

1

Leopold

Leopold

Ο ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΔΑΦΝΙΟΥ

Ἡ τοποθέτησις τῶν μουσαϊκῶν.

— Πῶς ἐγένετο ἡ ἐργασία. —

Κέραμοι χιλίων ἐτῶν
καταστρεφόμενοι

Συνήλθε σήμερον ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῆς Παιδείας ἐπιτροπή, ὅπως συσκέφθῃ περὶ τοῦ τρόπου τῆς τοποθετήσεως τῶν μουσαϊκῶν ἐν τῷ ἀνοικοδομηθέντι θόλῳ τοῦ ἱστορικοῦ ναοῦ τοῦ Δαφνίου. Ἀφίνομεν τὴν ἐπιτροπὴν νὰ κάμῃ ὅσας σκέψεις θέλει καὶ ἀφοῦ ἤδη κατεσκευάσθῃ ὁ νέος θόλος ἐξετάζομεν πῶς ἐγένετο ἡ ἐπ' αὐτοῦ ἐργασία. Ἰπάρχει γνώμη ὅτι ὁ νέος θόλος δὲν εἶνε τῶν αὐτῶν διαστάσεων πρὸς τὸν παλαιὸν καὶ ἐπομένως θ' ἀποβῇ ἀδύνατος ἡ ἐπ' αὐτοῦ τοποθέτησις τῶν μουσαϊκῶν. Τὴν γνώμην ταύτην ἦν ἔτι μὴχανικοὶ τινες, δὲν συζητῶντες ἐν ταῦθα, ἀλλ' ἀφίνομεν καὶ εὐχόμεθα, ἀφοῦ τ' ἔγκλημα τῆς καταστροφῆς τοῦ παλαιοῦ θόλου καὶ τῆς ἀνεγέρσεως νέου συνετελέσθῃ, ν' ἀποδειχθῇ τοῦλάχιστον ψευδής πρὸς ἀποφυγὴν περισσοτέρων δαπανῶν. Λέγομεν δὲ ὅτι ὑπῆρξεν ἔγκλημα ἢ καταστροφή τοῦ παλαιοῦ θόλου, ὅστις ἐθεωρήθη ὡς ἐτοιμόρροπος, διότι καὶ οἱ στοιχειώδεις γνώσεις μηχανικῆς ἔχοντες γνωρίζουσιν ὅτι ἡδύνατο ὁ παλαιὸς θόλος νὰ συγκρατηθῇ ἄριστα καὶ νὰ μὴ μεταβληθῇ ὁ ὠραίος τοῦ Δαφνίου ναὸς εἰς τραγέλαφον ἀρχιτεκτονικόν, ἐπειδὴ αὐτὴ ὑπῆρξεν ἡ γνώμη δύο ἢ τριῶν κυρίων, οἵτινες προσεκλήθησαν ὅπως ἀποφανθῶσι περὶ αὐτοῦ. Ὡς νὰ μὴ ἤρκει δὲ τοῦτο μόνον, αἱ κέραμοι τοῦ θόλου, κέραμοι χιλίων ἐτῶν, κατεστράφησαν ἐντελῶς κατὰ τὸν χρόνον τῆς κρημνίσεως τοῦ ἀρχαίου θόλου καὶ ἀντικατεστήθησαν τῶρα ὑπὸ καινουργῶν τοιούτων, ἀποτελούντων οἰκτρὰν ἀντίθεσιν πρὸς τὸν λοιπὸν ναὸν καὶ δυναμένων μόνον νὰ τέρψωσι τὰ βλέμματα τῶν ἀκαλλισθήτων κυρίων, οἵτινες ἐγνωμοδότησαν ὑπὲρ τῆς καταστροφῆς τοῦ παλαιοῦ θόλου. Ἡμεῖς μεθ' ὅλου τοῦ κόσμου ἐκφράζομεν τὴν λύπην καὶ τὴν ἀγανάκτησίν μας διὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ ἱστορικωτάτου καὶ ὠραιωτάτου ναοῦ καὶ προτείνομεν, ὅπως συνέλθῃ νέα ἐπιτροπὴ καὶ συσκέφθῃ περὶ τῆς ... ποινῆς, ἣτις πρέπει νὰ ἐπιβληθῇ εἰς τὴν πρώτην, τὴν γνωμοδότησαν τὴν ἀνέγερσιν νέου τρούλλου, ἀντὶ τοῦ παλαιοῦ.

ὅτι καὶ τὴν
σίωσιν ἐπὶ τῇ
πρὸς τῆς ἐγγό-
συντηροῦμεν πε-
λῶς ὁμοιάζον-
τε τῶν εὐγενῶν.
ἔκαμε εἰς ὅλην

7! εἰς αὐτὸν

ΕΠΙΦΥΛΛΙΣ ΤΟΥ "ΑΣΤΕΩΣ,"

Δευτέρα 5 Ἰουλίου 1893

ΤΟ ΔΑΦΝΙ

Τὸ Δαφνί! Ὅνομα μαγευτικὸν φέρον εἰς τὸν νοῦν ἀναμνήσεις ρωμαντικές, συνδυαζόμενας μὲ καλλογὰς τῆς φύσεως ἐξαισίας. Μελαγχολικὸν μνημεῖον τῆς ἀστασίας τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἵσταται ἐκεῖ μία ἡρωμένη ἐκκλησία, ὑπὸ τὸν ὕψιπτον θόλον τῆς ὁποίας ἀντήχησαν κατὰ τὴν πάροδον πολλῶν αἰώνων οἱ ὕμνοι τῆς Ὁρθοδοξίας, αἱ ψαλμωδίαί τῶν Λατίνων, καὶ οἱ κατὰ τῶν ἱερῶν εἰκόνων πυροβολισμοὶ τῶν Μουσουλμάνων. Δείψανα τέχνης λαμπρὰ σώζονται ἐντὸς τοῦ παλατιοῦς τούτου χριστιανικοῦ ναοῦ. Ἄλλ' ἢ ἀμάθεια καὶ ἡ ἀκαλαισθησία τῆς παρούσης ἑλληνικῆς γενεᾶς ὀλίγον ἐλείψε νὰ ἐπιφέρῃ τὴν τελείαν καταστροφὴν τῶν καλλιτεχνικῶν τούτων λειψάνων, ὅτε εὐτυχῶς ἐννοήθη ὑπὸ εὐαρίθμων φιλομούσων παρ' ἡμῖν τὸ μέγεθος τοῦ ὀνείδους ἐκ τῆς ἀπειλούμενης καταστροφῆς. Οὕτω δ' ἐγένετο ἀπαρχὴ συντηρητικῆς ἐργασίας ὑπὸ ἐξόχου ξένου τεχνίτου, ἀποτελούσης νέαν περίοδον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Μονῆς τοῦ Δαφνίου.

Πλησίον εὐώδους πευκῶνος, ἐπὶ τῆς καταφύτου κατὰ τὸ Ποικίλον ὄρος διόδου, εἰς ὕψος ἑκατὸν μέτρων ἀπὸ τῆς θαλάσσης, ὑψοῦται ἡ Μονὴ τοῦ Δαφνίου, ἥτις ἐσώθη μέχρις ἡμῶν ὡς μάρτυς ἐθνικῶν παθημάτων ὑπερχιλίων εἰσών. Εἰς τὸν ἀπὸ τῆς μονῆς πρὸς τὴν θάλασσαν κατερχόμενον ἀποκαλύπτεται τὸ μαγικὸν πανόραμα τοῦ ὄρους τῆς Σαλαμίνος μὲ τὰ εἰς τὰ ἄκρα τοῦ ὀρίζοντος φαινόμενα καὶ βαθμηδὸν ἀπομακρυνόμενα ποικιλόχροα ὄρη. Εἰς τὸν ἀναρχόμενον δὲ ἐκ Δαφνίου πρὸς τὰς Ἀθήνας ἐπιφαίνονται ἡ πόλις, ἡ Ἀκρόπολις, ὁ Ὑμητός μὲ τὰ κυανὰ καὶ χρυσεοῖδῃ αὐτοῦ χρώματα, καὶ ἡ ἀπὸ τῶν ὑπωρείων τῆς Πάρνηθος καὶ τοῦ Πεντελικοῦ μέχρι τῆς Φαληρικῆς ἀ-

κτῆς ἐκτεινομένη ποικίλη πεδιάς τῆς Ἀττικῆς.

«Ὁ ἀστήρ μου, λέγει ὁ Chateaubriand ἐν τῇ κατὰ τὴν Ἀνατολὴν περιηγήσει του, μὲ ἔφερε διὰ τῆς ἀληθοῦς ὁδοῦ, ὅπως ἴδω τὰς Ἀθήνας ἐν ὅλῃ αὐτῶν τῇ δόξῃ... Τὸ πρῶτον ἀντικείμενον, τὸ προσβαλὼν τοὺς ὀφθαλμούς μου ὑπῆρξεν ἡ Ἀκρόπολις φωτισμένη ὑπὸ τοῦ ἀνατέλλοντος ἡλίου. Ὑψοῦτο ἀκριβῶς ἀπέναντί μου... καὶ ἐφαίνετο ὡς ἐπακουμβῶσα ἐπὶ τοῦ Ὑμητοῦ ἀποτελοῦντος τὸ βάθος τῆς εἰκόνης...»

Ὅτε ὁ αἰδιδίμος βασιλεὺς Ὁθων, δύο ἔτη πρὸ τῆς ἐγκαθιδρύσεως τῆς νέας πρωτεύουσας ἐπεσκέφθη τὸ πρῶτον τὰς Ἀθήνας τὸ 1833, τὴν αὐτὴν ἡσθάνθη ἦν καὶ ὁ μέγας Γάλλος λογογράφος κατὰπληξιν εἰς τὸ θέαμα τούτου.

Ἀναφέροντες τὰς ἐντυπώσεις ταύτας ἐνδόξων καὶ ἀγαπητῶν προσώπων, περιττὸν νὰ προσθέσωμεν ὅτι αἱ ἐντυπώσεις αὗται εἶνε κοιναὶ εἰς ὅλους τὰς καλλιεργημένας καὶ φιλοκάλους ψυχάς.

Ἡ ἑκτακτος καλλονὴ τῆς τοποθεσίας ταύτης, ἥτις ἦτο ἀκόμη ὠραιότερα, ὅταν ἡ βαρβαρότης δὲν εἶχεν ἀκόμη καταστρέψει πολλὰς τῶν πέριξ φυτειῶν, συνετέλεσε βεβαίως ὅπως ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων ἀνεγερθῇ ἐκεῖ ναὸς διὰ τοῦτο φαίνεται πιθανόν, ὅτι τὸ ὄνομα Δαφνὶ περιεσώθη ἐκ τοῦ πάλαι ποτὲ ἐκεῖ λατρευομένου Ἀπόλλωνος, οὗ ἱερὸν φυτὸν ἦτο ἡ δάφνη, ἐξ ἧς ἡ ἰδιάζουσα προσωνομία Δαφναῖος ἢ Δαφνηφόρος Ἀπόλλων.

Περὶ τοῦ χρόνου τῆς ιδρύσεως τῆς Μονῆς τοῦ Δαφνίου οὐδεμίαν ἔχομεν αὐθεντικὴν πληροφορίαν. Κρίνοντες ὅμως ἐκ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ τῆς διακοσμητικῆς τέχνης τῆς ἐκκλησίας τοῦ Δαφνίου, πειθόμεθα ὅτι ἀνήκει εἰς τὴν δευτέραν περίοδον τῶν Χριστιανικῶν οἰκοδομημάτων, τὴν ἐκτεινομένην ἀπὸ τοῦ 8ου μέχρι τοῦ 11ου αἰῶνος. Ἡ περίοδος αὕτη εἶνε ἡ τῶν τελειοτέρων ἔργων τῆς βυζαντινῆς τέχνης. Καὶ πότε μὲν ἀκριβῶς ἐκτίσθη ὁ ἱερός οὗτος ναὸς ἀγνοοῦμεν. Ὁ πεπαιδευμένος καλλιεργητὴς τῆς χριστιανικῆς ἀρχαιολογίας κ. Γεώργιος Λαμπάκης ἐν τῇ ἀξιολογώτατῃ αὐτοῦ μονογραφίᾳ περὶ τῆς Μονῆς τοῦ Δαφνίου συμπεραίνει ἐκ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τοῦ ἱεροῦ ναοῦ

διαθέσεως, ἐκ τοῦ ἐφ' ὅλου τοῦ κυρίως ναοῦ δεσπόζοντος θόλου καὶ ἄλλων τοῦ ναοῦ γνωρισμάτων, ὅτι ἡ ἐκκλησία αὕτη εἶνε ἔργον τοῦ 10ου αἰῶνος. Ὁ δὲ ἐκ Βενετίας διαπρεπὴς καλλιτέχνης κ. Νόβο, ὁ ἥδη ἐργαζόμενος εἰς τὴν ἐπιδιόρθωσιν τῶν μωσαϊκῶν τοῦ ἐν λόγῳ ἱεροῦ ναοῦ, συγκρίνων τὰ μωσαϊκὰ τοῦ Δαφνίου πρὸς ἄλλα βυζαντινὰ μωσαϊκὰ διαφόρων ἐποχῶν, φρονεῖ ὅτι ὁ ναὸς τοῦ Δαφνίου εἶνε πολὺ τοῦ 10ου αἰῶνος παλαιότερος, καὶ μάλιστα ὅτι ἀνέρχεται εἰς τὸν 8ον αἰῶνα. Θεωρεῖ αὐτὸν ἐπομένως ὡς οἰκοδομηθέντα ὀλίγον χρόνον μετὰ τὴν ἀγίαν Σοφίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ διαφορὰ αὕτη τῶν γνωμῶν δύο τῶν εἰδικῶν ἀνδρῶν προκύπτει ἐκ τούτου, ὅτι ὁ μὲν Νόβο ἔχει ὑπ' ὄψιν μόνον τὰ μωσαϊκὰ, ὁ δὲ κ. Λαμπάκης στηρίζει τὴν ἰδέαν του κυρίως ἐπὶ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν γνωρισμάτων. Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ, δύναται νὰ θεωρηθῇ βέβαιον, ὅτι ἡ ἀγνωστος χρονολογία τῆς ἀνεγέρσεως τῆς ἐκκλησίας τοῦ Δαφνίου κεῖται μεταξὺ τοῦ τέλους τοῦ 8ου καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 10ου αἰῶνος, ἀλλὰ πλησιέστερον πρὸς τὸν 8ον παρά πρὸς τὸν 10ον αἰῶνα.

Ἀληθῶς ὁ ναὸς τοῦ Δαφνίου διὰ τετραγωνικῶν πορίων λίθων ἐκτισμένος, εἶνε ἐκ τῶν ὠραιότερων οἰκοδομημάτων τῆς βυζαντινῆς τέχνης, φυλάσσωσιν εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν αὐτοῦ κάτοψιν καὶ ἐπὶ τῆς στέγης αὐτοῦ τὸν τύπον τοῦ ἰσοσκελοῦς ἡ ἐλληνικοῦ καλουμένου Σταυροῦ. Ἐπὶ τῆς διασταυρώσεως δὲ τοῦ Σταυροῦ μετὰ πολλῆς ἀρχιτεκτονικῆς κομψότητος ὑψοῦται ὁ θόλος, ὅστις ὡς εἰς κοινὴν τινα ἐστὶν συγκεντροῦ ὅλον τὸ λοιπὸν οἰκοδόμημα. Εἰς τὰς γενικὰς γραμμὰς ὁ ναὸς τῆς Ἀγίας Σοφίας εἶνε ὁ τύπος, ὃν ἐμιμήθη ὁ ἀρχιτέκτων τοῦ ναοῦ τοῦ Δαφνίου. Εἰς τὰς λεπτομερείας ὅμως παρατηρεῖται τις διάθεσις νεωτέρου ἀρχιτεκτονικοῦ τύπου.

Δὲν θέλομεν ἐνδιατρίψαι εἰς τὴν περιγραφὴν τῆς ἐξωτερικῆς κατάρσεως καὶ τῶν διαφόρων μερῶν τοῦ ναοῦ, διότι τοιαύτη περιγραφή ἤθελεν ὑπερβῇ τὰ ὅρια τῆς συνοπτικῆς ταύτης διατριβῆς. Περιοριζόμεθα νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι αἱ μεταγενέστεραι καὶ ἰδίως αἱ πρακτικαὶ προσθήκαι, πολὺ ἐδῆλαψαν ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς τὸ ἀρχικὸν κάλλος τοῦ ὠραιοτάτου τούτου βυ-

ΠΙΦΥΛΛΙΣ ΤΟΥ "ΑΣΤΕΩΣ",
Τρίτη 6 'Ιουλίου 1893 (2)

ΤΟ ΔΑΦΝΙ

(Συνέχεια, ἴδε τὸ χθεςινὸν φύλον)

Τὰ μωσαϊκὰ τοῦ ναοῦ τοῦ Δαφνίου εἶνε τεκνέωτα καὶ κατὰ τὸ σχέδιον ἀκριβέστερα τῶν γνωστῶν σωζομένων βυζαντινῶν ψευδοεικονιστῶν τῆς Ἑλλάδος (οἷον τῆς Μονῆς τοῦ Λουκά), τῆς Σικελίας, τῆς Ραβέννης καὶ τῆς Βενετίας. Ἡ γνώμη αὕτη ὑπὲρ τοῦ ἀποκατασκευαστοῦ τῶν μωσαϊκῶν τοῦ Δαφνίου δὲν ἀντιτίθεται πλέον σήμερον μεταξὺ τῶν ἐιδικῶν καλλιτεχνῶν. Ἐπεκύρωσαν δ' αὐτὴν προσφάτως οἱ Ἰταλοὶ, ἐιδικώτεροι κατὰ τοῦτο ὅλων ἄλλων Εὐρωπαίων. Τοιαύτη γνώμη ἐκράσεν ὁ πρὸ δύο ἐτῶν ἐπισταμένως μελετήσας τὸν ναὸν τοῦ Δαφνίου διάσημος Βενεζουελανὸς καὶ μωσαϊστής κ. Νόβο, ὁμοίαν γνώμην ἐκφέρει καὶ ὁ ἤδη μετὰ ἀγάλης ἐπιτυχίας καὶ εὐσυνειδήσιας ἐπισκευάσας τὰ ἐν λόγῳ ἀριστουργήματα, ὁ ἐκ Βενετίας βυζαντινολόγος καὶ μωσαϊστής κ. Νόβο. Ταῦτα δὲν εἶνε βέβαια πρὸς τιμὴν τῶν ἡμετέρων, πλὴν ὀλίγων ἐξαιρέσεων, πολιτικῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν, ἀρχαιολόγων καὶ καλλιτεχνῶν. Ἐπὶ ἡμῖν αἰὶνα καὶ ἐπέκεινα τῆς ἐγκαθιδρύσεως τῆς πρωτεύουσας εἰς τὴν Ἀθήναις, ὁ ἱερὸς ναὸς τοῦ Δαφνίου ἔμεινεν ἀνεὺ οὐδεμιᾶς φροντίδος ἐκτεθειμένος εἰς ἀντιόχας καταστροφάς. Καὶ ὅμως πολλοὶ διακεκολλημένοι ἐξένοι περιηγηταὶ εἶχον ἐπισυρεῖν τὴν προσοχὴν ἡμῶν ἐπ' αὐτοῦ καὶ διδάξει εἰς ἡμᾶς τὴν ἀξίαν του. Ὅχι ὀλίγα δὲ συγγράμματα σοφῶν ξένων, κείμενα ἐν τῇ ἐθνικῇ βιβλιοθήκῃ, ἐπραγματεύοντο περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου.

Ἀλλ' ἴσως εἶνε εὐτυχές, ὅτι οἱ δὴθεν ἀρριβάντες παρ' ἡμῶν δὲν ἐφραντάσθησαν τὴν ἀξίαν καὶ καλλιτεχνικὴν τοῦ Δαφνίου. Λέγοντες τοῦτο ὑστερον ἀπὸ τὰς ζημίας, τὰς ὁποίας ὡς ἐπὶ ἐπέφεραν εἰς αὐτὰ ἡ ἀγνοία καὶ ἡ ἀκαταμέτρητος ἐκ τῶν δὴθεν ἀρροδίων.

Αἱ μωσαϊκαὶ εἰκόνες τοῦ Δαφνίου παρουσιάζουσι πρόσωπα ὠραία, ζωηρά καὶ ἐκφραστικώτατα, στάσεις ἀρίστες, πτυχολογίαν μεγαλοπρεπεστάτην, πλουσίαν ἐνδυμασίας, πολυτελῆ κοσμήματα. Εἰς τὰς μεγάλας τοῦ Δαφνίου εἰκονικάς παραστάσεις θαυμάζεται ἡ ἀρίστη καλλιτεχνικὴ σύνθεσις καὶ διάταξις, ὁ χρωματισμὸς, ἡ ἱερὰ μεγαλοπρέπεια τῶν προσώπων. Ἐκ τῶν παραστάσεων τούτων αἱ ὠραιόταται εἶνε ἡ τοῦ *Εὐαγγελιστοῦ*, ἡ τῆς *Βαπτίσσεως τοῦ Κυρίου*, ἡ τῆς εἰς *Ἄδου τοῦ Ἰησοῦ Καθόδου* καὶ ἡ ἐξαίσιος ἔκφρασις τοῦ προσώπου τοῦ ὑπὸ τὸν *Σταυρὸν ἱσταμένου ἡγαπημένου μαθητοῦ Ἰωάννου*. Κατὰ τὸν κ. Νόβο κεφαλαιώτικες τῶν ὑπὸ τὸν θόλον τοῦ ναοῦ τοῦ Δαφνίου εἰκόνων ὑπεθυμίζουσιν εἰς τὴν ἔκφρασιν καὶ εἰς τὴν ἱστογραφικὴν τελειότητα τὸν χρωστήρα τοῦ Ραφαήλου. Ἐπίσης καὶ μέρη τινὰ τῶν σωμάτων.

Ἀπέναντι τῶν λαμπρῶν τούτων συνθέσεων καὶ εἰκόνων, ἡ τοῦ Παντοκράτορος εἶνε μετριώτης τέχνης. Φαίνεται πιθανόν ὅτι ἡ ἀντίθεσις προέκυψε, διότι οἱ ψευδοθέται τοῦ ναοῦ εἰς ὅλας μὲν τὰς λοιπὰς εἰκόνας ἐλευθέρως ἀνέπτυξαν τὴν τέχνην των, εἰς μόνον δὲ τὸν Παντοκράτορα ἐξ ἐπιβεβλημένου σεβασμοῦ ἠθέλησαν νὰ τηρήσωσι ἀρχαιότερόν τινα τύπον. Ἀνωτέρας τέχνης τοῦ Παντοκράτορος εἶνε οἱ περὶ αὐτὸν δεκαεῖς Προφῆται.

Χάρις εἰς τὴν συγκίνησιν τῆς κοινῆς γνώμης, ἀντηγήσασαν εἰς τὸν τύπον καὶ εἰς τὸ κοινοβούλιον μετὰ τὰς ἐνεκάς τοῦ σεισμοῦ ἐπισυμβάσας ζημίας τὸ 1879, ἀπεφασίσθη τέλος ἡ συντήρησις καὶ ἡ ἐπιδιόρθωσις τοῦ ναοῦ τοῦ Δαφνίου. Πρὸς τοῦτο μετεκλήθη ἐκ Βενετίας ὁ ἐξοχος τεχνίτης κ. Νόβο, τῇ συστάσει τοῦ αὐτοῦ φιλομούσου γενικοῦ προξένου τῆς Ἑλλάδος κ. Τυπάλδου Φορέστη.

Ὁ βίος καὶ τὰ ἔργα τοῦ κ. Νόβο ἀποδεικνύουσι τὴν σπουδαιότητα, ἣν ἀποδίδει σήμερον ὁ πολιτισμένος κόσμος εἰς τὴν μωσαϊκὴν καλλιτεχνίαν.

Ὁ κ. Νόβο ἐγεννήθη ἐν Βενετίᾳ τὸ 1836, καὶ εἰσῆλθε δεκαεπταετῆς εἰς τὴν αὐτοῦ Ἀκαδημίαν τῶν Ὁραίων τεχνῶν. Ἐσπούδασεν ἐπὶ δεκαετίαν τὴν ζωγραφικὴν καὶ πολλάκις ἐβραβεύθη. Κλίαν ἔχων πρὸς τὴν παλαιότεραν τέχνην, ἡσχολήθη ἰδίως εἰς τὴν βυζαντινὴν ἀγιολογίαν καὶ εἰς τοὺς Ἰταλοὺς ζωγρά-

φοὺς τοῦ 15ου αἰῶνος. Συγχρόνως δ' ἡσχολήθη εἰς τὴν μωσαϊκὴν τέχνην, καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἦτο οὗτος ἐν Βενετίᾳ ὁ μόνος μωσαϊστής εἰκονογράφος. Τὸ 1862 ὁ ἐν Βενετίᾳ δικηγόρος κ. Σαλιδιάτης, ἐπιχειρηματίας εὐφυῆς καὶ διαθέτων ἱκανὰ κεφάλαια, μηδόλως δ' ἐκ τέχνης μωσαϊστής, καθίδρυσεν αὐτόθι τὴν ὑποστηρίξει τῆς αὐστριακῆς κυβερνήσεως ἀξιόλογον κατὰστημα πρὸς κατασκευὴν μωσαϊκῶν παντὸς εἶδους. Εἰς τὸ κατὰστημα τοῦτο ὑπῆρξεν ὁ κ. Νόβο ἐπὶ εἰκοσιδύο ἔτη ὁ κυριώτερος ἐκτελεστής καὶ ὁ διεθυντής ὅλων ἐκείνων τῶν λαμπρῶν μωσαϊκῶν ἔργων, δι' ὧν ὁ Σαλιδιάτης ἀπέκτισε φήμην παγκόσμιον. Τοιοῦτοτρόπως ὁ κ. Νόβο εἰργάσθη εἰς πολλὰ μεγάλα μωσαϊκὰ ἔργα. Εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἐποίησε τὰ μωσαϊκὰ τοῦ ναοῦ τοῦ Οὐίνδσορ, τὰς μωσαϊκάς διακοσμήσεις τοῦ μνημείου τοῦ πρίγκιπος Ἀλβέρτου (οὗ κατασκευάσας ἐκ μωσαϊκῶν τὴν εἰκόνα, ἐχάρισεν αὐτὴν εἰς τὴν Α. Μ. τὴν βασιλισσαν Βικτωρίαν), καὶ τῆς αἰθούσης τοῦ ἀγγλικοῦ Παρλαμέντου, διαφόρους εἰκόνας ἐνδόξων ἀνδρῶν ἐν τῷ μουσεῖῳ τοῦ Κένσιγκτον, καὶ μεγάλας τινὰς εἰκόνας προφητῶν εἰς τὸν ἐν Λονδίνῳ ναὸν τοῦ ἀγίου Παύλου.

ὑπὸ τὰς ὁδηγίας τοῦ κ. Νόβο ἐξετελέσθη τὸ ὠραιότερον μωσαϊκὸν ἔργον τῆς ἐποχῆς μας ἐπὶ τῆς Στήλης τῆς Νίκης ἐν Βερολίνῳ. Ἐπ' αὐτῆς ἀντέγραψεν ὁ κ. Νόβο ἐν μωσαϊκῇ τὴν μεγάλην εἰκονογραφικὴν παράστασιν τοῦ ἐνδόξου ζωγράφου Werner, ἔχουσαν 24 μέτρων περίμετρον ἐπὶ ὕψους μ. 3.30. Ἐν Ἀκουίττανῳ (Aix-la-Chapelle) διηύθυνε τὰς διακοσμήσεις τοῦ θόλου τοῦ ὑπὸ τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου θεμελιωθέντος παρεκκλησίου. Ἐν τῷ συνόλῳ ὁ κ. Νόβο ἐποίησε πλεῖστα λαμπρὰ μωσαϊκὰ ἔργα εἰς τὴν Γαλλίαν, Γερμανίαν, Αὐστρίαν, Ρωσίαν, Ἰσπανίαν καὶ Ἀμερικὴν. Εἰς ὅλας τὰς μεγάλας ἐκθέσεις ἔλαβε βραβεῖα πρώτης τάξεως. Εἰς τὴν Ἰταλίαν δ' ἐξετέλεσεν ὠραία ἔργα ἐν Φλωρεντίᾳ, ἐν Ρώμῃ, ἐν Βενετίᾳ, ἐν Τορτσέλλῳ καὶ ἐν Ραβέννῃ, ὅπου ἔκαμεν ἐπιδιορθώσεις καὶ ἀπομνημύσεις καλλίστας τῶν ἐκεῖ περιφθίμων βυζαντινῶν μωσαϊκῶν.

Τοιοῦτος εἶνε ὁ διαπρεπὴς καλλιτέχνης, ὃν τινες ἠθέλησαν νὰ παραστήσωσιν ὡς κοινὸν ἐργάτην.

Περὶ τῶν μωσαϊκῶν τοῦ Δαφνίου ὁ κ. Νόβο

ἐγνωστοποίησεν ἤδη σαφῶς τὴν γνώμην του, συμφωνοῦν πρὸς ἐκείνην τοῦ κ. Νοβέλι, ὅτι εἶνε ταῦτα ἀνώτερα ὑπὲρ τὴν ἐποψὴν τοῦ ἱστογραφικοῦ σχεδιάσματος καὶ τῆς ἐπεξεργασίας ὅλων τῶν ἐν Ἰταλίᾳ βυζαντινῶν μωσαϊκῶν.

Οἱ κ.κ. Νοβέλι καὶ Νόβο μετὰ καταπληξέως εἶδον τὴν πρὸς τοιαῦτα λαμπρὰ καλλιτεχνήματα ὀλιγωρίαν τῶν ἡμετέρων. Δὲν ἠδύνατο νὰ πιστεύσωσιν ὅτι τοιαῦτα λαμπρὰ μωσαϊκὰ (magnifici musaici, κατὰ τὴν ἔκφρασιν των), ἐγκατελείφθησαν ἔρμαιοι τῶν προσβολῶν τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν στοιχείων τῆς φύσεως. Ἐὰν δ' ἐπ' ὀλίγον ἀκόμη ἐξηκολούθη τοιαύτη κατάστασις, θὰ ἐξηφανίζοντο ταῦτα ἐντελῶς «πρὸς μεγίστην ζημίαν τῆς τέχνης καὶ αἰσχύνης τῆς Ἑλλάδος», κατὰ τὴν ἔκφρασιν διαπρεποῦς ξένου καλλιτέχνου. Δυστυχῶς καὶ σήμερον ἀκόμη συμβαίνει εἰς τοὺς ἀναλαμβάνοντας τὴν στερῶσιν τοῦ ναοῦ τοῦ Δαφνίου, νὰ παραβλάπτωσιν ἐνίοτε βαρβάρως καὶ ἡλιθίως τὰ μωσαϊκὰ, πρὸς μέγα σκάνδαλον τοῦ κ. Νόβο.

Μέχρι τοῦδε ὁ κ. Νόβο ἐπεσκεύασε τὰ μωσαϊκὰ τοῦ θόλου, ἦτοι τὸν Παντοκράτορα εἰς τὸ κέντρον καὶ τοὺς δεκαεῖς προφῆτας, οἵτινες εἶνε τοποθετημένοι παρὰ τὰς δεκαεῖς θυρίδας τοῦ θόλου. Τὰ μωσαϊκὰ ταῦτα ἐπέθεσεν ὅπως τὰ εὐρεν ἐπὶ νέου ὑποκρίσματος, τὸ ὁποῖον στερεοποιούμενον γίνεται σκληρὸν ὡς μάρμαρον. Ὀλιγίστας ἔκαμε συμπληρώσεις κενῶν, μετὰ τῶς δ' ἐπιτυχίας ὥστε ἀδύνατον εἶνε νὰ διακρίνη τις τὰ συμπληρωθέντα μέρη. Ἐν τῷ συνόλῳ τὸ ἔργον τοῦ κ. Νόβο εἶνε ὅποιον ἐπεριμένετο παρὰ τοιοῦτου ἐξόχου τεχνίτου, ἔργον ἀνεπίληπτον ὑπὸ τὴν ἐποψὴν τῆς ἐπεξεργασίας καὶ τοῦ πρὸς ταύτην δαπανηθέντος χρόνου. Ὁ κ. Νόβο ἐτίμησε καὶ ἑαυτὸν καὶ τὴν ἐνδοξὸν αὐτοῦ πατρίδα. Τὰ μωσαϊκὰ τοῦ Παντοκράτορος καὶ τῶν προφητῶν προσηρμύσθησαν, ὡς γνωστὸν, ἐπὶ νέου θόλου, κατασκευασθέντος ἀντὶ τοῦ ἐτοιμορρόπου παλαιοῦ, καὶ ἀκριβῶς ἐπὶ τῶν διαστάσεων ἐκείνου. Γνωστὸν δ' ὅτι ἐχρειάσθη πρὸς τοῦτο ἐπερώτησις εἰς τὸ κοινοβούλιον, διότι πρὸς στιγμὴν εἶχεν ἀποφασισθῇ νὰ στηθῇ ὁ θόλος μετὰ τῶν μωσαϊκῶν του εἰς τὸ Ἐθνικὸν μουσεῖον!

Ἦδη ὁ κ. Νόβο τῇ διαταγῇ τοῦ ὑπουργείου τῆς Παιδείας ἐπελήφθη καὶ τῆς σωτηρίας τῶν ὑπὸ τὸν θόλον μωσαϊκῶν, πολὺ ἀνω-

τέρων, ὡς ἤδη εἵπομεν, τῶν εἰκόνων τοῦ θόλου ὑπὸ τὴν ἐποψὴν τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ σχεδίου.

Τὰ ὑπὸ τὸν θόλον μωσαϊκὰ ὑπεθυμίζουσιν εἰς τὸν κ. Νόβο τὴν τελειότητα καὶ τὴν περὶ τὰς παραμικροτέρας λεπτομερείας ἐντέλειαν τῶν Βενετῶν μωσαϊστῶν τοῦ 17ου αἰῶνος, οἵτινες ἄλλως τε ἀπορρέουσιν οὕτως εἰπεῖν ἀπὸ τῶν βυζαντινῶν μωσαϊστῶν. Γνωστὸν, ὅτι ἡ Βενετία εὐθὺς ἀπὸ τῆς θεμελιώσεώς της ἔσχε σχέσεις διαρκεῖς μετὰ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Κατὰ τὸν μεσαῖονα δὲ καὶ ἀπὸ τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ πολιτισμοῦ ἐν τῇ δύσει μέχρι τῆς καταλύσεως αὐτῆς τὸ 1797, ἡ Βενετία ἐκυβέρνησεν ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ἐλληνικὰς χώρας. Οὐδεμία δ' ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι οἱ ἀναδειχθέντες ἐνδοξοὶ Βενετοὶ μωσαῖσταί, οἷον ὁ Zambon, οἱ ἀδελφοὶ Zuccato, οἱ Bozza, εἶχον ἴδει τὰ ἔργα καὶ μελετήσας τὰς μεθόδους τῆς ἐργασίας τῶν Βυζαντινῶν μωσαϊστῶν. Ἐν Βενετίᾳ ἡ μωσαϊκὴ τέχνη ἀρχεῖται ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 14ου αἰῶνος καὶ φθάνει εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς εἰς τὸν 17ον αἰῶνα, ὅτε οἱ μεγάλοι Βενετοὶ μωσαῖσταί ἐψηροθέτησαν θαυμασίως τὰ ἀριστουργήματα τοῦ Πάολο Βερονέζε, τοῦ Τιντορέτο, τοῦ Τιτσιάνο καὶ ἄλλων μεγάλων ζωγράφων, ἀφῆκαν δὲ καὶ ἔργα πρωτότυπα ἀπαρμιλλοῦ μωσαϊκῆς τέχνης, ἐν οἷς τὴν μεγάλην εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Μάρκου τὴν ὑπερκειμένην τῆς Μεγάλης Πύλης τῆς ὁμωνύμου Βασιλικῆς ἐν Βενετίᾳ, τὴν εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Ἰερωνύμου ἐν τῷ θησαυροφυλακίῳ τοῦ αὐτοῦ ναοῦ καὶ τὰ λαμπρὰ μωσαϊκὰ τῆς ἐν τῷ ναῷ τούτῳ Capella dei Mascoli. Καὶ σήμερον ἀκμάζει εἰς τὴν Ἰταλίαν ἡ ψηφοθετικὴ τέχνη, ἰδίως ἐν Βενετίᾳ, ἐν Ρώμῃ καὶ ἐν Φλωρεντίᾳ. Ἐκ τῆς Ἰταλίας δὲ ἤρχισε πρὸ εἰκοσαετίας περίπου διαδομένη καὶ εἰς ἄλλας χώρας, καὶ μάλιστα εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ εἰς τὴν Γαλλίαν.

Ταῦτα συνοπτικῶς περὶ τῆς Μονῆς τοῦ Δαφνίου καὶ τῆς ἐν αὐτῇ συντελουμένης συντηρητικῆς ἐργασίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἡμεῖς κολακευόμεθα νὰ βλέπωμεν ἀπαρχὴν ὀρθότερας εἰς τὸ μέλλον ἐκτιμήσεως τῆς τέχνης τῶν Βυζαντινῶν ὑπὸ τῶν ἀμέσων αὐτῶν ἀπογόνων.

Ἀληθῶς ἡ βυζαντινὴ τέχνη ὑπῆρξε μία τῶν λαμπροτέρων ἐκδηλώσεων τοῦ καλλιτεχνικοῦ συναισθήματος τῆς ἀνθρωπότητος.

Εἰς τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν ὁ χριστιανισμὸς ἐξῆλθεν ἀπὸ τὰς κρύπτας καὶ ἀπὸ τὰς κατὰ κόμβας, ὅπως ἱερουργήσῃ εἰς τὸ φανερόν, ἀνέλιξις τις ἀξιοσημείωτος ἐπετελέσθη εἰς τὴν τέχνην, εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν πρῶτον καὶ εὐθὺς ἔπειτα εἰς τὴν ζωγραφικὴν καὶ τὴν διακοσμητικὴν. Αἱ τέχναι ἀνταπεκρίθησαν πάντοτε εἰς τὰς μεταβολὰς τῶν θρησκευτικῶν πεποιθήσεων. Περίπτωσις δ' εὐτυχιστάτη πρὸς διαμόρφωσιν τῆς νέας τέχνης ὑπῆρξεν ἡ μετὰ τὴν εἰς τὰς μεταβολὰς τῶν θρησκευτικῶν πεποιθήσεων τῆς ἑδρας τῆς ρωμαϊκῆς αυτοκρατορίας εἰς τὸ Βυζάντιον. Ὁ θρίαμβος τοῦ χριστιανισμοῦ, ἀνελθόντος τὸν μέγιστον θρόνον τῆς οἰκουμένης μετὰ τοῦ Κωνσταντίνου, συνέπεσεν οὕτω μετὰ τοῦ γεγονότος τῆς μεταθέσεως τῆς ἑδρας τῆς παγκοσμίου κυριαρχίας εἰς πόλιν ἀνατολικὴν ὡς καὶ ἐλληνικὴν. Οἱ ἀπόγονοι τῶν Ἰκτινῶν, τῶν Καλλικρατῶν, τῶν Μνησκέων, τῶν Πολυγνώτων, ἀνέλαβον τότε τὸ σκήπτρον τῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ τῆς ζωγραφικῆς, καὶ ἔδειξαν ὅτι ἐγνώριζαν ν' ἀναπτύξωσιν ἔννοιαν ἀγνωστον εἰς τοὺς προγόνους των, νὰ ἐξαγάγωσι συνεπείας νέας καὶ νὰ προαγάγωσι πρωτότυπον καλλιτεχνικὴν ἐκδήλωσιν. Οὕτω καθιδρύθη ἡ βυζαντινὴ τέχνη, ἥτις ἀναπτυχθεῖσα ἠκτινοδόλησεν ἐφ' ὅλου τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου.

Ἡ ἀρχαία Ἑλλὰς ἀφομοιωθεῖσα καθ' ὅλοκληρίαν πρὸς τὸν βυζαντινὸν τύπον, ἔσχε καὶ αὐτὴ λαμπρὰ μνημεῖα βυζαντινῆς τέχνης, τὰ ὁποῖα κατηρείπωσαν οἱ βάρβαροι. Ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν τοῖς πέριξ τὰ λείψανα βυζαντινῶν τιμῶν ἐκκλησιῶν, τὰ μέγιστα ἐκτιμηθέντα ὑπὸ ἐξόχων Εὐρωπαίων ἀρχιτεκτόνων καὶ ζωγράφων, ἦσαν πρόχειρα ὑποδείγματα διὰ τὴν πρωτεύουσάν, ὅπου ἐμελλον νὰ κτισθῶσιν ὁ Μητροπολιτικὸς Ναὸς καὶ ἐνοριακοὶ Ναοὶ διὰ πέλιν, ἧς ὁ πληθυσμὸς ἔγινεν εἰκοσαπλάσιος εἰς διάστημα ἡμισέως αἰῶνος. Ἀλλ' ἀντὶ τούτου ἀνηγέρθησαν τὰ πλέον ἀλλόκοτα, νέθα καὶ ἀκαλλιτέχνη κατασκευάσματα, καθ' ὃν χρόνον τὰ ἱερὰ τοῦ παρελθόντος λείψανα καὶ μέχρι σήμερον καταστρέφονται.

Ἀπέναντι τοιαύτης τυφλώσεως, ὁμολογοῦμεν ὅτι χαλαροῦται πολὺ ἡ ἐλπίς ἡμῶν περὶ καλλιτέρου καλλιτεχνικοῦ μέλλοντος, τὴν ὁποίαν ἀνωτέρω ἐξεφράσαμεν.

4.
4011 / Αιγίουστον 1893 αρ 163

ΤΑ ΨΗΦΟΘΕΤΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΔΑΦΝΙΟΥ

Ἡ σύμβασις τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως μετὰ τοῦ ἐκ Βενετίας μουσειωτοῦ κ. Νόβο λήγει τὴν 7/19 τοῦ μηνὸς τούτου. Εἰς τὴν κυβέρνησιν ἀπόκειται ἤδη ν' ἀποφασίσῃ ἐὰν θ' ἀνανεώσῃ ἢ οὐ τὴν σύμβασιν, ὅπως ὁ ἑξουχὸς μουσειωτῆς δυνήθῃ νὰ συμπληρώσῃ τὸ λαμπρὸν ἔργον, ἢ ἀκριβέστερον εἰπεῖν τὸ κάλλιστον μέρος τοῦ ἔργου. Ὅσοι ἀνέγνωσαν τὴν ἐν τοῖς φύλλοις ἡμῶν τῆς 5 καὶ 6 Ἰουλίου περὶ Δαφνίου διατριβὴν, γνωρίζουσιν ὅτι τὰ ὠραιότερα τῶν ἐν Δαφνίῳ ψηφοθετημάτων εἶνε τὰ ὑπὸ τὸν θόλον. Ἦδη ὁ κ. Νόβο ἐργασθεὶς μεθ' ὅλης τῆς δυνατῆς ἐπιμελείας, ἐπιδιώρθωσε θαυμασίως ὅλον τὸν θόλον, ἐφ' οὗ ἐπανέφερον, ὅπως ἐξετέθη εἰς τὴν ἐν λόγῳ περὶ Δαφνίου διατριβὴν, εἰς τὴν οἰκείαν θέσιν τῶν τὴν κεφαλὴν τοῦ Παντοκράτορος καὶ τοὺς δεκαεὺς προφήτας. Καίτοι στερούμενος καταλλήλου βοηθοῦ, ὁ κ. Νόβο εἰργάσθη τῷ ὄντι μετ' ἀξιοσημειώτου ταχύτητος. Ἦδη ἐπιδιορθώνει μίαν τῶν ὠραιότερων ἐκ τῶν ὑπὸ τὸν θόλον μεγάλων παραστάσεων, τὴν Εἰς Ἀδου Κάθον. Τὸ καλλιτεχνικώτατον τοῦτο ἔργον θὰ εἶνε τελείως συμπληρωμένον μέχρι τῆς 7 τοῦ μηνὸς τούτου. Παρεκτὸς τούτων, ὁ κ. Νόβο ἐπιδιώρθωσε καὶ ἐν ἐκ τῶν μικροτέρων ἀμέσως ὑπὸ τὸν θόλον μωσαϊκῶν.

Ἐν τούτοις ὁ κ. Νόβο ἀπηύθυνε πρὸ δεκαπέντε ἡμερῶν πρὸς τὸν κ. ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ὑπουργὸν ἀναφορὰν, δι' ἧς εἰδοποιεῖ τὴν προσεχῆ λήξιν τῆς συμβάσεως, καὶ ζητεῖ ὁδηγίας. Ἐκφράζομεν τὴν ἐλπίδα, ὅτι ἡ κυβέρνησις θ' ἀποδείξῃ ὅτι ἐννοεῖ τὴν ἐθνικὴν καὶ καλλιτεχνικὴν ἀξίαν τοῦ ἔργου, καὶ δὲν θ' ἀνεχθῇ νὰ διακοπῇ ἡ κυριωτάτη αὐτοῦ συμπλήρωσις διὰ τῆς ἐπιδιορθώσεως τῶν ἀπαρμιλλῶν ὑπὸ τὸν θόλον μεγάλων συνθέσεων καὶ παραστάσεων. Ἡ ἀποπεράτωσις τοιοῦτοῦ ἔργου ἤθελε προκρίσει τὸν τόπον, δι' ἃ μνημῶν ἀκόμη λαμπροῦ μνημείου τοῦ παρελθόντος

ΕΠΙΦΥΛΛΙΣ ΤΟΥ "ΑΣΤΕΩΣ",
Δευτέρα, 16 Αύγουστου 1893

ΤΟ ΔΑΦΝΙ

Η ΠΑΡΟΥΣΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ
ΚΑΙ Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΜΩΣΑΙΚΩΝ
ΤΟΥ ΝΑΟΥ

Τὸ συμβόλαιον τὸ ὑπογραφέν δι' ἓν ἔτος ἐν Βενετίᾳ τὴν 7/19 Αὐγούστου 1892 μεταξύ τοῦ αὐτέθι προξένου τῆς Ἑλλάδος κ. Τυπάλδου Φορέστη ὡς ἀντιπροσώπου τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως καὶ τοῦ κ. Φραγκίσκου Νόβο ἀρχιμουσειωτοῦ (capo musaicista), καὶ ἀφορρὸν εἰς τὴν ἐπιδιόρθωσιν τῶν μωσαϊκῶν τοῦ Δαφνίου, ἔλξηεν ἥδη. Συμπληρουμένη δὲ ἐπὶ τοῦ τόσον ἐνδιαφέροντος τούτου ἀντικειμένου τὰς εἰς προλαβόντα φύλλα δοθείσας πληροφορίας, ὅπως γνωστὴ ἀκριβέστερον ποία εἶνε ἡ παρούσα κατὰστασις τῶν ἱστορικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν τούτων κειμηλίων.

Ἡ ὑποχρέωσις, τὴν ὁποίαν διὰ τοῦ ἀνωτέρω συμβολαίου εἶχεν ἀναδεχθῆ ὁ κ. Νόβο διὰ τὴν ἐπιδιόρθωσιν τῶν μωσαϊκῶν τοῦ Δαφνίου, ἦτο νὰ ἐπιθέσῃ εἰς τὴν προτέραν αὐτῶν θέσιν ὅλα τὰ ἐκ τοῦ θόλου ἀποσπασθέντα μωσαϊκὰ, τὰ ὅποια εἶχον κατατεθῇ εἰς τὰς ἐντὸς τῆς αὐλῆς τῆς Μονῆς τοῦ Δαφνίου ἀποθήκας, ὅπου ἔμενον δύο περίπου ἔτη. Ὡς γνωστὸν, τὰ μωσαϊκὰ ταῦτα εἶνε εἰς μέγας Ἱησοῦς ὁ Παντοκράτωρ ἡμίσωμος εἰς τὸ κέντρον τοῦ θόλου, καὶ δεξιᾶς Προφῆται περὶ τὸν Παντοκράτορα παρὰ τὰς δεκαεῖς θυρίδας τοῦ θόλου. Καθ' ἣν εἶχε παραγγεῖλαι ὁ κ. Νόβο ἐπέθεσεν εἰς τὰς οἰκείας θέσεις ὅλα τὰ μωσαϊκὰ ταῦτα, διατηρῶν ἀκριβῶς πᾶν ὅ,τι εὑρε.

Μετὰ τὸ πέρας τοῦ πρώτου τούτου μέρους τῆς ἐργασίας τοῦ συντελεσθέντος πρότινων, ἐπεφθῇ τὸν ναὸν τοῦ Δαφνίου ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐκκλησιαστικῶν κ. Εὐταξίας, συνοδευόμενος ὑπὸ ἀνωτέρων ὑπαλλήλων, καὶ ἐξέφρασεν ὡς ἑξῆς πρὸς τὸν ἔξοχον τεχνίτην.

Ὁ ὑπουργὸς παρετήρησεν ὅτι ὁ Παντοκράτωρ εἶχε μεγάλας κοιλότητας εἰς τοὺς ὀφθαλμούς καὶ εἰς ἄλλα τοῦ σώματος μέρη. Αἱ κοιλότητες αὗται εἶνε ἐνθυμήματα ἐχθρικῶν σφαιρῶν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821. Ὁ ὑπουργὸς ἐξέφρασε τὴν ἐπιθυμίαν, ὅπως αἱ κοιλότητες συμπληρωθῶσι διὰ μωσαϊκῶν, διατηρούντων πάντως τὸν χαρακτῆρα τοῦ παλαιοῦ ἔργου. Ἡ ὁρθὴ αὕτη παραγγελία τοῦ ὑπουργοῦ ἐξετελέσθη ὑπὸ τοῦ κ. Νόβο, ὅστις πρῶτον κατεσκεύασε σχέδιον μὲ τὰ ἀνάλογα χρώματα, ὅπως ὑποβλήθῃ τοῦτο εἰς τὴν κρίσιν ἀρμοδίων προσώπων πρὶν ἢ ἐκτελεσθῇ εἰς μωσαϊκόν. Τὸ σχέδιον τοῦτο ἐνεκρίθη πληρέστατα ὑπὸ ἐπιτροπῆς συγκειμένης ὑπὸ τῶν διακεκριμένων ἀρχαιολόγων κ. κ. Γεωργίου Λαμπάκη καὶ Δημητρίου Καμπούρογλου καὶ τῶν ἐμπείρων ἀρχιτεκτόνων κ. κ. Ζέζου καὶ Τρούμπ. Ἐξετελέσθη δὲ διὰ μωσαϊκῶν παλαιῶν τοῦ ναοῦ τοῦ Δαφνίου εἰς διαφόρους ἐποχὰς καταπεσόντων, τὰ ὅποια ὁ κ. Νόβο κατώρθωσε νὰ προμηθευθῇ. Δὲν ἐπῆρκεσαν ὅμως ταῦτα πρὸς συμπλήρωσιν ὅλων τῶν κενῶν, οὔτε ἐδόθησαν εἰς τὸν κ. Νόβο τὰ μέσα ὅπως παραγγεῖλαι παρόμοια μωσαϊκὰ εἰς Βενετίαν.

Συντελεσθείσης οὕτω τῆς ἐπιθέσεως τῶν μωσαϊκῶν ἐπὶ τοῦ θόλου, ὁ κ. Νόβο ἔλαβε παρὰ τοῦ ὑπουργοῦ τὴν παραγγελίαν νὰ ἐπιληφθῇ τῆς ἐπιδιορθώσεως τῶν ὑπὸ τὸν θόλον μωσαϊκῶν. Τὰ μωσαϊκὰ ταῦτα εἶνε τὰ πλεῖστα ἐτοιμόρροπα. Μία ἰσχυρὰ δόνησις σεισμοῦ δύναται νὰ καταστρέψῃ πολλὰ ἐξ αὐτῶν, ὡς συνέβη ἐν μέρει τὸ ἔτος τοῦτο συνεπείᾳ τῶν συμβάντων εἰς τὴν Ἀττικὴν σεισμικῶν δονήσεων. Ἡ ἐκ μιᾶς τούτων ἐπελθοῦσα ζημία συνίσταται εἰς τὴν κατὰπτωσιν καὶ τὴν ἀνεπανόρθωτον ἀπώλειαν μωσαϊκῶν ὑπὸ τὸν θόλον ἐκτάσεως ἐνὸς περίπου τετραγωνικοῦ μέτρου.

Ὁ κ. Νόβο ἐπελήφθη τῆς ἐπιδιορθώσεως τῶν ὑπὸ τὸν θόλον μωσαϊκῶν, ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ βορείου μέρους τοῦ ναοῦ. Τὰ ὑπὸ τὸν θόλον ἐπιδιορθωθέντα παρ' αὐτοῦ μωσαϊκὰ εἶνε τὰ ἑξῆς:

Τρεῖς Ἅγιοι ἡμίσωμοι ἐντὸς δίσκων κυκλωτερῶν. Αἱ εἰκόνες αὗται κεῖνται ὑπεράνω τῶν τριῶν παραθύρων. Καὶ αἱ τρεῖς αὗται μωσαϊκαὶ εἰκόνες ἦσαν πολὺ βεβλαμμέναι.

Τεμάχια Κόσμηματος εἰς τὸ ἐσωτερικὸν μέρος τῶν παραθύρων. Πρὸς ἀριστερὰ τοῦ κο-

σμήματος τούτου, ὁ κ. Νόβο ἠδυνήθη νὰ συντηρήσῃ τρεῖς ἡμίσεις κεφαλᾶς, τῶν ὁποίων φαίνεται ἡ ὠραία ἔκφρασις καὶ ἡ τελειότης τῆς μωσαϊκῆς τέχνης, καίτοι εἶνε ἠκρωτηριασμένοι. Ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς ταύτας ἀναγινώσκεται ἐπιγραφή ἐπίσης ἐκ μωσαϊκοῦ, ἐξ ἧς πληροφορούμεθα ὅτι αἱ κεφαλαὶ αὗται εἶνε λείψανα συνθέσεως παρίστώσης τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Λαζάρου.

Πρὸς δεξιὰ ἡ ἀκριβέστερην εἰπεῖν ἀντικρὺ τῆς συνθέσεως ταύτης, περισσώθῃ ὁλόκληρος σύνθεσις καλλονῆς ἐξαιτίας, εἰς τὴν ἐπιδιόρθωσιν τῆς ὁποίας ὁ κ. Νόβο εἰργάσθη μετ' ἀληθοῦς καλλιτεχνικοῦ ἔρωτος. Ἡ σύνθεσις αὕτη παρίσται τὴν Γέννησιν τῆς Θεοτόκου. Τὸ μωσαϊκὸν τοῦτο, ὅπως καὶ ἄλλα ἐν τῷ ναῷ τοῦ Δαφνίου συνθέσεις, εἶνε ἀνώτερον ὅλων τῶν ἐν Ἱταλίᾳ γνωστῶν βυζαντινῶν μωσαϊκῶν, ὑπὸ τε τὴν ἐποψίν τοῦ σχεδιάσματος καὶ τῆς τελειότητος τῆς ἐργασίας. Εἰς τὴν σύνθεσιν ταύτην βλέπομεν τὴν Ἀγίαν Ἐλισάβετ καθήμενὴν ἐπὶ πλουσίας κλίνης, παρ' αὐτὴν δὲ ἰσταμένης τρεῖς νέας θεραπαινίδας. Τούτων ἡ μία, ἥτις εἶνε ὠραιότατη, προσφέρει ὀπώρας ἐντὸς καλάθου, ἡ ἄλλη κρατεῖ ὠραῖον δοχεῖον περιέχον αὐγά, καὶ ἡ τρίτη ἰσταται ὀπισθεν κρατοῦσα ριπίδιον ἡμιαναικτὸν τύπου ἀνατολικοῦ. Ἐμπροσθεν βλέπομεν κολυμβήθραν ἀργυράν, ἐντὸς τῆς ὁποίας φαίνεται καταδυομένη μέχρι τοῦ ἡμίσεως τοῦ σώματος ἡ νεογέννητος Μαρία, κρατουμένη ὑπὸ γυναικὸς καθήμενης, ἐνῷ τετάρτη θεραπαινὶς χύνει νερὸν ἐντὸς τῆς ἀργυρᾶς κολυμβήθρας. Τὸ ἀριστοτέχνημα τοῦτο ἦτο εἰς πολλὰ μέρη βεβλαμμένον καὶ ἐτοιμόρροπον. Ὁ κ. Νόβο τὸ ἔσωσε καὶ τὸ ἐπιδιόρθωσε, τηρήσας ἀκριβέστατα τὸ ἀρχικὸν σχεδιάγραμμα καὶ τὸν χρωματισμόν.

Πλὴν τῶν ἐπιδιορθωθέντων τούτων, ὅλα τὰ ἄλλα ὑπὸ τὸν θόλον ὑπάρχοντα μωσαϊκὰ μένουσιν ἀδιόρθωτα καὶ εἶνε μεγάλως βεβλαμμένα. Τοιαῦτα μωσαϊκὰ ἀναφέρομεν τὰς τέσσαρας συνθέσεις τὰς τοποθετημένας εἰς τὰ ὑπὸ τὸν θόλον σφαιρικά τμήματα, ἔργα ὠραίου σχεδιάσματος καὶ τελειότητος μωσαϊκῆς ἐκτελέσεως. Εἰς μίαν τῶν συνθέσεων τούτων παρίστανται τὸν Εὐαγγελισμόν τῆς Θεοτόκου, λείπει τὸ ἄνω μέρος τῆς κεφαλῆς τῆς Παναγίας. Δὲν εἶνε δὲ πολὺς καιρὸς, ἀφ' οὗτο κατεστράφη τὸ κάτω μέρος τοῦ σώματος αὐτῆς. Ὁ

φέρων τὴν καλὴν ἀγγελίαν "Ἀγγελος, ὅστις εἶνε ὠραιότατος, κατὰ μέγα μέρος κατεστράφη καὶ κινδυνεύει νὰ καταπέσῃ. Πρὸς ἀριστερὰ τῆς συνθέσεως ταύτης φαίνεται ἡ σύνθεσις τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεταμορφώσεως, βεβλαμμένη καὶ ἐν μέρει χρισμένη δι' ἀσβέστου. Ἡ σύνθεσις ἡ παριστῶσα τὴν Γέννησιν τοῦ Χριστοῦ, ἔργον κάλλιστον διὰ τε τὴν παράστασιν καὶ τὴν τελειότητα τῆς μωσαϊκῆς ἐργασίας, εἶνε καὶ αὕτη παραβεβλαμμένη. Ἡ δὲ τετάρτη τῶν ὑπὸ τὰ σφαιρικά τμήματα συνθέσεων, ἡ παριστῶσα τὴν Βάπτισιν τοῦ Χριστοῦ, ἔργον καὶ τοῦτο καλλίστης τέχνης, εἶνε ἐπίσης εἰς κακὴν κατάστασιν.

Κάτωθεν τῆς ὑπὸ τοῦ κ. Νόβο ἐξαίσιως ἐπιδιορθωθείσης συνθέσεως τῆς Γεννήσεως τῆς Θεοτόκου, ὑπάρχουσι δύο μεγάλαι συνθέσεις. Τούτων ἡ μία παριστᾷ τὴν Σταύρωσιν τοῦ Κυρίου, ἔχοντος ἐκατέρωθεν τὰς δύο Μαρίας. Καὶ τὸ ὡραῖον τοῦτο μωσαϊκὸν ἔχει μεγίστην ἀνάγκην συντηρητικῆς ἐργασίας, διότι εἶνε κατὰ μέγα μέρος ἀπεσπασμένον ἀπὸ τοῦ τοίχου. Ὁπωσὺν ἰσχυρὰ σεισμικὴ δόνησις ἐκ τῶν ὄχι σπανίων ἐνταῦθα, δύναται νὰ καταστρέψῃ. Ἡ ἄλλη σύνθεσις εἶνε ἡ Βαΐφόρος, ἥτοι ἡ εἰσόδος τοῦ Ἰησοῦ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα. Τῆς ὡραίας ταύτης συνθέσεως, ἥτις πρὸ δλίγων ἐτῶν ἐσώζετο ὀλόκληρος, λείπει ἤδη ἐν μέρει τὸ ἄνω μέρος. Τὸ σωζόμενον μέρος δύναται νὰ στερεωθῇ χωρὶς νὰ ἐκτοχιισθῇ.

Ἐκατέρωθεν τῆς εἰσόδου εἰς τὸν ναὸν ὑπάρχουσι δύο μεγάλαι συνθέσεις, ἴσαι κατὰ τὸ μέγεθος πρὸς τὰς ἀνωτέρω ἀναφερομένας. Ἡ πρὸς δεξιὰ τῇ εἰσερχομένῃ παριστᾷ τὴν εἰς "Ἄδου Κάθοδον τοῦ Χριστοῦ. Εἶνε αὕτη λαμπρὰ σύνθεσις ἐκ πολλῶν προσώπων συνισταμένη, μεγαλοπρεποῦς σχεδιάσματος καὶ τελειοτάτης μωσαϊκῆς ἐπεξεργασίας. Καὶ τοῦ μωσαϊκοῦ τούτου ἐπικεῖται ἡ καταστροφή. Ἐπίσης μεγίστην ἀνάγκην συντηρήσεως ἔχει ἡ πρὸς ἀριστερὰ τῇ εἰσερχομένῃ σύνθεσις, ἡ παριστῶσα τὴν Ψηλάφησιν τοῦ Θωμᾶ. Τῆς συνθέσεως ταύτης λείπει μέγα τεμάχιον τοῦ ἄνω μέρους.

Ὅλων τῶν ἀνωτέρω ἀναφερομένων συνθέσεων ὑπέρχονται συνθέσεις ἄλλαι, αἱ ὁποῖαι δὲν ἡρυνήθησαν ὑπὸ τοῦ κ. Νόβο ἐλλείπει ἰκνωμάτων.

Μεγάλως ἀξίας εἶνε καὶ οἱ ἐνὶ τοῦ ἱεροῦ

δύο "Ἀρχάγγελοι. Καὶ αἱ εἰκόνες αὐταὶ ἔχουσιν ἀνάγκην ἐπιδιορθώσεως, ἰδίως ἡ μᾶλλον βεβλαμμένη ἐκ τῶν δύο. Ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ ὑπάρχουσι καὶ ἄλλαι μωσαϊκαὶ εἰκόνες ἁγίων καὶ προφητῶν, ἐπίσης χρήζουσαι συντηρητικῆς ἐπιδιορθώσεως.

Ἀλλὰ καὶ πολλὰ ὑπάρχουσιν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Δαφνίου μωσαϊκὰ, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ μὲν ἐν μέρει κατέπεσαν, τὰ δὲ λοιπὰ εἶνε ἐτοιμόροπα. Εἰς τὸν Νάρθηκα παρατηροῦνται λείψανα μεγάλων συνθέσεων, ἐξ ὧν ἀναφέρονται τὰ Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου. Ἡ ὠραιότατὴ αὕτη σύνθεσις κατεστράφη ἐν μέρει, εἶνε δὲ λίαν κατεπεύγουσα ἡ ἐπιδιορθώσις τοῦ περιωθέντος μέρους, ὅπου φαίνονται ὀκτὼ πρόσωπα μεγάλης καλλιτεχνικῆς ἀξίας ὑπὸ τε τὴν ἐποψιν τοῦ σχεδιάσματος καὶ τῆς μωσαϊκῆς ἐπεξεργασίας.

Εἰς τὸ αὐτὸ τοῦ ναοῦ μέρος παρατηροῦνται λείψανα συνθέσεως, ἐξ ἧς σώζονται μόνον τρεῖς κεφαλαὶ καὶ ἔχνη ἐνδυμασιῶν. Ἐκ τῆς θέσεως καὶ τῆς ἐκφράσεως τῶν κεφαλῶν καὶ ἐν μέρει τῶν ἐνδυμασιῶν εἰκάζεται, ὅτι ἡ σύνθεσις αὕτη παριστᾷ τὸν Δεῖπνον τὸν Μυστικόν.

Καὶ ἄλλα λείψανα μεγάλων παραστάσεων σώζονται εἰς τὸν ναὸν τοῦ Δαφνίου, ὅπως ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου, ἔργον ὠραιότατον, καίτοι παραβεβλαμμένον, τὸ ὁποῖον ὁμως εἶνε δυνατόν νὰ ἐπιδιορθωθῇ.

Μεθ' ὅσα συντόμως ἐξεθέσαμεν εἰς προλαβόντα φύλλα καὶ ἀνωτέρω περὶ τῶν μωσαϊκῶν τοῦ Δαφνίου, καταφανῆς εἶνε ἡ ἔκτακτος αὐτῶν ἀξία. Καίτοι δὲ ἐπῆλθε φοβερὰ καταστροφή εἰς τὰ μωσαϊκὰ ταῦτα, οὐχ' ἥττον ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἀποκαλυφθέντων φανερὸν γίνεται, ὅτι καθαριζόμενα, στερεούμενα καὶ ἐπιδιορθούμενα κατὰ τοὺς κανόνας τῆς τέχνης, θέλουσι παρουσιάσει εἰς τοὺς καλλιτέχνους καὶ εἰς τοὺς ἱστορικοὺς, σπουδαιότατα καλλιτεχνήματα, δυνάμενα νὰ συμπληρώσωσι, πιθανῶς καὶ νὰ μεταβάλωσι κατὰ τι τὴν ἱστορίαν τῆς χριστιανικῆς τέχνης.

Δὲν θέλομεν ἐπανέλθει εἰς τὸ ζήτημα τῆς χρονολογίας τῶν μωσαϊκῶν τοῦ Δαφνίου. Ἀρκεῖ νὰ ὑπενθυμίσωμεν, ὅτι ἀνήκουσιν εἰς τὴν καλλίστην περίοδον τῆς βυζαντινῆς τέχνης. Αἱ ὑπὸ τὸν θόλον μεγάλαι συνθέσεις ἔχουσι τοῦτο τὸ ἰδιάζον, ὅτι δὲν εἶνε ἔργα ἀπλῶς διακοσμητικά, τέλεια μὲν κατὰ τὸ σχεδιάσμα καὶ τὴν μωσαϊκὴν τέχνην, ἀλλὰ ψυχρὰ καὶ ὡς ἐπὶ τὸ

πολὺ σίμωτοι, ὡς τὰ πλεῖστα μέχρι τοῦδε γνωσθέντα μωσαϊκὰ τῆς Ἱταλίας, τῆς Δαλματίας, τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἀνατολῆς. Ἀπ' ἐναντίας αἱ συνθέσεις αὗται εἶνε ἔργα πλήρη ἐλευθερίας εἰς τὴν τοποθέτησιν καὶ τὰς κινήσεις τῶν δρώντων προσώπων, τῶν ὁποίων ὁ φυσικὸς χρωματισμὸς, ἡ εὐκαμψία καὶ ἡ ἔκφρασις ὑπενθυμίζουσι τὸν χρωστήρα τοῦ Ραφαήλου καὶ τοῦ Τιτσιάνο.

Ὁ ναὸς τοῦ Δαφνίου παρουσιάζει ποτε θαυμασίαν σκηνογραφίαν ὅλου τοῦ χριστιανικοῦ δράματος. Ὁ Ἰησοῦς ὁ Παντοκράτωρ μετὰ τῶν δεκαεξὶ Προφητῶν ἐπὶ τοῦ θόλου, ὑπὸ τὸν θόλον δὲ αἱ μεγάλαὶ συνθέσεις τῶν Εἰσοδιῶν τῆς Παναγίας τῆς Ὑπαπαντῆς τοῦ Κυρίου, τοῦ Δείπνου τοῦ Μυστικοῦ, τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, τῆς Βαΐφόρου, τῆς Σταυρώσεως τοῦ Κυρίου, τῆς Γεννήσεως τῆς Θεοτόκου, τῆς εἰς "Ἄδου Κάθοδου, τῶν Μυροφόρων ἐπὶ τὸ μνημεῖον, τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Λαζάρου, τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου, τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ, τῆς Βαπτίσεως, τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεταμορφώσεως, ἄλλαι ἐντελῶς διαρρυεῖσαι συνθέσεις, ἄλλαι μὴ εἰσέτι ἐρευνηθεῖσαι, πληθὺς Ἁγίων, Προφητῶν, Ἀρχαγγέλων καὶ Ἀγγέλων, καὶ ποικίλα συμβολικὰ κοσμήματα, ἀπετέλουν ἐκεῖ κόσμον ὀλόκληρον ἐξαίσιον τῆς καλλίστης βυζαντινῆς ἀγιογραφίας. Μὴ λησμονῶμεν δὲ, ὅτι τῶν Βυζαντινῶν ἡ τέχνη ὑπῆρξε μὲν καὶ κοσμική, ὁμως ἡ μεγάλη αὐτῶν τέχνη ὑπῆρξε ἡ θρησκευτικὴ, τέχνη ὑψίστη, ἥτις ἔτερπε καὶ ἐνεθουσίαζε τοὺς προγόνους μας Βυζαντινοὺς.

"Ἢδη ἡ σημασία τῶν μωσαϊκῶν τοῦ Δαφνίου ἐγνώσθη εἰς τὸν πολιτισμένον κόσμον, ἐπίσης καὶ ὁ ἔσχατος κίνδυνος τῆς καταστροφῆς, τὸν ὁποῖον ταῦτα διατρέχουσιν. Ἄς σκεφθῶσιν ἐπομένως καλῶς οἱ ἀρμόδιοι ὁποῖαν ὑπέχουσιν εὐθύνην ἀπέναντι τοῦ ἔθνους καὶ τῆς ἱστορίας, ἀμελοῦντες νὰ περισώσωσι διὰ πάσης θυσίας τὰ λείψανα τῶν πολυτιμοτάτων τούτων καλλιτεχνικῶν καὶ ἱστορικῶν μνημείων.

6.

Ἄστυ 27 - Ἰουλίου 1893 ἀρ 1020

Ἀπὸ τῆς 20 τοῦ μηνὸς
 Αἱ ἐπιδιορθώσεις τούτου ἐπανελήφθησαν αἱ
 τοῦ Δαφνίου ἐργασίαι εἰς Δαφνὶ τοῦ
 κ. Νόβο, ὅστις προέβη
 εὐθὺς εἰς τὴν πρόχειρον στερέωσιν μωσαϊκῶν
 τινων, ὧν ἡ κατάστασις ἦτο κρίσιμωτάτη. Ὁ
 κ. Νόβο παρατήρησεν, ὅτι κατὰ τὸ τεσσαρα-
 κονθήμερον διάστημα τῆς διακοπῆς τῶν ἔρ-
 γων, κατέπεσαν καὶ ἀπωλέσθησαν τινες ψηφί-
 δες. Κατὰ τὴν παρελθούσαν δὲ ἐβδομάδα ἐξε-
 τέλεσεν ἤδη ὁ διακεκριμένος μουσειωτὴς τὰς
 ἀναγκαίας προκαταρκτικὰς ἐργασίας, ὅπως
 πρὸς εἰς τὴν ἐκτείνωσιν καὶ ἐπιδιόρθωσιν τῆς
 συνθέσεως τῆς Σταυρώσεως τοῦ Κυ-
 ρίου ἐνὸς τῶν καλλίστων ἀριστοτεχνημάτων
 τοῦ ναοῦ.

Λογ. 1^η - 7^η / Σεπ. 1893 αρ 1010

ΤΟ ΔΑΦΝΙ

Ἐξακολουθήσας ἐργασιῶν. — Ἡ
ἀπόφασις τῆς Ἀρχαιολογικῆς
Ἑταιρίας.

Ἡ ἱστορία τοῦ ἐν Δαφνίῳ πολυτίμου μω-
σαϊκοῦ καὶ ὁ κίνδυνος τὸν ὁποῖον διατρέχουσι
τινα τῶν ψηφιδωμάτων τούτων πρὸς στερέωσιν
τῶν ὁποίων δὲν εἰργάσθη ὁ Ἴταλὸς μουσειωτῆς
κ. Νόβο ἔνεκεν ἐλλείψεως τῆς ἀπαιτουμένης
πιστώσεως, ἱκανῶς ἀνεπτύχθησαν ἀπὸ τῶν στη-
λῶν τούτων ὥστε ν' ἀπαλλαχθῶμεν τοῦ κόπου
τοῦ νὰ ἐπανεέλθωμεν εἰς αὐτά. Τοῦτο μόνον τὸ
εὐχάριστον γνωστοποιούμεν, ὅτι εἰς τὴν χθεσι-
νὴν συνεδρίασίν του τὸ συμβούλιον τῆς Ἀρ-
χαιολογικῆς Ἑταιρίας ἀποδόσαν τῇ δέουσας
σημασίαν καὶ ἐκτίμησιν εἰς τοὺς λόγους οὓς
δι' ἀναφορὰς του πρὸς αὐτὸ ἀνέπτυξεν ἐπὶ τοῦ
ζητήματος τούτου ὁ κ. Γ. Κοζάκης Τυπάλδος
ἐψήφισεν πίστωσιν 4 χιλιάδων δραχμῶν πρὸς
ἐκτέλεσιν τῶν ἀναγκασιτέρων ἐπισκευῶν μὲ τὴν
πεποίθησιν, ὅτι συνεργομένη ἡ Βουλὴ θὰ ἐπι-
ληφθῇ τῆς ὑποθέσεως ταύτης, ἥτις κεντὰ τὴν
ἐθνικὴν φιλοτιμίαν καὶ θὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀπαι-
τουμένην δαπάνην πρὸς ἀποπεράτωσιν πάσης
ἐργασίας, ἐξ ἧς ἐξαρτᾶται ἡ σωτηρία τοῦ σπου-
δαίου τούτου μωσαϊκοῦ· διώρισε δὲ τριμελῆ ἐ-
πιτροπὴν εἰς ἣν ἀνετέθη ἡ φροντίς τῆς ἐπιβλέ-
ψεως καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἐργασίας
ταύτης. Ἡ πρᾶξις αὕτη τιμᾷ τὸ ἀρχαιολογικὸν
συμβούλιον ὥς καὶ τὸν προκαλέσαντα τὴν ἀπό-
φασιν του εὐγενῆ συμπολίτην μας, διότι θὰ ἦτο
ἐγκλημα ν' ἀφεθῶσιν εἰς τὴν διάκρισιν τῶν στοι-
χείων τοιαῦτα ἔργα, τὰ ὁποῖα καὶ καλλιτεχνι-
κὴν ἀξίαν ἔχουσι καὶ τὴν ἐθνικὴν φιλοτιμίαν
διαθρύπτουσιν.

8.

ΤΑ ΜΩΣΑΙΚΑ ΤΟΥ ΔΑΦΝΙΟΥ

Δὲν εἶνε ἀκριβὲς, ὡς ἀνεγράφη εἰς τινὰς ἐφημερίδας, ὅτι τὸ ἔργον τῆς ἐπιδιορθώσεως τῶν μωσαϊκῶν τοῦ Δαφνίου εἶνε περὶ τὸ τέλος αὐτοῦ. Οἱ ἀναγνώσται τοῦ «Ἀστειῶς» γνωρίζουσιν ἐκ τῆς ἐν αὐτῷ τῇ 16 παρελθόντος Αὐγούστου δημοσιευθείσης διατριβῆς περὶ τῆς παρούσης καταστάσεως καὶ τῆς σημασίας τῶν μωσαϊκῶν τοῦ Δαφνίου, ὅτι τὰ μέχρι τοῦδε ἐπιδιορθωθέντα εἶνε ὁ γιγαντιαῖος Παντοκράτωρ τοῦ θόλου μετὰ τῶν περὶ αὐτὸ δεκάεξ Προφητῶν, καὶ ὑπὸ τὸν θόλον τρεῖς Ἀγιοὶ ἡμίσωμοι ἐντὸς δίσκων κυκλοτερέων, ἡ ἐξ ἑπτὰ προσώπων συγκειμένη ἐξαίσιος σύνθεσις τῆς Γεννήσεως τῆς Θεοτόκου, καὶ τεμαχικὰ Κοσμήματα εἰς τὸ ἐσωτερικὸν μέρος τῶν παραθύρων. Πρὸς ταῦτα ὁ κ. Νόβο ἠδυνήθη διὰ προχείρου ἐργασίας νὰ συντηρήσῃ προσωρινῶς τρεῖς ὠραίας κεφαλὰς, αἵτινες ἀπετέλουν μέρος καταστραφείσης συνθέσεως παριστώσης τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Λαζάρου. Μένουσιν ἐπομένως ἤδη πρὸς ἐπιδιορθώσιν δεκατρεῖς γνωσταὶ συνθέσεις, ἐξ ὧν τινὲς σύγκεινται ἐκ πολλῶν προσώπων (ἡ τῆς Βαΐοφόρου λ. χ. ἔχει ἑνδεκα πρόσωπα), ἄλλαι συνθέσεις μὴ εἰσέτι ἐρευνηθεῖσαι, καὶ πολλὰ πρόσωπα ἁγίων, προφητῶν, Ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων. Ὅταν δὲ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν κρισιμωτάτην θέσιν, εἰς ἣν διατελοῦσι πλεῖστα ἐκ τῶν μωσαϊκῶν τούτων, τὰς δυσχερείας τῆς ἐκτελέσεως, καὶ τὴν καλλιτεχνικὴν λεπτότητα τῆς ἐπιδιορθώσεως αὐτῶν ἐπὶ νέου ὑποχρίσματος, πειθόμεθα, ὅτι ἡ συμπλήρωσις τοιοῦτου ἔργου ἀπαιτεῖ μακροχρόνιον καὶ οὐχὶ ὀλίγων ἡμερῶν ἐργασίαν. Ὅπως δώσωμεν ἰδέαν τῆς κρισίμου καταστάσεως τινῶν ἐκ τῶν μωσαϊκῶν τούτων, ἀναφέρομεν, ὅτι κατὰ τὴν παρελθούσαν ἐβδομάδα ὁ γενικὸς ἐφορος τῶν ἀρχαιοτήτων κ. Καβάδιας, ὁ ἀντιπρόεδρος τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρίας κ. Φιντικλῆς καὶ τινὰ μέλη τοῦ συμβουλίου, ἐπισκεφθέντες τὸν ναὸν τοῦ Δαφνίου ἠδυνήθησαν νὰ παρατηρήσωσιν, ὅτι ὁλόκληρος ἡ χεὶρ χωρεῖ ὀπίσθεν μωσαϊκῶν τινων συνθέσεων, ἐν μέρει ἤδη ἀποσπασθεισῶν. Διὰ τοῦτο συνεχῶς ἀποσπῶνται καὶ καταπίπτουσι μωσαϊκά. Τῶν μᾶλλον ἐτοιμορρόπων διετάχθη ἤδη ἡ προσωρινὴ στερέωσις.

Ἐν τούτοις δυνάμεθα νὰ εἰμεθα ἥττοχοι, ὅτι τὸ καλὸν ἔργον τῆς σωτηρίας εἶνε ἐμπειστευμένον εἰς χεῖρας ἀριστοτέχνου. Διότι ὅπως ἐγένετο ἤδη καταφανὲς εἰς πάντας, ἡ ἐργασία αὕτη δὲν εἶνε ἔργον τοῦ τυχόντος μουσειωτοῦ, ἀλλὰ καλλιτέχνου ἀσχοληθέντος εἰς τὰ βυζαντινὰ μωσαϊκά, καὶ τοιοῦτος εἶνε ὁ κ. Νόβο, ὅστις μέχρι τοῦδε εἰργάσθη μετ' ἐξόχου ἐπιτυχίας.

Ἡ ἀρχαιολογικὴ ἐταιρεία ἀναλαβοῦσα ἰδίᾳ δαπάνη τὴν ἐξακολουθήσιν τῶν ἐργασιῶν τοῦ Δαφνίου, ἐπισπᾶται τὴν ἐθνικὴν εὐγνωμοσύνην, διότι πρόκειται περὶ τῆς σωτηρίας ἐθνικῶν καλ-

λιτεχνημάτων ἐκτάκτου ἀξίας. Μεθ' ὅσα περὶ αὐτῶν ἐγνωστοποιήσαν οἱ κ. κ. Νόβελι καὶ Νόβο, καὶ τινες καλλιτέχναι καὶ ἀρχαιοδίφαι ἄλλοδαποί, βεβαιοῦται ὅτι ἡ συμπλήρωσις τοῦ ἔργου θέλει μεταβάλλει ἐν μέρει τὰ μέχρι τοῦδε περὶ βυζαντινῆς τέχνης γνωστά. Ἄλλ' ὁμιλοῦντες περὶ τῶν ἄλλοδαπῶν, δὲν λησμονοῦμεν τοὺς ἡμεδαποὺς, καὶ ὀφείλομεν πάντως μετ' εὐγνωμοσύνης νὰ συνδέωμεν μετὰ τῆς σωτηρίας τοῦ Δαφνίου τὰ ὀνόματα τῶν κ. κ. Δημητρίου Καμπούρογλου καὶ Γεωργίου Λαμπάκη, οἵτινες πρῶτοι δι' ἀξιολόγων δημοσιεύσεων ἐπροκάλεσαν τὴν προσοχὴν τῶν συμπολιτῶν τῶν ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου.

Τὰς ἐργασίας τοῦ κ. Νόβο παρακολουθοῦσι μετὰ πολλοῦ ἐνδιαφέροντος ὁ προεδρεύων τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρίας κ. Φιντικλῆς, οἱ σύμβουλοι κ. κ. Φίλιος καὶ Μυλωνᾶς, καὶ ὁ γενικὸς ἐφορος τῶν ἀρχαιοτήτων καὶ μουσείων κ. Καβάδιας, ὅστις τὰ μέγιστα συνετέλεσεν εἰς τὰ ὑπὲρ τοῦ Δαφνίου ἐκτελεσθέντα.

9

συνθέσεως ὁ κ. Νόβο εὗρεν εὐτυχῶς ἀρκετὰ λείψανα μωσαϊκῶν, τὰ ὅποια τῷ ἐχρησίμευσαν ὡς ἀσφαλῆς ὁδηγός, ὅπως συμπληρώσῃ ἐπὶ τοῦ ἰχνογραφήματος τὰ ἐλλείποντα μέρη ἕνευ τῆς παραμικρᾶς ἀλλοιώσεως τῆς συνθέσεως. Ὁ κ. Νόβο ἐξετείχισεν ὅλην τὴν εἰκόνα ταύτην, ἀφῆρσεν ὅλον τὸ ἐπ' αὐτῆς ὑπάρχον στρώμα ἀσβέστου, καὶ ἐκαθάρισεν αὐτὴν ἐπιμελῶς. Τῇ ὁδηγίᾳ δ' αὐτοῦ, δύο κτίσται παρεσκευάσαν ἤδη τὸ μέρος τοῦ τοίχου, ἐξ οὗ ἀπεσπάρθη ἡ εἰκὼν, καὶ ἐφ' οὗ πάλιν θὰ τοποθετηθῇ ἐπὶ νέου ὑποχρίσματος.

Συγχρόνως ἐπελήφθη ὁ κ. Νόβο ἄλλων ἐργασιῶν, πρὸς ἐξασφάλισιν προσωρινῇ μωσαϊκῶν διατρεχόντων ἄμεσον κίνδυνον καταπτώσεως. Οὕτως ἐκαθάρισε τὴν σύνθεσιν τὴν παριστάσαν τὸν «Εὐαγγελισμὸν τῆς Θεοτόκου», ἥτις ὑπάρχει ἐφ' ἑνὸς τῶν ὑπὸ τὸν μέγαν θόλον σφαιρικῶν τμημάτων. Ἡ πτώσις τῆς εἰκόνης ταύτης ἦτο ἐπικειμένη, διότι ἦτο ἐντελῶς ἀπεσπασμένη ἀπὸ τοῦ τοίχου καὶ ἐτοιμόρροπος. Ἀπὸ τῆς Παναγίας τὸ ἡμισυ, τὸ πρὸς τὰ κάτω μέρος, ἔπεσεν ἤδη. Τὸ ἄλλο ἡμισυ ἔσωσεν ὁ κ. Νόβο. Ἡ αὕτη τύχη ἐπερίμενε τὸν Ἀγγελον, ὃν ἔσωσεν εὐτυχῶς ἡ ἐγκαιρὸς στερέωσις, ἡ γενομένη ὑπὸ τοῦ ἐξόχου βενετοῦ μουσειωτοῦ. Ἐννοεῖται, ὅτι ἡ ἐργασία αὕτη ἐπὶ τῆς εἰκόνης τοῦ «Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου» εἶνε προσωρινή, διότι ἡ ὀριστικὴ ἐπιδιόρθωσις ἀπαιτεῖ ἐργασίαν ὁμοίαν ἐκείνης, τὴν ὁποίαν συντόμως ἀνωτέρω ὑπεδείξαμεν περὶ τῆς «Σταυρώσεως τοῦ Κυρίου».

Ἐργαζόμενος εἰς τὴν στερέωσιν τῆς εἰκόνης τοῦ «Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου», ὁ κ. Νόβο εὗρεν ὑποκάτω ἐπιχρίσματος ἐξ ἀσβέστου ἐπιτεθέντος ἄγνωστον πότε χάριν προσωρινῆς στερέωσεως, ἐν μωσαϊκὸν κόσμημα περιβάλλον ὁλόκληρον τὴν σύνθεσιν ταύτην ἐν εἵδει πλαισίου. Τόσον ὥραϊον εἶνε τὸ κόσμημα τοῦτο, ὥστε ἤθελεν ἀρκέσει ὅπως καταδείξῃ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν καλαισθησίαν, μεθ' ἧς διακοσμήθη ἡ περίεργος τῷ ὄντι αὕτη ἐκκλησία τοῦ Δαφνίου.

Ἐπίσης ὁ κ. Νόβο ἔσωσε διὰ προσωρινῆς στερέωσεως ἀπὸ ἐπικειμένης καταπτώσεως, τοὺς ἐν τῷ ἱερῷ βήματι δύο ὥραίους Ἀγγέλους, καὶ ἐν τῷ κυρίῳ ἱερῷ τὰ λείψανα τῆς «Παναγίας» (Πλατυτέρας) μετὰ τοῦ «Παιδίου». Τῷ 1882 ἐσώζετο ἀκόμη ἱκανὸν μέρος τοῦ τεχνικοῦ καὶ μεγαλοπρεπεστάτου τούτου μωσαϊκοῦ, τὸ ὅποτον ὡς εἶχε τότε ἰχνογράφησε μετὰ πολλῆς ἀκριβείας ὁ καλλιτέχνης κ. Ἐμμανουὴλ Λαμπάκης.

Κατὰ τὰς ὁδηγίας τοῦ κ. Νόβο ἐχρίσθησαν δι' ἀσβέστου ὅλα τὰ μέρη τοῦ μεγάλου θόλου, ὅσα εἶχον μείνει κενὰ μετὰ τὴν ἐπίθεσιν τῶν μωσαϊκῶν τοῦ Παντοκράτορος καὶ τῶν δεκαεῖξ Προφητῶν. Τοῦτο ἔγεινε καὶ εἰς τὴν μικρὴν καμάραν, ὅπου ὑπάρχει ἡ τόσον ἐπιτυχῶς ἐπιδιορθωθείσα ἐξαισία εἰκὼν τῆς «Γεννήσεως τῆς Θεοτόκου». Εἰς τὰ δι' ἀσβέστου λευκῆς ἐπιχρισθέντα ταῦτα μέρη θέλει δοθῇ χρῶμά τι συναρμολόγητον μετὰ τῶν μωσαϊκῶν. Τὴν ἐργασίαν ταύτην ἰδεῖν εἶχεν ἤδη ἐκφέρει ὁ κ. Δημήτριος Καμπούρογλου.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐννοεῖ τις πόσον ἐνδιαφέρουσα καὶ πόσον κατεπείγουσα, συνάμα εἶνε ἡ εἰς τὸ Δαφνὶ γενομένη ἐργασία. Εὐάρεστον εἶνε ὅτι τὴν εἰς προλαβόντας χρόνους ἀδιαφορίαν πρὸς τὰ πολύτιμα ἐθνικὰ κειμήλια, διεδέχθη ἤδη τὸ ζωντὸν ἐνδιαφέρον κύκλου ὁδρῶν φιλομούσων, οἵτινες βεβαίως θὰ κατορθώσουν τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ἔργου, μεθ' ὅλην τὴν ἐπικρατοῦσαν οἰκονομικὴν κρίσιν, ἥτις ἤδη σπουδαίως παρακκλῶει πᾶσαν πρέσβιν.

Αἱ ἐπιδιορθώσεις τοῦ Δαφνίου

Αἱ πρὸ ἑνὸς μῶντος μηνὸς ἐπαναληφθεῖσαι ἐπιδιορθωτικαὶ ἐργασίαι εἰς Δαφνί, προβαίνουνσι μετὰ τῆς ἐπιμελείας, τῆς ὁποίας ἀξιόλογα δείγματα ἔδωκεν ὁ κ. Νόβο. Αἱ κατωτέρω ἀναφερόμεναι λεπτομέρειαι δεικνύουσι πόσον ἐπείγουσα ἦτο ἡ ἐπανάληψις αὐτῶν.

Τὴν 20 παρελθόντος Σεπτεμβρίου ἐπανελάθεν ὁ κ. Νόβο τὰς ἐπιδιορθώσεις τῶν μωσαϊκῶν τοῦ Δαφνίου, δαπάνη τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας. Πρῶτον ἔργον αὐτοῦ ὑπῆρξε νὰ κάμῃ ἰχνογράφημα τῆς συνθέσεως τῆς «Σταυρώσεως τοῦ Κυρίου». Ἡ σύνθεσις αὕτη παριστᾷ τὸν Χριστὸν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ἔχοντα τὴν Παναγίαν ἐκ δεξιῶν καὶ τὸν ἡγαπημένον μαθητὴν Ἰωάννην ἐξ εὐωνύμων. Ἡ ὥραία αὕτη σύνθεσις εὗρίσκετο εἰς κίνδυνον καταπτώσεως καὶ τελείας καταστροφῆς. Ἡδη λείπει ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ μέρος τῆς ὑπὲρ τὸ μέτωπον κόμης του καὶ τὸ ἡμισυ τῆς περὶ τὴν κεφαλὴν χρυσῆς αἴγλης, ἐπίσης δὲ κατεστράφη μέρος τοῦ σταυροῦ πρὸς τὰ δεξιὰ, ὡς καὶ ὅλον τὸ ἄνω μέρος τοῦ ἐδάφους τῆς συνθέσεως. Ἀπὸ τῆς Παναγίας δὲ λείπει μέρος τοῦ κάτω μέρους τῆς χλαίνης καὶ εἰς πούς. Εἰς τὰ ἐλλείποντα μέρη τῆς

³ Αὐτὸν 14 Δεκεμβρίου 1893 ἀφ' 1092

11.

Ἡ εἰκὼν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου εἰς τὸ Δαφνὶ

Προσηλωθῇ ἤδη εἰς τὴν θέσιν, ὅπου εὐρίσκετο ἐπὶ τοῦ τοίχου, ἢ πρὸς ἐπιδιόρθωσιν ἀποσπασθεῖσα

σθεῖσα σύνθεσις τοῦ «Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου». Ὡς εἵπομεν εἰς προλαβόντα φύλλα, ἡ εἰκὼν αὕτη σύγκειται ἐκ δύο προσώπων, τοῦ Ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ καὶ τῆς Παρθένου. Ὁ Ἀρχάγγελος εἶνε ὡραιότατος, ἔχει κομψὰς ἀναλογίας, καὶ καλλίστην πτυχολογίαν. Τῆς Παρθένου τὸ ἥμισυ τοῦ κάτω μέρους τοῦ σώματος κατεστράφη, ἐπίσης ὅλον τὸ ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν χρυσοῦν ἔδαφος. Εὐτυχῶς περιεσώθη ἀνέπαφος ἡ ὡραία καὶ ἐκφραστικὴ αὐτῆς κεφαλὴ. Ὁ κ. Νόβο ἠδυνήθη νὰ συντηρήσῃ τὴν ἀριστερὰν χεῖρα τῆς Παρθένου, δι' ἧς κρατεῖ ἀντικείμενά τινα καὶ στηρίζεται ἐπὶ τεμαχίου καθίσματος. Ταῦτα εἶνε ἐπαρκῆ, ὅπως ἐννοήσωμεν, ὅτι ἡ Παναγία παρίστατο εἰς τὴν ἐν λόγῳ εἰκόνα καθημένη καὶ ἐργαζομένη, ὅταν ἐπεφάνη εἰς αὐτὴν ὁ Ἀρχάγγελος. Διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῆς εἰκόνης ταύτης εἰς τὴν προτέραν αὐτῆς θέσιν, ἐπετεύχθη ἡ σωτηρία καὶ ἡ κατὰ τὸ δυνατόν ἐπιδιόρθωσις ἐνὸς τῶν καλλίστων μωσαϊκῶν τοῦ Δαφνίου. Ἀπομένει ἤδη νὰ πλυθῇ καὶ νὰ καθαρισθῇ κατὰ τὴν τέχνην ἡ εἰκὼν. Τοῦτο θέλει ἐκτελεσθῇ ἅμα αὐτῇ ἀποξηρανθῇ ὀλίγον. Ὁ κ. Νόβο ἐργάζεται ἤδη εἰς τὴν ἐπιδιόρθωσιν τῆς «Σταυρώσεως τοῦ Σωτῆρος», ἣτις θέλει προσηλωθῇ ἐν τῇ προτέραν αὐτῆς θέσιν μετὰ τὴν ἡμέραν.

Ἰου 2 Μαρτίου 1894 ἀρ 1184

137

Ο ΕΝ ΔΑΦΝΙΩ ΝΑΟΣ

Ἐπιχρίσεις τοιχωμάτων. — Ἡ ἐπὶ
νόδος τοῦ μουσειωτοῦ κ. Νόβο.

— Ἡ Ἀρχαιολογικὴ ἐταιρεία.

Αἱ πρὸ καιροῦ ἐκτελούμεναι ἐργασίαι εἰς
τὸν ἐν Δαφνίῳ ναὸν ἐξακολουθεῦσι μετὰ τῆς
αὐτῆς δραστηριότητος δαπάναις τῆς Ἀρχαιο-
λογικῆς ἐταιρείας, ἥτις φιλοτίμως καὶ ἀξιεπαί-
νως ἀνέλαβε τελευταίως νὰ περισώσῃ ὅ,τι
εἶνε δυνατόν ἐκ τοῦ λαμπροῦ καὶ ἱστορικοῦ
τούτου μνημεῖου. Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ
μουσειωτοῦ κ. Νόβο, ὅστις ἀπῆλθε δι' οἰκογε-
νειακὰς του ὑποθέσεις εἰς Βενετίαν, ἀνέλαβε
τὴν ἐπίχρισιν τῶν τοιχωμάτων, ἐλπίζεται δὲ
ὅτι ἡ ἐργασία αὕτη θὰ περατωθῇ πρὸ τῆς ἐπα-
νόδου τοῦ κ. Νόβο, ὅστις ἐπανέρχεται μετ'
ὀλίγας ἡμέρας πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ἔργου
τῆς στερεώσεως τῶν μωσαϊκῶν τοῦ ναοῦ τού-
του, τὰ ὅποια, ἂν δὲν ἐλαμβάνετο ἔγκαιρος
πρόνοια, ἤθελον ἀφεύκτως εἰς πρώτην σεισμι-
κὴν δόνησιν καταρρεύσει καὶ ἤθελε στερηθῇ
καὶ ἡ ἱστορία καὶ ἡ τέχνη ἐξόχως λαμπρῶν
μνημείων.

14

Δοτν / Αριζία 1894 αρ. 1294

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

Αἱ ἐν Ἐπιδαύρῳ ἀνασκαφαί. —
Ἀναχώρησις τοῦ κ. Καββαδία

Σήμερον ἀναχωρεῖ εἰς Ἐπίδαυρον ὁ γενικὸς ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων κ. Καββαδίας, ὅπως ἐξέτασι καὶ περιγραψῇ τὰ ἀποκαλυφθέντα ἐκ τῶν ἐνεργουμένων ἀνασκαφῶν μνημεῖα, προσδιορίσῃ δὲ τὰ μέρη, εἰς τὰ ὅποια θὰ ἐξακολουθήσουν αἱ περαιτέρω ἐργασίαι πρὸς ἀποκαλύψιν ὅλου τοῦ Ἀσκληπείου. Τὰ μέχρι τοῦδε εὑρεθέντα οἰκοδομήματα εἶνε πολυπληθῆ καὶ διάφορα ἤτοι ναοὶ, θεάτρα, στάδια, ἰατρεῖα, λουτήρες κλπ., πιστεύεται δὲ ὅτι δὲν ἀπέχει μακρὰν ὁ χρόνος, καθ' ὃν θὰ ἐξαχθῇ εἰς τὸ φῶς ὅλον τὸ σύμπλεγμα τῶν διαφορῶν κτιρίων, ἅτινα ἀπετέλουν τὸ περίκλυτον Ἀσκληπιεῖον.

167

3
Αὐτὸν 13. Ἀπριλίου 1894

62/6

Η ΜΟΝΗ ΔΑΦΝΙΟΥ

Αἱ ζυμῖαι. — Οὐδὲν σπουδαῖον. —
Τὰ ψηφιδώματα.

Ὡς ἐπληροφόρηθμεν ἐπισήμως οὐδεμίαν βλάβην ὑπέστησαν κατὰ τοὺς σεισμοὺς τὰ ψηφιδώματα τοῦ Δαφνίου μόνον ὀλίγων χρυσῶν ψηφίδων καταπεσουσῶν καὶ τινων ἄλλων ἐκ τοῦ προσώπου τοῦ «Ἀγίου Ἀκινδύνου». Ἀλλὰ τὸ ὅλον οἰκοδόμημα ὑπέστη πολλά, διαρραγὲν πολλαχοῦ, σωθὲν δὲ χάρις εἰς τὰ σιδηρὰ ἐλάσματα, ἅτινα, τεθέντα πέρυσιν ὑπὸ τοῦ νομομηχανικοῦ κ. Δ. Καλλία, περισφίγγουσιν αὐτὸ πανταχόθεν.

Ἐπίσης συνετέλεσαν εἰς τὴν σωτηρίαν τοῦ πολυτίμου κτιρίου τοῖχοί τινες ἰσχυρότατοι κτισθέντες παρὰ τοῦ αὐτοῦ νομομηχανικοῦ ἐν τῇ παρεκκλησίᾳ τῆς ἁγίας Παρασκευῆς, ὅπερ ὑπέστη τὰς μεγαλειτέρας βλάβας ἐκ τῶν δονισμῶν, ὡς λέγεται. Ἄν ὅμως δὲν ληφθῇ ταχίστη μέριμνα, εἰς μέλλουσαν μὲν βροχὴν θὰ καταπέσῃσι τὰ παλαιὰ ψηφιδώματα, εἰς δεύτερον δὲ ἰσχυρὸν σεισμὸν θὰ καταρρεῦσθαι βεβαίως ὅλον τὸ οἰκοδόμημα.

Τὰ κελλία ἐτοιμόπρωτα ἅπαντα ὄντα πρέπει νὰ κρημνισθῶσι ταχέως ὡς καὶ αἱ φραγκοτουρ-
κικαὶ ἐπάλξεις αἱ ἐπὶ τῆς Β. πλευρᾶς τῆς βυζαντινῆς στοᾶς.

ΤΟ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΙΕΡΑΝ ΟΔΟΝ
ΙΕΡΟΝ ΤΟΥ ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ

Β'

Ἐκθέσαντες ἐν τῷ προηγουμένῳ ἡμῶν ἄρθρῳ τοὺς λόγους ἐφ' ὧν στηριχθέντες ἐμορφώσαμεν τὴν πεποιθήσιν, ὅτι ἐν τῇ περιόδῳ μὲν τῆς σημερινῆς Μονῆς τοῦ Δαφνίου δὲν ἔκειτο τὸ Ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, ἀλλ' ὅτι πάντως ἔκειτο μεταξύ τῆς Μονῆς Δαφνίου καὶ τοῦ Ἱεροῦ τῆς Ἀφροδίτης, ὑποδεικνύομεν ἤδη κατὰ τὴν δοθεῖσαν ὑπόσχεσιν ποῦ καθ' ἡμᾶς δυνατόν νὰ ᾔτο τοῦτο.

Ἡ ἀπὸ τῶν προβούτων τῆς Πάρνηθος ἀρχομένη καὶ εἰς τὸ ἀπέναντι τῆς Σαλαμίνος ἀκρωτήριον Ἀμφιάλῃν τερματιζομένη ὁροσειρὰ, ἥτις, ὡς δεχόμεθα, ἐκαλεῖτο δι' ἐνὸς γενικοῦ ὀνόματος Αἰγάλεως, ἔφερε καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ὡς φέρει καὶ σήμερον, διάφορα μερικά ὀνόματα.

Τὴν ὁροσειρὰν ταύτην διασχίζει ἡ ἀπὸ τοῦ λόφου τοῦ Προφῆτου Ἡλιοῦ ἀρχομένη στενὴ πᾶρος τοῦ Δαφνίου, τμήμα οὗτα τῆς Ἱερᾶς ὁδοῦ.

Ἄλλ' εἰς ποῖον τῶν ἐκατέρωθεν τῆς παρόδου ταύτης ὁρέων ἀπεδίδετο τὸ πάλαι τὸ ὑπὸ τοῦ Πausανίου μνημονευόμενον ὄνομα Ποικίλου;

Ὁ προσδιορισμὸς τοῦτου εἶναι ἀπαραίτητος διὰ τὴν ἀνέυρεσιν τοῦ Ἱεροῦ τοῦ Ἀπόλλωνος.

Βεβαίως ὁ λόφος τοῦ Προφῆτου Ἡλιοῦ, οὔτε ὄρος εἶναι, οὔτε ποικίλον, κορυφοῦται δὲ εἰς μονίδιον τι μεταγενέστερον ὅλως, οὐδεμιᾶς ἀρχαιολογικῆς σημασίας καὶ ἀξιώσεως, τιμώμενον ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἡλιοῦ μόνον καὶ μόνον διότι εἰσίσκεται εἰς κορυφήν.

Δι' ἐγγράφων τῶν ἀμέσως παρελθόντων αἰώνων δημοσιευθέντων ἐν ταῖς *Μνημείοις* ἀπεδείξαμεν, ὅτι τὸ δεξιὰ τῷ κατερχομένῳ ὄρῳ ἐκαλεῖτο Κορυδαλλὸς, ἀφοῦ καὶ τοποθεσία, μέ-

χει τοῦ χωρίου Περιστέρει ἐκτεινομένη, ἀποκαλεῖται *Σκορδαλλὸς*.

Τότε Ποικίλον μένει νὰ εἶναι τὸ ἀριστερὰ τῷ κατερχομένῳ ὄρῳ τοῦ Δαφνίου, τὸ Δαφνοβοῦνι τῆς σήμερον ὄρος γραφικώτατον ἀληθῶς, κατὰφυτον καὶ ποικίλον.

Τούτων οὕτως ἐχόντων ἴδωμεν τί σημειοὶ ὁ Πausανίας.

Κατὰ τὴν ἐν αὐτῷ παράδοσιν, ὁ Χαλκῖνος καὶ ὁ Δαῖτος, ἀπόγονοι τοῦ Κεφάλου φυγόντος ἐξ Ἀθηνῶν διὰ τὸν φόνον τῆς συζύγου αὐτοῦ Πρόκριδος, πλεύσαντες εἰς Δελφούς, ἐζήτουν παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν εἰς Ἀθήνας κάθοδον, ὁ δὲ διάταξεν αὐτοὺς νὰ θύσωσι πρῶτον εἰς τὸν Ἀπόλλωνα ἐνταῦθα τῆς Ἀττικῆς «ἐνθα ἂν ἴδωσιν ἐπὶ τῆς γῆς τριήρη θέουσάν». Φθάσαντες δὲ κατὰ τὸ Ποικίλον ὄρος εἶδον δράκοντα τρέχοντα πρὸς τὸν φωλεὸν αὐτοῦ καὶ οὕτως ἐξηγήσαντες τὸν χρησμὸν θύουσιν εἰς τὴν θέσιν ταύτην καὶ κατόπιν εἰσέρχονται εἰς Ἀθήνας.

Ὡστε τὸ Ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος κατὰ τὴν παράδοσιν ταύτην κεῖται ἐπὶ τῆς πρὸς τὴν Ἱερὰν ὁδὸν πλευρᾷ τοῦ Ποικίλου ὄρους.

Ἐπὶ τῇ πεποιθῇ ταύτῃ ἐρευνήσαντες ἐπιμελῶς εὗρομεν ἐπὶ τῆς πλευρᾷ ταύτης τοῦ Ποικίλου μικρὸν σπήλαιον πολλὰ τὰ ἔχον ῥέον ἀνθρωπίνης ἐργασίας. Πρὸ τοῦ σπηλαίου τούτου παρατηρήσαμεν ἐπίπεδον ἐπιμεμελημένον κατωτέρω δὲ, εἰς τὴν κατωφέρειαν, ἕτερον ἀναβαθμὸν.

Ἴσως τὸ μικρὸν τοῦτο σπήλαιον νὰ ἐδεικνύετο ὡς ὁ φωλεὸς τοῦ δράκοντος τῆς παραδόσεως ἐπὶ τῆς πρώτης ἀναβαθμῆς ἴσως νὰ ἴστατο τὸ ἄγαλμα τοῦ Ἀπόλλωνος, ἐπὶ δὲ τῆς δευτέρας τὰ ἄγάλματα τῆς Ἀθηνᾶς, τῆς Δήμητρος καὶ τῆς παιδός, περὶ ὧν λόγον ποιεῖται ὁ Πausανίας.

Μικρά τις δοκιμαστικὴ σκαφή δύναται νὰ ποδείξῃ κατὰ πόσον αἱ ὑποθέσεις αὗται εἶναι βάσιμοι.

Δ. Γρ. Καμπούρογλου

Σοτη 19 Μαΐου 1894

σερ 1257

19.

#ΤΟ ΔΑΦΝΙ#

Ἐπανήλθεν ἐκ Βενετίας τὸ παρελθὸν Σάββατον ὁ μουσειωτὴς κ. Νέβο, ὅπως προεῖπε εἰς τὴν ἐκτείναν τῶν μωσαϊκῶν τοῦ Δαφνίου. Ὁ κ. Νέβο ἐπισκέφθη ἐπιμελῶς τὴν ἐκκλησίαν ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς, καὶ ἤδη ἤρην νὰ βεβαιωθῇ ὅτι αἱ ὑπὸ τῶν τελευταίων σεισμῶν ἐπελθούσαι ζημίαι δὲν εἶνε τοιαῦται, ὥστε νὰ ὑπάρχῃ φόβος προσχυρῆς τελείας καταστροφῆς.

Ἐκ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐπιδιορθωθέντων μωσαϊκῶν κἀνὲν δὲν ἐβλάβη, ἐκτὸς εἰς σημεῖα τινα, ὅπου ὁ τοῖχος ἔπαθε σχισμᾶδες.

Ἐπὶ δὲ τῶν ἀδιορθώτων εἰσέτι μωσαϊκῶν, ὁ κ. Νέβο εἶδεν ὀλίγας ζημίας, χάρις εἰς τὴν πρόνοιαν τὴν ὅποیان ἔλαβε πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς του, νὰ στερεώσῃ προσωρινῶς τὰ μᾶλλον κινδυνεύοντα.

Τὸ μᾶλλον βεβλαμμένον μέρος τῆς ἐκκλησίας εἶνε τὸ δυτικόν, ὅπου εἶνε ὁ νάρθηξ. Ἐκεῖ εἶνε δύο ἐτοιμόρροποι εἰκόνες, ἐξ ὧν ἡ μία παριστᾷ τὰ *Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου*, καὶ ἡ ἄλλη δύο κεφαλὰς, τὰ μόνον λείψανα παραστάσεως, ἥτις φαίνεται ὅτι ἦτο ἡ *ὑπαπαντὴ τοῦ Κυρίου*. Τὰ μωσαϊκὰ ταῦτα πρέπει νὰ ἐκτείνῃ σὺν τάχιστα, διότι διατρέχει μὲγαν κίνδυνον καταπτώσεως. Ἄλλως αἱ ἐτοιμόρροποι αὗται εἰκόνες εἶνε ἤδη ἐκτεθειμέναι καὶ εἰς τὸς κακοκαιρίας, καθόσον κατέπεσε μέρος τῆς ὀρθῆς περθεῖν αὐτῶν καυάρας. Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ ἐκτείνῃσθαι εὐθὺς τὰ λείψανα ταῦτα τῶν εἰς τὸ μέρος τοῦτο τῆς ἐκκλησίας σωζόμενων μωσαϊκῶν. Πρὸς τοῦτο ὁ κ. Νέβο παρήγγειλεν ἤδη τὴν κατασκευὴν τοῦ ἀναγκαίου ἰκιοῦματος.

Ἄλλ' ἐν τούτοις πρέπει νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὑπὸ τῶν ἀρμοδίων, ὅτι ἡ ἐκτείναν τῶν μωσαϊκῶν τοῦ Δαφνίου εἶνε ἐργασία λίαν κατεπείγουσα, ἕνεκα τοῦ προφανοῦς κινδύνου τὸν ὅπῃον ταῦτα διατρέχουσιν, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ λίαν δυσχερὴς καὶ λεπτή. Ἡ ἐργασία αὕτη δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ἐκτελεσθῇ μετ' ἀπερισκέπτου σπουδῆς, ἥτις δύναται νὰ ἐπιφέρῃ τὰς ζημίας τὰς ὁποίας θέλομεν ν' ἀποσῶμεν. Ἡ ἐκτείναν παλαιῶν μωσαϊκῶν εἶνε ἔργον τὸ ὅποῖον ἀπαιτεῖ ἐιδικότητα, καὶ εἰς τὸ ὅπῃον ἐπομένως καμμίαν βοήθειαν δὲν θάναται νὰ παράσχῃ εἰς τὸν κ. Νέβο εἰ κοινὴ κτίσται. Τὸ ἔργον ἄλλως θέλει ἐπιβραδύνει ἢ ὑπὸ τοῦ κ. Νέβο ἀκριβὲς προκαταρκτικὴ ἰχνογράφησις τῶν μωσαϊκῶν, ἐφ' ὅσον θὰ προβλῇ εἰς τὴν ἐκτείναν των. Ἡ ἰχνογράφησις αὕτη εἶνε ἀπολύτως ἀναγκαῖον μέτρον διὰ τὴν ἀσφαλὴ ἐπιδιορθώσιν των. Καλὰ θὰ ἔκαμαν λοιπὸν οἱ ἀρμοδίαι, ἐάν ἐδίδαν εἰς τὸν κ. Νέβο βοηθὸν μουσειωτὴν τῆς ἐκλογῆς του, διότι τοῦτο θὰ ἦτο μᾶλλον οἰκονομία παρὰ δαπάνη, ἄρα θὰ συνετέμνετο οὕτω κατὰ πολὺ ὁ χρόνος τῆς ἐργασίας.

Η ΕΠΙ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΤΟΠΩΝ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Ἡ τελευταία συνεδρίασις. — Συζητήσεις καὶ ἀποφάσεις. — Ὁ Παρθενών. — Το Δαφνί.

Συνήθη προχθές τὴν 4 μ. μ. εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῆς Ἐκπαιδεύσεως ἡ ἐπιτροπὴ ἐπὶ τῶν ἐργασιῶν πρὸς ἐξωραϊσμὸν καὶ συντήρησιν τῶν ἀρχαιολογικῶν τόπων καὶ μνημείων. Παρόντες ἦσαν, ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ ἐπὶ τῆς Παιδείας ὑπουργοῦ κ. Δ. Μ. Καλλιφρονᾶ, οἱ κ. κ. Μ. Μελᾶς, δήμαρχος Ἀθηναίων, Φιντικλῆς, ἀντιπρόεδρος τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρείας, Καθ. βαδίας, γενικὸς ἐφορος τῶν ἀρχαιοτήτων, Γ. Κιζάνης Τυπάλδος, ἀντιπρόεδρος τῆς χοροστασιᾶς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρείας, Βλαχόπουλος διευθυντὴς τῶν δημοσίων ἐργῶν. Ἀπόντες ἦσαν οἱ κ. κ. Δ. Λεωφελδ, Στ. Κουμανουδης καὶ Στ. Δραγὺνης. Ἡ ἐπιτροπὴ ἐκλήθη, ὅπως ἀποφανθῇ περὶ ἐργασιῶν τινῶν, ἐκτελεστέων εἰς τὸν Παρθενῶνα καὶ εἰς τὴν Μνην τοῦ Δαφνίου.

Μετὰ μακρὰν συζήτησιν ἡ ἐπιτροπὴ προσέβη εἰς τὰς ἐξῆς ἀποφάσεις.

Ἐνέκρινε νὰ κατασκευασθῇ παρὰ τὸν Παρθενῶνα ἱκρίωμα, ὅπως ἐξεταθῇ ὑπὸ τῶν μηχανικῶν τὸ οἰκοδόμημα ἐκ τοῦ σύνεγγυς καὶ ἐνεργηθῇ πᾶσα ἐπείγουσα καὶ πρὸ χειρὸς ἐργασία. Προκειμένου ὁμως νὰ ληφθῶσιν ὀριστικά μετρα πρὸς ὑπιστῆσιν τοῦ οἰκοδομήματος, ἡ ἐπιτροπὴ ἐξέφρασε τὴν γνώμην ὅτι πρέπει νὰ κληθῶσιν ἀμεδίως, ὅπως συσχεφθῶσι καὶ συνεργασθῶσι μετὰ τῶν Ἑλλήνων παντὰ τὰ εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν καλλιτεχνίαν ἐνδιαφερόμενα ἔθνη, διότι ὁ Παρθενὼν δὲν εἶνε μόνον τῆς Ἑλλάδος κτῆμα, ἀλλὰ πάσης τῆς ἀνθρωπότητος, ἥ τις δικαιούται ἐν τῷ γενικῷ συμφέροντι τοῦ πολιτισμοῦ νὰ ἀποφανθῇ γνώμην καὶ νὰ μεριμνήσῃ περὶ σωτηρίας αὐτοῦ.

Καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὸ Δαφνί, ἡ ἐπιτροπὴ ἐνέκρινεν, ὅπως τὰ ἀδιορθώτα εἰσέτι μωσαϊκά τοῦ ναοῦ τοῦ Δαφνίου, ἀποτεριχίζόμενα ὅσον τάχιστα, κατατεθῶσιν εἰς τὸ Ἐθνικὸν Μουσεῖον πρὸς ἀσφαλὴ αὐτῶν διατήρησιν. Ἐνέκρινε δὲ ἐπίσης, ὅπως ἐκτελεσθῶσιν αἱ ὑπὸ τῶν μηχανικῶν προτεινόμεναι ἐργασίαι πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ θόλου καὶ τῶν λοιπῶν μερῶν τοῦ ἐν λόγῳ ναοῦ.

Ἐννοεῖται, ὅτι τὸ ζήτημα τῆς μελλούσης τύχης τῶν κατατεθειμένων εἰς τὸ ἐθνικὸν Μουσεῖον μωσαϊκῶν μένει ἐκκρεμές. Εἶνε δὲ τοῦτο σχετικὸν πρὸς τὸ ζήτημα τῆς στερεώσεως τοῦ ναοῦ, περὶ ὃ θὰ ἀσχοληθῶσι βεβαίως οἱ ἡμεδαποὶ καὶ οἱ ξένοι ἀρχιτέκτονες, ὅσοι θ' ἀσχοληθῶσι καὶ περὶ τοῦ Παρθενῶνος.

Τὰ ἐπιδιορθωθέντα ἤδη μωσαϊκά εἶνε, ὥς ἐνθυμοῦνται οἱ ἀναγνώσται τοῦ «Ἀστεως», τὰ ἐπὶ τοῦ θόλου καὶ τινες σχεδὸν ἀκριβῶς ὑπὸ τὸν θόλον κείμεναι εἰκόνες. Τὰ μωσαϊκά ταῦτα δὲν δύνανται πλέον νὰ ἐκτεριχισθῶσιν.

3 Αὐγ. 7 Ιουνίου 1894 α# 1270

31

καὶ ὡς παραδώσωμεν τὴν ἐξουσίαν εἰς
ἐκείνους, εἰς οὓς κυρίως καὶ ἀνήκει, εἰς
τὸν Βασιλέα καὶ εἰς τὸν λαόν. Ὁ λαὸς

αὐτοῦ διὰ τῶν ἀγίων τῶν Ἀθηνῶν,
χωρὶς οὐδὲν ἐρύθημα νὰ βάφῃ τὸ πρόσω-
πόν του. Διαφορετικῶς ἂν ἐπραττεν, ἂν

ἔταν κατέβην σῶας καὶ ἀδολογίας εἰς Πειραιᾶ. Ἐ-
φοδος γυναικῶν μὲ ἡνάγκασε ἐκόντα ἄκοντα νὰ
στέκωμαι ὁρθὸς μεταξὺ εὐπισθῶντων ποδῶν, καθ'

ΕΠΙΦΥΛΛΙΣ ΤΟΥ "ΑΣΤΕΩΣ,"
Τρίτη 7 Ιουνίου

ΨΗΦΙΔΩΤΑ ΤΟΥ ΕΝ ΔΑΦΝΙΩ, ΝΑΟΥ

Η ΣΤΑΥΡΩΣΙΣ

[Μεταφέρωμεν ἐκ τοῦ τελευταίου τεύχους τῆς
«Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος» τὴν κατωτέρω περὶ
τῶν μωσαϊκῶν τοῦ Δαφνίου ἀξιόλογον διατριβὴν
τοῦ κ. Gabriel Millet, μέλους τῆς ἐνταῦθα Γαλ-
λικῆς Σχολῆς καὶ βυζαντινολόγου εἰδικοῦ. Αἱ
ιδεαὶ τοῦ κ. Μιλλιέ περὶ τῆς χρονικῆς περιόδου,
εἰς ἣν ἀνήκουσι τὰ μωσαϊκὰ τοῦ Δαφνίου, περὶ
τῆς τεχνотροπίας αὐτῶν καὶ περὶ τῆς καλλιτε-
χνικῆς τῶν ἀξίας θ' ἀναγνωσθῶσι μετὰ πολλοῦ
ἐνδιαφέροντος. Ἀντικείμενον τῆς πραγματείας
τοῦ ἔλαθεν ὁ κ. Μιλλιέ τὴν ὡραίαν εἰκόνα τῆς
«Σταυρώσεως», ἥτις ἐσώθη τῇ παρεμβάσει τῆς
Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας, τὴν σιγμῇν οὕτως
εἶπεῖν, καθ' ἣν ἐντελῶς ἐτοιμόρροπος οὕτα ἔ-
μελλε νὰ καταπέσῃ καὶ ἔξαφανισθῇ.]

Ἐν τῷ πέμπτῳ πίνακι ἀποτυπῶνται ψηφιδω-
τὸν τοῦ ἐν Δαφνίῳ ναοῦ παριστῶν τὴν σταυρώ-
σιν καὶ ἀποτελοῦν τμήμα τῶν ψηφιδωτῶν ἐκεί-
νων ἀπεικονισμάτων, τὰ ὁποῖα πρὸ μικροῦ ἐ-
καθαρίσθησαν καὶ ἐστερεώθησαν πολὺ εὐφυῶς
ἅμα καὶ μετὰ καλαισθησίας ὑπὸ τοῦ κ. Novo.
Ἐόρισκεται δὲ παρὰ τὴν βορείαν τοῦ ναοῦ πύ-
λην ἀριστεροῦθεν τῷ εἰσερχομένῳ καὶ ἀνήκει εἰς
τὸν ἐκ δεκατριῶν συνθέσεων συγκείμενον διά-
κοσμον τῶν τοίχων τοῦ κυρίως ναοῦ, πασῶν ἀ-
γαφερομένων εἰς σπουδαία ἐπεισόδια τοῦ βίου

τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Θεοτόκου. Κατὰ
τὴν τάξιν τὸ ψηφιδωτὸν τοῦτο κεῖται μεταξὺ
τοῦ Βαΐρόρου καὶ τῆς Ἀναστάσεως.

Τῶν τε ψηφιδωτῶν τεύτων καὶ τοῦ ναοῦ ὁ
χρόνος τῆς κτίσεως δὲν εἶνε ἀκριβῶς γνωστός.
Βέβαιον εἶνε ὅτι ἡ μονὴ ὤρίσματο κατὰ τὰ
τέλη τοῦ 11ου αἰῶνος· ἐφόσον δὲ δυνάμεθα
νὰ κρίνωμεν ἐκ τοῦ χαρακτηρισμοῦ τῆς ἀρχιτε-
κτονικῆς, πρέπει νὰ υποθέσωμεν ὅτι ὁ ναὸς
δὲν εἶνε μεταγενέστερος τοῦ πρώτου ἡμίσεος
τον αἰῶνος τούτου. Πιθανὴ ἐποχὴ αὐτοῦ θὰ
ἦδύνατο ἐπομένως νὰ θεωρηθῇ ἡ αὐτὴ καὶ τῶν
ἀναλόγων ναῶν τοῦ ἐν Φωκίδι Ὁσίου Λουκά
καὶ τοῦ ἐν Ἀθήναις ἁγίου Νικοδήμου, ἥτοι ἡ
τοῦ Βασιλείου Β' τοῦ Βουλγαροκτόνου, ἥτις
καθόλου ὑπῆρξεν ἐποχὴ εὐμερίας καὶ ἀναγεν-
νήσεως ἐν Ἑλλάδι.

Ἄς ἐξετάσωμεν νῦν τὴν εἰκονογραφίαν, τὴν
τεχνουργίαν καὶ τὴν τεχνотροπίαν τῆς συνθέ-
σεως ταύτης ἵνα ἴδωμεν κατὰ πόσον ἐπιτρέπε-
ται ν' ἀναγάγωμεν τὴν ἐποχὴν αὐτῆς εἰς τὸ
πρῶτον ἡμῖσι τοῦ 11ου αἰῶνος.

Τῶν ψηφιδωτῶν πάντων τοῦ τε Δαφνίου καὶ
τοῦ Ὁσίου Λουκά τὸ ἔδαφος εἶνε χρυσοῦν,
μόνον πρὸς τὰ κάτω ἀντικαθιστάμενον ὑπὸ στε-
νῆς πρασίνης ταινίας παρισταούσης τὴν γῆν
ἐφ' ἣς πατοῦσι. Τὸ ἀπεικόνισμα καθ' ἑαυτὸ
κεῖται ἐντὸς εἰδους πλαίσιου, ἁπλοῦς στρογγυ-
λουμένου, ἀψιδοειδῆς, πλάτους μὲν 2,35 μ.,
ὕψους δὲ 3 περίπου μέτρων. Τὰ πρόσωπα εἶνε
μεγέθους περίπου 1,60 μ. Εἶνε δὲ σχεδὸν ἐν-
τελῶς σῶον τὸ ἀπεικόνισμα, διότι δὲν λείπει
ἢ ἄνωθεν μόνον μικρὸν τεμάχιον. Ἐπ' αὐτοῦ
δὲ ἦτο καὶ ἡ ἐπιγραφή: ἡ σταύρωσις, ἐξ ἣς
ὀλίγα τινὰ γράμματα ἐφθαρμένα καὶ ἀδιάκριτα
σῶζονται.

Ὁ σταυρὸς παρίσταται ἐμπεπηγμένος κατὰ
τὸ ἡμῖσι ἐπὶ γηλόφου περιβαλλομένου ὑπ' ἀν-
έων, ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ οὐοῦ φαίνεται κρᾶ-

νιον, συγκατεῖται δὲ ὑπὸ τριῶν ἰσχυρῶν σφη-
νῶν καὶ φέρει ὡς ὑποπόδιον ὀριζόντιον σανίδιον.
Κατὰ τὸ ἄνω μέρος αὐτοῦ πιθανῶς ἀνεγινώ-
σκοντο τὰ γράμματα INBI.

Ὁ Χριστὸς παρίσταται σχεδὸν καθ' ὅλε-
κληρίαν γυμνός, πλην τῆς μέχει τῶν γονάτων
καταπιπτούσης λευκῆς ὀθόνης, ἥτις κατὰ τὴν
ὁπλὴν συνάπτεται διὰ κόμβου, φέρει δὲ τὸν
στέφανον τῆς δόξης ἀργυροῦν καὶ τοὺς πόδας
ἔχει τὸν ἕνα παρὰ τὸν ἄλλον ἐπὶ τοῦ υποπο-
δίου, ἐκότερον διαπερῶμενον ὑπὸ ἧλου. Δύο
ἄλλοι ἦλοι διαπερῶντες τὰς χεῖρας κρατοῦσι
τοὺς βραχίονας τεταμένους. Παρίσταται δὲ νε-
κρὸς ἤδη, καταβεβλημένος, τὸ σῶμα ἔχων ἐ-
λαφρῶς πρὸς τὰ δεξιὰ ἐστραμμένον, τὸν κορ-
μὸν κλίνοντα πρὸς ἀριστερά, τὸ δεξιὸν ἰσχίον
προβεβλημένον καὶ τοὺς βραχίονας τεταμένους,
τὴν κεφαλὴν κλίνουσαν πρὸς τὸν δεξιὸν κόλ-
πον, τοὺς ὀφθαλμοὺς κεκλεισμένους· αἷμα ὅ-
δατι μεμιγμένον ρεεὶ οὐχὶ μόνον ἐκ τῶν ποδῶν
καὶ χειρῶν, ἀλλ' ἀναβλύζει καὶ ἐκ τῆς δεξιᾶς
πλευρᾶς. Τὸ πνεῦμά του παρέδωκε καὶ τὸ
σῶμα δεικνύει ἤδη τὴν ὀχρότητα τοῦ νεκροῦ.

Δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν ἐπὶ τοῦ πρασίνου
ἐδάφους τῆς γῆς ἵστανται ὄρθιοι ἢ Θεοτόκος
καὶ ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Εὐαγγελιστής, ἀμφό-
τεροι φέροντες περὶ τὴν κεφαλὴν τὸν στέφανον
τῆς δόξης. Ἡ Θεοτόκος ἡμιοστραμμένη πρὸς
τὸν σταυρὸν παρατηρεῖ τὴν αἱμάσσουσαν πλευ-
ρὰν τοῦ Σωτῆρος, τείνουσα πρὸς αὐτὸν τὴν
δεξιάν, ἐνῶ διὰ τῆς ἀριστερᾶς φέρει πρὸς τὸ
πρόσωπον τὸ λευκὸν μανδήλιον, ὅπερ συνήθως
ἐκ τῆς ζώνης κρέματα. Φέρει χιτῶνα κυανοῦν
μὲ χειρίδας στενάς, πέπλον μακρὸν κυανοῦν
περιπρόφυρον καὶ μὲ κροσσούς χρυσοῦς, ὅστις
καλύπτει τὴν κεφαλὴν καὶ τοῦ οὐοῦ αἱ πτέ-
ρυγες ἀνυψοῦντο πρὸ τοῦ στήθους ὑπὸ τῶν
βραχιόνων. Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ἀριστεροῦθεν
τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ὀλίγον τι πορρωτέρω καὶ

Ἡ «Ἀτλαντὶς» τῆς Νέας Ὑόρκης μὰς ἀποκαλύπτει περίεργον Ἀμερικανίδα. Εἶνε αὕτη ἡ δεσποινὶς Δρὸν, κατοικοῦσα εἰς τὴν πό-

ἀντίτυπα εὐρίσκονται πρὸς πώλησιν εἰς τὸ γραφετόν μας καὶ εἰς τὸ βιβλιοπωλεῖον τῆς «Ἐστίας».

Χορεύουν τὰ κλεφτόπουλα γλεντοῦνε τὰ καυμένα
Κ' εἶνα μικρὸ κλεφτόπουλο δὲν παίζει δὲν γελᾷ

κατὰ μέτωπον σχεδὸν ἱστάμενος, φέρει τὴν δεξιὰν πρὸς τὴν κεφαλὴν κλίνουσαν εἰς ἐνδεῖξιν θλίψεως, ἐνῶ διὰ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ μίαν πτέρυγα τοῦ μανδύου του. Ἡ περιβολὴ αὐτοῦ εἶνε ἀρχαιοπρεπής: χιτὼν κυανοῦς κοσμούμενος ὑπὸ δύο καθέτων ταινιῶν πορφυρῶν καὶ μανδύας λευκᾶς μὲ ἰόχρουν τὸ σκιερὸν μέρος, ἀφίπων ἀκάλυπτον τὴν δεξιὴν ὤμον. Τὸ νεαρὸν αὐτοῦ πρόσωπον ὡς καὶ τὸ τῆς Θεοτόκου εἶνε συνεσπασμένον ὑπὸ τῆς ὁδύνης. Ἀμφότεροι εἶνε ὑποδεδεμένοι σανδάλια.

Ἀνωθεν τοῦ σταυροῦ ἵπτανται δύο ἄγγελοι, ὁ μὲν δεξιόθεν τοῦ Σωτῆρος πρὸς τὰ δεξιὰ αὐτοῦ, ὁ δὲ ἀριστερόθεν πρὸς ἄριστερά αὐτοῦ.

Ἡ σταύρωσις ἀπεικονίζεται κατὰ τρόπον παντελῶς ὁμοιον πρὸς τὸν νάρθηκα τοῦ ἐν Φωκίδι Ὁσίου Λουκᾶ καὶ πρὸς ψηφιδωτὸν διατηρούμενον ἐν τῷ ἐν Φλωρεντίᾳ μουσεῖῳ τῆς Opera del Duomo Περιλάλυμα εὐαγγελίου ἐν Μονάχῳ καὶ θήκη ἁγίων λειψάνων τῆς συλλογῆς Stroganoff παριστάνουσι τέσσαρας ἀγγέλους ἀντὶ δύο καὶ δύο ἄλλα δευτερεύοντα πρόσωπα, ἥτοι μίαν Ἀγίαν ὀπισθεν τῆς Θεοτόκου καὶ τὸν κεντυρίωνα Λουγγίον ὀπισθεν τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου. Ἀλλ' ἡ στάσις τῶν κυρίων προσώπων καὶ ὁ χαρακτήρ τῆς συνθέσεως δὲν διαφέρουν διόλ υ.

Αἱ συνθέσεις αὗται δὲν εἶνε ἀπλῆ ἀναπαράγωγὴ τῶν εὐαγγελικῶν διηγήσεων. Ἐπεισοδία ὡς ἡ παρουσία τῶν ληστῶν τῶν συσταυρωθέντων τῷ Ἰησοῦ, ὁ διαμοιρασμὸς τῶν ἱματίων, ὁ λογιζισμὸς καὶ ὁ σπόγγος ὁ εἰς τὸ ὄξος ἐμβαπτισθεὶς, πάντα ταῦτα τὰ ἀνθρώπινα καὶ στιγμιαία στοιχεῖα τῆς σκηνῆς παρελείφθησαν. Ἡ Θεοτόκος καὶ ὁ Ἀγ. Ἰωάννης ἐτοποθετήθησαν εἰς τάξιν συμμετρικὴν καὶ δαικνύουσι σχεδὸν ἱερατικὸν τρόπον· ἡ κεφαλὴ τοῦ Ἀδὰμ ποτιζομένη ὑπὸ τοῦ θείου αἵματος εἶνε τὸ σύμβολον τῆς ἀπολυτρώσεως, τὴν ὁποίαν οἱ

Ἄγγελοι ἄνωθεν τοῦ σταυροῦ ἔρχονται νὰ ἀνυμνήσωσι. Τοιαύτη σύνθεσις ἔχει σαφῶς χαρακτῆρα συμβολικόν.

Αἱ ἀρχαιοτάται τῆς σταυρώσεως παραστάσεις, ὡς τὰ μικροτεχνουργήματα συριακοῦ κώδικος τοῦ 6ου αἰῶνος, χειρογράφου τινὸς τῶν ὁμιλιῶν τοῦ Ἀγίου Γρηγορίου καὶ ψαλτηρίου τῆς συλλογῆς Chlondof τοῦ 9ου αἰῶνος, εἶνε τὸν αὐτὴν παραστάσεις συγκεκριμέναι, ἐμπνευσμέναι ὑπὸ τῶν Εὐαγγελίων. Ἐν τούτοις ὁμοίως ὁ συμβολικὸς χαρακτήρ ἐμφανίζεται ἀπὸ τοῦ 9ου αἰῶνος. Ὁ Ἰωάννης καὶ ἡ Παρθένος, εἴτινες κατὰ τὸν 6ον αἰῶνα ἴστανται πλησίον ἀλλήλων, ἐν γωνίᾳ τινὶ τοῦ μικροτεχνουργήματος, κατὰ τὸν 9ον ἐν τῷ χειρογράφῳ τῶν ὁμιλιῶν τοῦ Ἀγίου Γρηγορίου καταλαμβάνουσι τὴν συμμετρικὴν θέσιν, ἣν κατέχουσιν ἐν Δαρνίφ. Ἐν τῷ ἐτέρῳ τῶν μικροτεχνουργημάτων τοῦ ψαλτηρίου Chlondof ἀπεικονίζεται ἡ κεφαλὴ τοῦ Ἀδὰμ, ἀλλὰ μόλις περὶ τὰ τέλη τοῦ 10ου αἰῶνος ἐν τινὶ ἐγκαύστῳ τῆς Pala d'oro λαμβάνει ἡ σκηνὴ ἀληθῶς τοῦτον τὸν ἱερατικὸν καὶ συμβολικὸν χαρακτῆρα. Ἐν τούτοις ὁμοίως παρὰ τοῦτον δὲν ἀποκλείεται καὶ ὁ ἀρχαῖος τύπος, δὲ ἐπανευρίσκωμεν περὶ τὰ μέσα τοῦ 11ου αἰῶνος ἐν τῇ Ἀγίᾳ Σοφίᾳ τοῦ Κιέβου.

Εἰς τὰς πρώτας παραστάσεις τῆς σταυρώσεως ὁ Ἰησοῦς ἀπεικονίζεται ἐνδεδυσμένος καὶ ζῶν. Μόλις κατὰ τὸν 9ον αἰῶνα ἐν τῷ ψαλτηρίῳ Chlondof βλέπωμεν τὸ κολόβιον ἀντικαθιστάμενον ὑπὸ τῆς ἀπλῆς ὁδόνος περιεζωσμένης κατὰ τὴν ὁσφύν. Ὁ μικροτεχνουργὸς ἀποτολμᾷ τοῦτο ἀκόμη ἅπαξ μόνον ἐπὶ δύο. Ὁ Χριστὸς τῆς Pala d'oro ἔχει μόνον τὴν ὁδόνην, ἀλλὰ δὲν εἶνε ἐντελῶς βέβαιον ὅτι ἡ χρῆσις αὕτη εἶχεν εἰσαχθῇ τότε ἀποκλειστικῶς, διότι οἱ μικροτεχνουργοὶ τοῦ Βασιλειανοῦ μηνολογίου κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 11ου αἰῶνος, εἴτινες ἀπεικονίζοντες τοὺς ἐσταυρωμένους ἀ-

γίους ἐνεπνέοντο προφανῶς ὑπὸ τῶν παραστάσεων τῆς σταυρώσεως τοῦ Χριστοῦ, ἄλλοτε μὲν ἔδωκαν εἰς αὐτοὺς τὸ κολόβιον, ἄλλοτε δὲ τὴν ὁδόνην.

Οἱ Βυζαντινοὶ ἐδίστασαν ἐπὶ πλεῖστον χρόνον νὰ παραστήσωσι τὸν Χριστὸν νεκρὸν. Ὁ Χριστὸς τῆς Pala d'oro ἐκ τοῦ τέλους τοῦ 10ου αἰῶνος, ὁ τῆς πύλης τοῦ Ἀγίου Παύλου ἐκ τοῦ ἔτους 1070, ὁ τοῦ τριπτύχου Cabinet des medailles, τὸ ὁποῖον ὁ κ. Bayet ἀνάγει εἰς τὸ τέλος τοῦ 11ου αἰῶνος ἔχουσι τὸν κερμὲν εὐθύ, τὴν κεφαλὴν ὑψηλὰ, τὴν πλευρὰν ἀνέπαρον. Ἐχρειάσθησαν δὲ αἱ πρόδοι τῆς μοναστικῆς ἐπιρροῆς, ἥτις κατίσχυσε κατὰ τὸν 11ον αἰῶνα, ἵνα κατανικηθῇ ἡ ἀντιπάθεια τῶν Βυζαντινῶν πρὸς παράστασιν τοῦ Ἰησοῦ νεκροῦ.

Ἐκ τῶν παρατηρήσεων τούτων ἐξάγεται ὅτι ὁ τύπος τῆς σταυρώσεως, ὡς εὐρίσκωμεν αὐτὸν ἐν Δαρνίφ, ἐγκατεστάθη καὶ διεδόθη διαρκούντος τοῦ 10ου καὶ 11ου αἰῶνος. Ὁ ἥτο ὑπερβολικὸς ὁ ἰσχυρισμὸς κατὰ τὴν γνώμην τοῦ κ. Diehl ὅτι «πρὸ τοῦ τέλους τοῦ 10ου αἰῶνος ὁμοία τις παραγωγὴ εἶνε παντελῶς ἀδύνατος». Τὸ ἔγκαυστον τοῦ Μονάχου, ὅπου φαίνονται ἔτι κάτωθεν τῆς ἱερατικῆς σκηνῆς ὡς ἀνάμνησις τοῦ πρωτογενοῦς τύπου οἱ στρατιῶται διαμοιραζόμενοι τὰ ἱμάτια τοῦ Χριστοῦ, πρέπει νὰ εἶνε ἐκ τοῦ 10ου αἰῶνος. Ἀλλ' ἐν συνόλῳ τὰ μνημεῖα ταῦτα μᾶλλον φαίνονται ἀνήκοντα εἰς τὸν 11ον. Αὕτη δὲ ἄλλως εἶνε ἡ ἐποχὴ, ἣν κρινῶς ἀποδίδουσι εἰς αὐτὰ.

Ὁ τύπος τοῦτος ἀπέβη ὁ κανονικὸς τῆς σταυρώσεως τύπος παρὰ Βυζαντινοῖς, ὃν κατὰ τὸν 14ον καὶ 15ον αἰῶνα ἐπανευρίσκωμεν ἐν τῷ Ἀθῶ καὶ ἐν Τραπεζοῦντι.

Ἡ Παρθένος ἔχει τὴν στάσιν καὶ τὴν περιβολὴν τῶν δεομένων τῆς Pala d'oro, τοῦ τριπτύχου ἐν τῷ Cabinet des medailles

ΤΑ ΑΡΧΑΙΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Ἀναγινώσκουμεν εἰς τὸ φύλλον τῆς 17 τρέχοντος τῆς ἐν Βουδαπέστη γαλλιστὶ ἐκδιδομένης «Ἐπιθεωρήσεως τῆς Ἀνατολῆς» :

«Εἴπομεν ἤδη (φύλλον τῆς 20 Μαΐου), ὅτι ἐπιτροπὴ ἐπεφορτίσθη παρὰ τοῦ ἐλληνικοῦ ὑπουργείου τῆς Παιδείας, ὅπως ἀσχοληθῇ περὶ τῶν ζημιῶν, τὰς ὁποίας ἐπέφεραν οἱ τελευταῖοι σεισμοὶ εἰς τὸν Παρθενῶνα καὶ εἰς τὸν ναὸν τῆς Μονῆς τοῦ Δαφνίου. Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη φρονεῖ ὅτι οὐδεμίαν ἐπιδιόρθωσιν πρέπει νὰ ἐπιχειρίσωσιν πρὶν ἀκουσθῇ ἡ γνώμη ὁμάδος ἀνδρῶν εἰδικῶν, περιλαμβανύτης ὅχι μόνον τοῦς κυριωτέρους Ἑλληνας ἀρχαιολόγους, ἀλλὰ καὶ ἀκόμη τοῦς ἀντιπροσώπους ὅλων τῶν κρατῶν τῶν ἐνδιαφερομένων εἰς τὴν συντήρησιν τῶν ἀρχαίων ἐλληνικῶν μνημείων. Ὁ Παρθενῶν, εἶπεν ἡ ἐπιτροπὴ, δὲν ἀνήκει μόνον εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀλλ' εἰς τὴν ἀνθρωπότητα ὁλόκληρον, καὶ ἐπομένως πρέπει νὰ ζητηθῇ ἡ γνώμη τῶν πολιτιμμένων ἐθνῶν προκειμένου περὶ τῆς ἐπιδιορθώσεώς του. Καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ Δαφνί, τὰ μωσαϊκὰ πρέπει νὰ ἐκτοιχισθῶσι τάχιστα καὶ νὰ μεταφερθῶσιν εἰς τὸ ἐθνικὸν μουσεῖον. Ὁ κεντρικὸς θόλος καὶ αἱ καμάραι δύνανται νὰ στερεωθῶσιν.»

Τὰ ἀνωτέρω, τὰ ὁποῖα ἡ «Ἐπιθεώρησις τῆς Ἀνατολῆς» ἤρυσθη ἐκ τοῦ φύλλου ἡμῶν τῆς 21 Μαΐου, δὲν ἔχομεν δυστυχῶς νὰ συμπληρώσωμεν διὰ νέων πληροφοριῶν. Γνωρίζομεν μόνον, ὅτι ἡ ἐργασία τῆς ἐκτειχίσεως τῶν μωσαϊκῶν προβαίνει μετὰ τῆς δυνατῆς δραστηριότητος. Οὐδεμία ὁμῶς ἤρχισεν ἐργασία πρὸς στερέωσιν τοῦ ναοῦ τοῦ Δαφνίου. Ἐπίσης μένει μέχρι τοῦδε ἄνευ ἐνάρξεως ἐκτελέσεως ἡ ληφθεῖσα ἀπόφασις περὶ κατασκευῆς ἱκρίωματος παρὰ τὸν Παρθενῶνα πρὸς μελέτην ἐκ τοῦ σύγγγους τῆς καταστάσεως τοῦ οἰκοδομήματος, καὶ πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν προχειροτέρων καὶ ἀναγκαιοτέρων ἐπιδιορθώσεων. Παρατηροῦμεν ἐν τούτοις, ὅτι αἱ τοιαῦται ἀποφάσεις δὲν εἶνε ἐξ ἐκείνων, ὧν ἡ ἐκτέλεσις ἐπιδέχεται ἀναβολήν.

ρησις τῆς Βαϊτοφόρου συγκριτικῶς πρὸς τὰ
ἄλλα μέχρι τοῦδε ἐπιδιορθωθέντα μωσαϊκά
τοῦ Δαφνίου ὁρεῖται εἰς τὸν τρόπον τῆς
προσαρτήσεως τοῦ ὑποχρίσματος ἐπὶ τοῦ τοί-
χου. Ὁ τοῖχος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶνε προσηρ-
τημένον τὸ ὑπόχρισμα τῆς εἰκόνος ταύτης, δὲν
εἶνε λεῖος, ὅπως εὐρέθησαν εἰ τοῖχοι τῶν ἄλ-
λων μωσαϊκῶν τοῦ Δαφνίου ὅσων ἔγεινε μέ-
νοι τοῦδε ἡ ἐπιδιορθώσις. Ἀπ' ἐναντίας εἶνε
παρεσκευασμένος κατ' ἴδιον σύστημα συνιστά-
μενον εἰς πολλὰς μικρὰς τρύπας βάρους δύο
ἕως τριῶν ὕφεκατομέτρων, τοποθετημένας εἰς
ἀπέστας ἀπ' ἀλλήλων δεκαπέντε ἕως εἴκο-
σιν ὕφεκατομέτρων. Τὸ ὑπόχρισμα εἰσελθὼν
εἰς τὰς τρύπας αὐτὰς συνέδεσε σφιγντότατα
ὅλην τὴν ἐπιφάνειαν τῆς εἰκόνος. Τὸν περίερ-
γον τοῦτον τρόπον τῆς προσαρτήσεως τοῦ ὑπο-
χρίσματος τῆς ἐν λόγῳ εἰκόνος ἀνεκάλυψεν
ὁ κ. Νόβο, παρτηρήσας τὰς τρύπας ταύτας
ἐπὶ ἐδάφους τῆς εἰκόνος ἐκτάσεως ἐνὸς τρίτου
περίπου τετραγωνικοῦ μέτρου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου
εἶχεν ἀποσπασθῇ βιαίως τὸ μωσαϊκὸν μετὰ
τοῦ ὑποχρίσματος εἰς ἄγνωστον ἐποχὴν. Ἡ
ἐκτοίχισις τῆς εἰκόνος ταύτης ὁλοκλήρου,
ὅπως τῶν ἄλλων ἐκτοίχισθέντων μωσαϊκῶν τοῦ
Δαφνίου, θὰ ἦτο ἀδύνατος. Ἡ ἐπιδιορθώσις
αὐτῆς θὰ ἦτο κατορθωτὴ μόνον τμηματικῶς.
Εὐτυχῶς ἡ εἰκὼν συγκειμένη ἀπὸ δώδεκα πρό-
σωπα διετηρήθη ὅλη σῶα, ἐκτὸς τοῦ τεμαχίου
τοῦ ἐδάφους ἄνωθεν καὶ τοῦ ἄκρου κλάδου
φοίνικος, ὡς ἂνωτέρω ἀνεφέραμεν, τὰ ὁποῖα
εὐχερῶς θὰ συμπληρώτῃ ὁ κ. Νόβο.

Ἡ εἰκὼν αὕτη τῆς Βαϊτοφόρου παριστᾷ τὸν
Ἰησοῦν καθήμενον ἐπὶ ὄνου λευκοῦ, συνο-
δεύμενον ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου καὶ
ὑπὸ τοῦ ἡγαπημένου μαθητοῦ Ἰωάννου. Ἐμ-
προσθεν τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῶν δύο συνοδῶν του
φαίνεται ἡ πόλις τῶν Ἱεροσολύμων. Παρὰ
τὴν Πύλην τῆς πόλεως φαίνεται τὸ πλῆθος.
Τὰ κυριώτερα πρόσωπα φαίνονται συνοδεύοντα
τρία παιδιά. Ἐκ τούτων δύο κρατοῦν κλάδους
ἐλαίας, τὸ τρίτον ἐκτείνει ἱμάτιον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ
ὅπου διέρχεται ὁ Ἰησοῦς ἐπὶ τοῦ ὄνου. Τέ-
ταρτον παιδίον κάθεται ἐπὶ φοίνικος καὶ ρίπτει
κλάδους ἐκ τοῦ δένδρου ἐπὶ τῆς ὁδοῦ. Τὰ
παιδιά ταῦτα εἶνε γυμνόποδα καὶ φέρουν κον-
τὸν λευκὸν χιτῶνα. Ἀξίον σημειώσεως εἶνε,
ὅτι ἐκ τῶν δύο παιδίων παριστᾷ ἡ συμβολίζει
ἕκαστον περίπτωσιν, τὴν ὁποίαν ἡ εὐαγγελικὴ
ἀφήγησις ἀποδίδει εἰς πολυπληθῆ ὁμάδα. «Πο-
λοὶ δὲ τὰ ἱμάτια αὐτῶν ἔστρωσαν εἰς τὴν ὁδόν»
ἄλλοι δὲ στοιβάδας ἔκοπτον ἐκ τῶν δένδρων
καὶ ἔστρώνον εἰς τὴν ὁδόν». (Κατὰ Μάρκον
Εὐαγγ. ΙΑ').

Ὁ χρωματισμὸς τῆς εἰκόνος ταύτης εἶνε
ποικίλος καὶ ζωηρὸς. Ἡ πτυχολογία ἐπιτυ-
χῆς. Το κομψὸν ἀνάστημα τοῦ ἡγαπημένου
μαθητοῦ καλλιτεχνικῶς ἀνεπίληπτον. Ἡ ἀ-
κρίβεια τοῦ σχεδιαγραφήματος τῶν προσώπων
τῶν παρὰ τὴν Πύλιν ἱσταμένων εἶνε ἀξιοση-
μείωτος, αἱ δὲ φυσιογνωμίαι αὐτῶν σεβραὶ
καὶ ἐκφραστικά. Ἀξιοσημείωτος ἐπίσης διὰ
τὴν γλυκεῖαν μεγαλοπρέπειαν τῆς ἐκφράσεως
εἶνε καὶ ὁ Ἰησοῦς. Φέρει ἱμάτιον κυανοῦ ἐπὶ
χρυσοκεντήτου χιτῶνος, εἶνε ἐστεμμένος δι'
αἰγλῆς χρυσεῖς, εὐλογεῖ διὰ τῆς δεξιᾶς χει-
ρὸς, καὶ διὰ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ εἰλητᾶριον.
Ἡ δὲ εὐαγγελικὴ πῶλος φαίνεται ἀνήκουσα
εἰς τὴν γνωστὴν καὶ σήμερον ὑπάρχουσαν ἐκ-
λεκτὴν φυλὴν τῶν λευκῶν ὄνων τῆς Αἰγύπτου.
Τὸ σχεδιαγράφημα τοῦ ζώου δὲν εἶνε ἐπιτυχές.

Ἐκ τῶν δύο εἰκόνων τῶν ἁγίων, περὶ ὧν ἀ-
νεφέραμεν ἂνωτέρω, ὡραιότατη εἶνε ἡ τοῦ
ἀγίου Στεργίου. Ὅπως εἶπαμεν, εἶνε διαστά-
σεως διπλῆς τοῦ φυσικοῦ μεγέθους. Ὁ ἅγιος

Ἰουν 10 Ἀγίουστον
1894 ap. 1334

25.

Ὁ χρωματισμὸς τῆς εἰκόνος ταύτης εἶνε ποικίλος καὶ ζωηρὸς. Ἡ πτυχολογία ἐπιτυχής. Το κομψὸν ἀνάστημα τοῦ ἡγαπημένου μαθητοῦ καλλιτεχνικῶς ἀνεπίληπτον. Ἡ ἀκρίβεια τοῦ σχεδιαγραφήματος τῶν προσώπων τῶν παρὰ τὴν Πύλην ἱσταμένων εἶνε ἀξιοσημείωτος, αἱ δὲ φυσιογνωμίαι αὐτῶν σοβαραὶ καὶ ἐκφραστικάι. Ἀξιοσημείωτος ἐπίσης διὰ τὴν γλυκεῖαν μεγαλοπρέπειαν τῆς ἐκφράσεως εἶνε καὶ ὁ Ἰησοῦς. Φέρει ἱμάτιον κυανοῦν ἐπὶ χρυσοκεντήτου χιτῶνος, εἶνε ἐστεμμένος δι' αἰγλῆς χρυσεῖς, εὐλογεῖ διὰ τῆς δεξιᾶς χεῖρος, καὶ διὰ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ εἰλητάριον. Ἡ δὲ εὐαγγελικὴ πῶλος φαίνεται ἀνήκουσα εἰς τὴν γνῶσθιν καὶ σήμερον ὑπάρχουσιν ἐκλεκτὴν φυλὴν τῶν λευκῶν ὄνων τῆς Αἰγύπτου. Τὸ σχεδιαγράφημα τοῦ ζώου δὲν εἶνε ἐπιτυχές.

Ἐκ τῶν δύο εἰκόνων τῶν ἁγίων, περὶ ὧν ἀνεφέραμεν ἀνωτέρω, ὡραιότατη εἶνε ἡ τοῦ ἁγίου Σεργίου. Ὅπως εἶπαμεν, εἶνε διαστάσεως διπλῆς τοῦ φυσικοῦ μεγέθους. Ὁ ἅγιος Σέργιος φαίνεται νέος περίπου εἰκοσαετῆς, ἀγένειος, μὲ χαρακτηριστικὰ τοῦ προσώπου κανονικὰ, μὲ ὡραίους ὀφθαλμοὺς, καὶ μὲ ἐκφρασιν γλυκεῖαν. Ἐπὶ τῆς στρατιωτικῆς στολῆς τοῦ στίλβουν χρώματα ζωηρά, τὸ λευκόν, τὸ ἐρυθρόν καὶ τὸ χρυσοῦν. Κρατεῖ εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα ξίφος ἐντὸς κολεοῦ, καὶ εἰς τὴν δεξιὰν βακτηρίαν μὲ πολυτίμους λίθους ποικιλμένην ὡς σῆμα τοῦ ἀξιωματός του. Ἐπὶ τῆς κεφαλῆς φέρει κόμην χρυσοφαῖ ὁμοιάζουσαν πρὸς φενάκην. Ὡς ὅλα τὰ μωσαϊκὰ τοῦ Δαφνίου, ἡ εἰκὼν αὕτη κεῖται ἐπὶ χρυσοῦ ἐδάφους καὶ περιβάλλεται ὑπὸ περικαλλοῦς κοσμήματος ἐν εἵδει πλαισίου. Ὁ ἅγιος Σέργιος ἀνήκει εἰς τοὺς στρατιωτικοὺς ἁγίους. Ἡ δὲ εἰκὼν αὐτοῦ μᾶς παριστᾷ λαμπρὸν νέον ἀξιωματικὸν ἐκ τῆς ὑψηλῆς βυζαντινῆς ἀριστοκρατίας ἐπὶ Κομνηνῶν.

Ἀρχλ.

Ο ΣΥΜΒΙΒΑΣΜΟΣ

Η ΕΝ ΛΟΝΔΙΝΩ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ

Ἀναγινώσκομεν ἐν τῇ «Νέα Ἡμέρα» τῆς Τεργέστης :

Τὴν Τρίτην συνεκροτήθη ἐν Λονδίῳ ἡ γενικὴ συνέλευσις τῶν Ἀγγλῶν ὁμολογιούχων, ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Σίρ Τζὼν Λούββωκ, τοῦ προέδρου τῆς ἐπιτροπῆς τῶν κατόχων ξενικῶν χρεωγράφων.

Οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ γερμανικοῦ κοιμητάτου οἱ προσελθόντες ὑπερέβαινον τοὺς ὀγδοήκοντα. Ἐξ αὐτῶν περὶ τοὺς τεσσαράκοντα ἦσαν Γερμανοὶ μεσῖται τοῦ ἄστεως, περισυλλεγόντες ὑπὸ τοῦ Ροίσλερ, διαταγῇ τοῦ Βλαϊχρέδερ καὶ τοῦ Ἑρλάγγερ. Οἱ Ἀγγλοὶ δὲν ὑπερέβαινον τοὺς 20, διότι εἰ εὐποροὶ κεφαλαιοῦχοι ἔλειπον εἰς τὰς ἐξοχάς. Ὁ Ροίσλερ διένεμεν εἰς τοὺς προσερχομένους ἔντυπον, βρίθον ἀνα-

26/

Ασπ 6 7/6ρι 1894 αρ 1361

Παρ' ἀνθρώπων εἰ-
 Ὁ νάρθηξ τοῦ Δαφνίου δημόνων ἀνεγνωρί-
 σθη ὡς λίαν κατε-
 πείγουσα ἡ κατασκευὴ τοῦ ἐλλείποντος μέρους
 τοῦ ὀρόφου τοῦ νάρθηκος τοῦ ναοῦ τοῦ Δαφνίου.
 Ὅπως ἔχει ἡ κλίσις τοῦ ἐδάφους τοῦ ναοῦ,
 ἅμα ἀρχίσουν αἱ βροχαὶ ὁ ναὸς θὰ μεταβληθῇ
 εἰς ἀληθεῖ δεξαμενὴν, θὰ καταπλημμυρῇσιν
 δὲ καὶ τὰ ὑπόγεια. Τοιαύτη εἰσβολὴ τοῦ νεροῦ
 τῆς βροχῆς θὰ κλονίσῃ ἐκ βάθρων τὸν ναὸν,
 ὁ ὁποῖος ἔχει μάλιστα ἀνάγκην στερεώσεως.
 Μόνος τρόπος προσωρινῆς προφυλάξεως ἀπὸ
 τοῦ κακοῦ εἶνε ἡ οἰκοδομὴ ὀρόφου ξυλίνου σκε-
 πασμένου μὲ ἐπίχρισμα κατάλληλον καὶ τοῦ-
 θλα, μὲ κλίσιν τοιαύτην ὥστε τὰ νερὰ νὰ κα-
 τέρχωνται πρὸς τὰ ἔξω.

Ασπ 1. 7/6ρι 1'94 αρ 1359

Γνωστὸν εἶνε αἱ
 Ὁ κίνδυνος τῶν βροχῶν μέγα μέρος τοῦ
 εἰς τὸ Δαφνὶ ὀρόφου τοῦ
 θηκος τοῦ
 τοῦ Δαφνίου κατέπασεν ἀπὸ τοῦ σεισμοῦ
 παρελθόντος Ἀπριλίου. Ἀπὸ τὸ μέγ-
 ανοιγμα ἅμα ἀρχίσουν αἱ βροχαὶ κα-
 μυρίση ὅλος ὁ ναὸς, τὸ ὁποῖον εἰς τὴν ἐν-
 νει κακὴν κατάστασιν, εἰς τὴν ὁποίαν εὐτοῦς εὐ-
 ρίσκεται, δύναται νὰ ἐπιφέρῃ ἀνυπολογίστους
 ζημίας. Ἐκ τοῦ Νάρθηκος ἀπετοιχίσθησαν
 ἤδη ὀκτὼ μωσαϊκαὶ εἰκόνες ἐκ τῆς Νόβο,
 καὶ ἀσφαλῶς κατετέθησαν εἰς τὸ ἐσχάτως
 κάλλιστα κατασκευασθὲν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ
 ναοῦ δωμάτιον. Δυστυχῶς ἐκτὸς τῆς ἐργασίας
 ταύτης, ἡ ὁποία ἔσωσεν ἐτοιμόπρωτα καλλι-
 τεχνικὰ καὶ ἀρχαιολογικὰ κειμήλια, τίποτε
 δὲν ἔγεινεν ἐκ τῶν ἀποφασισθέντων διὰ τὴν
 στερέωσιν τοῦ ναοῦ, ἐνεκα ἀκατανοήτου ἀκη-
 δείας, παρατηρουμένης καὶ εἰς τὸ ζήτημα τῆς
 στερεώσεως τοῦ Παρθενῶνος. Καθ' ὅσον ἀφο-
 ρᾷ τὴν ἀνάγκην λήψεως μέτρου πρὸς ἀπο-
 τροπὴν τῆς ἐπικειμένης εἰσβολῆς τῶν ὑδάτων
 εἰς τὸν ναὸν μὲ τὰς πρώτας βροχάς, παρατη-
 ροῦμεν, ὅτι ἡ περίπτωσις εἶνε λίαν κατεπεί-
 γουσα καὶ τὴν παραμικρὰν δὲν ἐπιτρέπει ἀνα-
 βολὴν.

Λογ 9 7/8 1894 αρ 1364

Μία απόφασις
τῆς Ἀρχαιολογικῆς
Ἑταιρίας

Οἱ ἡμεδαποὶ καὶ ξέ-
νοι ἐρατὰί τῆς χρι-
στιανικῆς ἀρχαιολο-
γίας καὶ τέχνης μετὰ
μεγάλῃς εὐχαριστή-

σεως θὰ μάθωσιν, ὅτι εἰς τὴν συνεδρίαν τῆς
θῆς τρέχοντος μηνὸς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑ-
ταιρίας ἀπεφασίσθη κατ' ἀρχὴν ἡ δαπάνη αὐτῆς
συντέλειαι τῶν ἐπιδιορθώσεων τῶν μωσαϊκῶν
τοῦ Δαφνίου, ἐδόθη δὲ πρὸς τὸ παρὸν πίστω-
σις ἐκ τριῶν χιλιάδων δραχμῶν πρὸς ἐξακο-
λούθησιν τῶν ἐργασιῶν τοῦ κ. Νόβο. Πρὸς
τούτοις ἡ ἀρχαιολογικὴ ἑταιρία ἀνεδέχθη τὴν
ριζικὴν στερέωσιν τοῦ ναοῦ τοῦ Δαφνίου, καὶ
πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀνετέθη εἰς τὴν ἐπὶ
τῶν μωσαϊκῶν τοῦ Δαφνίου ἐπιτροπὴν νὰ ὑπο-
βάλῃ προϋπολογισμὸν τῶν ἐξόδων τῆς στερεώ-
σεως εἰς τὸ συμβούλιον τῆς Ἀρχαιολογικῆς
Ἑταιρίας, ἃφοῦ ζητήσῃ καὶ τὴν ἐξουσίαν
ἐκ τῶν κρατίστων παρ' ἡμῖν ἀρχιτεκτόνων.
Τοιοιουτρόπως ἐξησφαλίσθη διὰ παντὸς ἡ πε-
ρίσσωσις τοῦ Δαφνίου, τοῦ ὁποῦ τὰ καλλιτε-
νηματα διήγειραν ἐπ' ἐσχάτων μάλιστα τό-
σον ζωηρὸν τὸ ἐνδιαφέρον τῶν εὐρωπαίων.
Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρία οὕτω διὰ τῆς πα-
ρεμβάσεώς της, συμπληρουμένης διὰ τῆς τε-
λευταίας αὐτῆς ἀποφάσεως, ἀπέκτησεν ἕνα
τίτλον περισσότερον εἰς τὴν εὐγνωμοσύνην τῆς
Ἑλλάδος καὶ τοῦ πολιτισμένου κόσμου.

Ἀπολλώνιος
Δέν 1

Λογ 16. 7/8 1894 αρ 1371

ΤΑ ΜΩΣΑΙΚΑ ΤΟΥ ΔΑΦΝΙΟΥ

Ἡ στερέωσις τοῦ κτιρίου. — Σχη-
ματισμὸς ἐπιτροπῆς. — Καταρ-
ριψις τουρκικοῦ τοιχώματος

ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τῆς Παιδείας σχημα-
τίζεται κατ' αὐτὰς μεγάλη ἐπιτροπὴ ἐξ ἡμε-
δαπῶν καὶ ξένων ἀρχιτεκτόνων, εἰς τὴν ὁποίαν
θ' ἀνατεθῇ ἡ μελέτη τοῦ τρόπου, καθ' ἣν δύ-
ναται νὰ στερεωθῇ τὸ κτίριον τῆς ἐν Δαφνίῳ
μονῆς, διότι φόβος ὑπάρχει μήπως ἐξασθενη-
σθὲν ἔτι μᾶλλον διὰ τῆς καταρρίψεως τοῦ
κατὰ τὸν νότον τοῦ ναοῦ προσθέτου τουρκι-
κοῦ τοιχώματος, ὅπισθεν τοῦ ὁποῦ ὑπάρχει
σειρὰ μωσαϊκῶν διατηρουμένων εἰς ἀρίστην κα-
τάστασιν, περὶ ὧν ἐπανειλημμένως ἐγράψαμεν.

Εἰς τὴν στερέωσιν τοῦ κτιρίου τούτου με-
γάλως ἐνδιαφέρεται ἡ Κυβέρνησις, διότι εἶνε
τὸ σπουδαιότερον μνημεῖον τῆς Βυζαντινῆς ἐ-
ποχῆς, ἐπιθυμεῖ δὲ τὰ ψηφιδώματα ταῦτα νὰ
μένουν εἰς τὴν θέσιν των, διότι ἐκεῖ θὰ ἔχουν
ἀξίαν καὶ χάριν μεγαλειτέραν.

Η ΕΝ ΔΑΦΝΙΩ ΑΝΑΚΑΛΥΨΙΣ

Ἀφορμὴν λαμβάνων ἐκ τῶν ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 1370 φυλ. τοῦ «Ἄσπερος» τῆς 15ης ἐ. μ. γραφέντων ὑπὸ τοῦ κ. Δ. Γρ. Καμπούρογλου, σημειῶ τὰ κατωτέρω χάριν τῆς ἀληθείας καὶ ὅπως ἀποδοθῇ ἐκάστῳ τὸ προσήκον.

Ὁ κ. Κ. γράφει ὅτι : «πρὸ πολλοῦ ὑπέδειξε τις, ἐκ τῶν περὶ τὰ μεσαιωνικὰ καταγινόμενων, ὅτι κάτωθεν τῶν μεταγενεστέρων στοῶν καὶ σταυροθολίων τοῦ νάρθηκος τοῦ ἐν Δαφνίῳ ναοῦ, ὑπάρχουσι ψηφιδώματα ἐντετοιχισμένα».

Τοῦτο εἶνε μὲν ἀληθές, πλὴν νομίζομεν ὅτι ὁ κ. Κ. ἀκριβολογῶν ὤφειλε νὰ σημειώσῃ τίς **πρῶτος** ὑπέδειξε τὴν ὑπαρξίν ἐντετοιχισμένων ψηφιδωμάτων, διότι εἴπερ τις καὶ ἄλλος ὁ κ. Κ. γνωρίζει ὅτι *μόνον*—σημειώσατε δὲ τοῦτο καλῶς—μόνον τοῦ ὑποδείξαντος *πρώτου* ἢ ὑπόδειξις ἔχει ἀξίαν ὡς ἀνακάλυψις, τὴν ὑπαρξίν δὲ ψηφιδωμάτων ἐντετοιχισμένων ἐν τῷ νάρθηκι δυστυχῶς δὲν ὑπέδειξε πρῶτος ὁ κ. Καμπούρογλος.

Περὶ τῆς μονῆς τοῦ Δαφνίου ἀξίαν λόγου μονογραφίαν ἐξέδωκε παρ' ἡμῶν ὁ κ. Γ. Λαμπάκης (Χριστιανικὴ ἀρχαιολογία τῆς Μονῆς Δαφνίου ἐν Ἀθήναις 1889, 8ον σ. 144), πολλαχοῦ δὲ ταύτης γίνεται λόγος περὶ τῶν ἐν τῷ νάρθηκι (ἔξω τε καὶ ἔσω) ψηφιδωμάτων καὶ τῶν ἐν αὐτῷ φραγγικῶν προσθηκῶν. Καὶ ὅτι μὲν ἐν τῷ ἔξω νάρθηκι, ὅστις εἶνε μεταγενεσττέρα φραγγικὴ προσθήκη καὶ, ἀκριβέστερον, ἐπὶ τῶν τεσσάρων ἀντηρίδων τῶν πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ ναοῦ προστεθεισῶν ἴσως πρὸ τῆς προσθήκης τῶν Φράγγων, ὑπῆρχον εἰκόνες κτλ. ἴδε αὐτόθι σ. 71—72 καὶ 98. Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὸν κυρίως (ἔσω) νάρθηκα καὶ τίς ὑπέδειξε πρῶτος τὰ ὑπάρχοντα ἐντετοιχισμένα ψηφιδωτά, ἀφίνομεν αὐτὸν τὸν συγγραφεὰ νὰ λαλήσῃ.

«Πάντες ἀνεξαίρετως, λέγει ὁ κ. Λαμπάκης, οἱ περὶ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν τοῦ Ναοῦ ἀσχοληθέντες, ὡς ὁ Buchon (Atlas pl. XXXI.), ὁ Couchod (pl. 18, fig. 18.), ὁ Lenoir (Arch. Monast. Tome. A', σ. 259, 260.), ὁ Lenormant (Notes et croquis, ἐν τῇ ἀρχιτεκτονικῇ κατόψει σελ. 4.), ὁ Burnouf (La ville et l'Acropole, σελ. 53), οἱ κατὰ Μάϊον τοῦ 1888 μαθηταὶ τῆς Ἀγγλικῆς Σχολῆς κ.κ. Robert Weir Schultz καὶ Sidney H. Barnsley, οἱ καὶ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν τοῦ Ναοῦ κατόψιν σχεδιαγρα-

φησαντες καὶ σπουδαίως μελετήσαντες, πάντες, λέγομεν, τὸν δυτικὸν τοῖχον τοῦ Νάρθηκος (1) (τὸν ἀρχαῖον) θεωροῦσιν ὡς μεταγενεστέρων προσθήκην, τοὺς δὲ κίονας καὶ τὰς ἐπ' αὐτῶν πέντε ἀψίδας ἐκλαμβάνουσιν ὡς τὸ ἀρχαῖον μέρος τῆς οἰκοδομῆς· φρονοῦσι δὴλον εἶναι, ὅτι ὁ νάρθηξ οὗτος ἀρχικῶς ἦν στοὰ ἐλευθέρα, ἣν οἱ Φράγγοι βραδύτερον περιέκλεισαν.

Τὸ πεπλανημένον ὁμῶς τῆς γνώμης ταύτης, ὅπερ ἀπὸ πολλοῦ ἤδη παρετηρήσαμεν, **πρῶτος** διὰ σειρᾶς συστηματικῶν προτάσεων ἐξήλεγξε καὶ ἀπέδειξεν ὁ ἐγκριτος καλλιτέχνης κ. **I. Πλατῆς**, οὗ αἱ περὶ τοῦτου ἐμβριθεῖς καὶ ἀκαταμάχητοι ἀποδείξεις πείθουσι πάντας, ὅτι ὁ δυτικὸς τοῖχος εἶνε ὁ ἀρχαῖος τοῦ ναοῦ τοῖχος, οἱ δὲ κίονες καὶ αἱ ἐπ' αὐτῶν ἀψίδες εἰσι μεταγενεστέραι βάρβαροι καὶ βάνουσαι προσθήκαι. Καὶ δὴ κατὰ τὰς πάρατηρήσεις ταύτας τοῦ κ. **I. Πλατῆ** :

α') Ὁ ὑπὸ τῶν ξένων ὡς νέος θεωρούμενος τοῖχος φέρει ἀρχαῖα ψηφοθεήματα ἐξακολουθοῦντα καὶ ὀπισθεν τοῦ ὡς παλαιοῦ νομιζομένου τοίχου τῶν ἀψίδων, ὅπερ ἀδύνατον.

β') Ἡ τομὴ τοῦ θόλου τοῦ Νάρθηκος δὲν ἀποτελεῖ κανονικὸν ἡμικύκλιον, ἀλλ' ἔχει σχῆμα πεπιεσμένον καὶ ἀκανόνιστον ἐνεκα τῆς εἰς τὸν δυτικὸν τοῖχον γενομένης μεταγενεστέρας προσθήκης.

γ') Ἐπὶ τοῦ δυτικοῦ τοίχου, τοῦ ὡς νέου ὑπὸ τῶν ἀνωτέρων περιηγητῶν θεωρουμένου, σώζονται αἱ βάσεις τῶν ἀρχικῶν τόξων τοῦ θόλου, ἀνταποκρινόμεναι ἀκριβῶς ἐκ παραλλήλου πρὸς τὰς βάσεις τῶν αὐτῶν τόξων τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς.

δ') Τὸ ἐπὶ τοῦ μεσημβρινοῦ θόλου μικρότερον λοξὸν τόξον, ὡς μεταγενέστερον, καλύπτει τμήμα τοῦ ψηφοθεήματος τῆς εἰκόνος τῶν εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου.

ε') Τὸ ἐπὶ τοῦ ἀρκτικοῦ θόλου τόξον, πρὸς ἀνατολὰς μὲν στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἀρχαίας βάσεως τοῦ ἀρχικοῦ τόξου, πρὸς

(1) Σημειωτέον διὲ ὁ κ. Λαμπάκης μεταχειρίζεται πρὸς διακρίσιν τῶν διαφόρων τοίχων τοῦ ναοῦ ἀλφαριθμητικὰ στοιχεῖα, αὐτὰ παραπέμπων εἰς τὴν ἐν τῇ μονογραφίᾳ ἐπισυνημμένην κατόψιν τοῦ Ναοῦ. Καὶ δὴ, διὰ μὲν τὸν ἀρχαῖον δυτικὸν τοῖχον τὸ Κ, διὰ τοὺς μεταγενεστέρους κίονας τὸ Λ, διὰ τὰς θυρίδας τοῦ ἀρχαίου τοίχου τὴν μὲν πρὸς τὰ δεξιὰ τὸ Μ, τὴν δὲ πρὸς τ' ἀριστερὰ τὸ Ν.

29/1

δυσμάς δὲ ἐπὶ τοῦ προέχοντος μεταγενε-
στέρου τοίχου.

ς') Ἡ βάνυστος τέχνη τῆς λιθοδομίας
τῶν μεταξὺ τῶν ἀψίδων τοίγων, καὶ ἡ
ἀνάρμοστος τῷ λοιπῷ οἰκοδομήματι τοῦ
Ναοῦ περισυλογὴ τοιούτων διαφόρων κακί-
στης τέχνης κιονοκράνων.

ζ') Ὁ ὑπὸ τῶν ξένων, ὡς νεώτερος
θεωρούμενος τοίχος, κατὰ μῆκος ἐξωτερι-
κῶς καὶ ἐσωτερικῶς καταμετρούμενος,
συμπεριλαμβάνεται ἀκριβῶς ἐν τῷ ἀρχαίῳ
τοῦ Ναοῦ οἰκοδομήματι, καί:

η') ὅπερ μέγιστον ἐπὶ τοῦ τοίχου τού-
του (τοῦ δυτικοῦ) ἀρχικῶς ὑπῆρχον δύο
δίδυμοι θυρίδες φέρουσαι ἀρχαῖα ψηφοθετή-
ματα, ὧν ἡ μὲν (ἀνατολικῶς) φαίνεται
ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς τοῦ νάρθηκος
καὶ ἥτις διασώζει ἐτι λείψανα ἀρχαίων
ψηφοθετημάτων, ἡ δὲ πρὸς τ' ἀριστερὰ
φαίνεται ἐκ τοῦ ἱεροῦ μόνον τῆς ἀγίας Πα-
ρασκευῆς. (Αὐτόθι, σ. 99-101.)

Ἐκ τούτων πάντων ἐξάγομεν ὅτι ὁ
ὑποδείξας πρῶτος τὴν ὑπαρξίν τῶν ἐντε-
τοιχισμένων ψηφιδωμάτων εἶνε ὁ κ. Ι.
Πλατῆς, κατὰ δεύτερον δὲ λόγον ὁ κ. Γ.
Λαμπάκης.

Περὶ δὲ τῆς εἰκασίας τοῦ μεσαιωνοδίδου
οἱ: «πιθανῶς νὰ εὑρεθῇ ἐκεῖ καὶ ἡ χρο-
νολογία τῆς ἰδρύσεως τῆς Μονῆς καὶ τὸ ὄ-
νομα τοῦ ψηφιδογράφου»:

Μὰ τὴν Δήμητρα οὐ δύναμαι μὴ γελᾶν
Δάκνω γ' ἑμαυτὸν ἀλλ' ὁμῶς γελῶ.

Ταῦτα πρὸς ὁδηγίαν τοῦ κ. Καμπού-
ρογλου, διότι εἶνε κρῖμα ἀληθῶς νὰ μὴ
δύναται νὰ συγχαρῇ τὸν προσιπόντα, ἀφ'
οὗ δὲν εἶνε ὁ ἴδιος.

Κοθωκίδης.

Ο ΠΑΡΘΕΝΩΝ

ΚΑΙ ΤΑ ΜΩΣΑΙΚΑ ΤΟΥ ΔΑΦΝΙΟΥ

Ο ΚΙΝΔΥΝΟΣ

ΣΤΗΝΕΤΕΥΞΙΣ ΜΕΤΑ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΦΟΡΟΥ

ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ

Προχθές ἐδημοσιεύσαμεν ἰδιαιτέρας ἡμῶν πληροφορίας περὶ τοῦ Παρθενῶνος καὶ τοῦ ναοῦ τῆς Μονῆς Δαφνίου, αἵτινες ἦσαν ἀσφαλέςταται, ἐσήμεινον δὲ τὸν κίνδυνον ὅστις ἀπειλεῖ τὸν Παρθενῶνα καὶ τὰ μωσαϊκὰ Δαφνίου καὶ ἐπεδείκνυνον τὰ μέσα πρὸς διάσωσιν αὐτῶν, μέσα στηριζόμενα ἐπὶ τῆς γνώμης διακεκριμένου Ἑλλήνος μηχανικοῦ. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ ζήτημα εἶνε σπουδαιότατον ἐνομίσαμεν καλὸν νὰ ἐρωτήσωμεν καὶ τὸ ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας διατὶ ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον οὐδὲν ἀποτελεσματικῶς ἐνήργησε πρὸς διάσωσιν τῶν ἐν λόγῳ μνημείων. Ἀπετάθημεν λοιπὸν πρὸς τὸν ἀρμόδιον ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὑπάλληλον, τὸν γενικὸν ἐφορον τῶν ἀρχαιοτήτων κ. Καβά-

δαν, ὅστις ἐπεβεβαίωσε πάσας τὰς σχετικὰς πληροφορίας ὅσας ἐδημοσίευσεν προχθές ἡ «Ἔστια».

Τὸ ἱστορικὸν τοῦ ζητήματος.— Ἀεὶ γινώμει τῶν ἐπιτροπῶν.— Ἡ γνώμη τοῦ κ. Καλλία.

Τὸν παρεκαλέσαμεν νὰ μᾶς διηγηθῇ τὸ ἱστορικὸν τῆς ὅλης ὑποθέσεως.

— Μετὰ τοὺς τελευταίους σεισμούς—ἤρχισε λέγων ὁ κ. Καβαδίας—ἀπεφασίσθη νὰ ἐξετασθῇ ὁ Παρθενῶν, διότι ἐφάνη ὅτι ἐν πρὸς δυσμὰς ἐπιστύλιον αὐτοῦ μετετοπίσθη καὶ ἠπείλει πτώσιν. Διωρίσθη λοιπὸν ἐπιτροπὴ ἐκ τῶν μηχανικῶν κ. κ. Βλαχοπούλου, Καλλία, Κελλενέκ καὶ Τρούμ, ὅπως ἐξετάσῃ αὐτόν. Ἡ ἐπιτροπὴ ἐξήτασε τὸν Παρθενῶνα καὶ τὴν 27 Ἀπριλίου ὑπέγραψε πρωτόκολλον διὰ τοῦ ὁποίου ἀπεφάνετο—πλὴν τοῦ κ. Καλλία—ὅτι κατ' ἀρχὴν μόνον δεόν νὰ προσκολληθῶσι μέρη τινὰ μετὰ λιθοκόλλων, νὰ κατασκευῇ δὲ ἱκρίωμα πρὸς τὸ ἐτοιμόρροπον ἐπιστύλιον καὶ ἀφοῦ τὸ ἴδουν οἱ μηχανικοὶ καλῶς τότε ν' ἀποφασίσουν ὁριστικῶς.

— Ὁ κ. Καλλίας τί ἐγνωμάτευσε;

— Ὁ κ. Καλλίας διεφώνησε πρὸς τὰ λοιπὰ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς καὶ ἐπρότεινεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς νὰ σιδηροδεθῇ τὸ ἐπιστύλιον καὶ τὰ ἐτοιμόρροπα μέρη.

— Ἐκτοτε τί ἀπέγινεν τὸ ζήτημα; Ἀφῆθη εἰς τὴν τύχην του;

— Ὁχι. Προκειμένου κατόπιν νὰ κατασκευασθῇ τὸ ἱκρίωμα, ἔπρεπε νὰ συνέλθῃ κατὰ τὸ περὶ συντηρήσεως τῶν ἀρχαιοτήτων καὶ ἐξωραϊσμοῦ Β. Διάταγμα ἡ μεγάλη ἐπιτροπὴ ἄνευ τῆς γνώμης τῆς ὁποίας οὐδὲν ἐπὶ τῶν ἀρχαιοτήτων ἐκτελεῖται. Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη, ὡς γνωρίζετε, ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ διευθυντοῦ τῶν Δημωσιῶν Ἔργων, τοῦ γεν. ἐφόρου τῶν Ἀρχαιοτήτων, τοῦ κ. δημάρχου Ἀθηναίων, τοῦ προέδρου τῆς ἐπὶ τῶν Ὀλυμπίων ἐπιτροπῆς, τοῦ ἀντιπροέδρου τῆς Χριστιανικῆς Ἑταιρίας, τοῦ διευθυντοῦ τοῦ γερμανικοῦ Ἰνστιτούτου κ. Δαῖρπελδ καὶ δύο μελῶν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας.

— Πότε συνήλθεν ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη;

— Συνήλθε τὴν 14ην Μαΐου, ἔλαβε δὲ γνώσιν τοῦ πρωτοκόλλου τῆς ἐκ μηχανικῶν ἐπιτροπῆς, καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὸν Παρθενῶνα ἐνέκρινε τὴν ἀπόφασιν τῆς ἐπιτροπῆς, νὰ κατασκευασθῇ δηλαδὴ τὸ ἱκρίωμα ὅπως ἴδουν οἱ μηχανικοὶ ἐκ τοῦ σύνεργου τοῦ οἰκοδόμημα· ταῦτοχρόνως δ' ἐνέκρινεν

νά ενεργηθῇ καὶ πᾶσα ἀναγκαία καὶ ἐπείγουσα ἐργασία.

— Τὴν γνώμην τοῦ κ. Καλλιᾶ, δὲν τὴν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν ;

— Τὴν ἔλαβεν, ἀλλ' ὁ κ. Καλλιᾶς ἦτο μειοψηφία. Μόνος αὐτὸς ἐπρότεινε τὴν διὰ σιδήρου δέσιν, οἱ δὲ λοιποὶ μηχανικοὶ ἀπέκρουσαν αὐτήν. Ἡ μεγάλη ὁμῶς ἐπιτροπὴ ἰδοὺ τί λέγει κατὰ λέξιν ἐν τῇ πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον ἐκθέσει τῆς :

« Προκειμένου ὁμῶς νὰ ληθῶσιν ὀριστικὰ μέτρα πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ οἰκοδομήματος φρονούμεν, ὅτι δεόν νὰ κληθῶσιν ἀρμοδίως ἵνα συσκεφθῶσι καὶ συνεργασθῶσιν μεθ' ἡμῶν πάντα τὰ διὰ τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν ἐνδιαφερόμενα ἔθνη, διότι ὁ Παρθενῶν δὲν εἶνε μόνῃς τῆς Ἑλλάδος κτήμα, ἀλλὰ πάσης τῆς ἀνθρωπότητος, δικαιουμένης ἐν γενικῷ συμφέροντι τοῦ πολιτισμοῦ ν' ἀποφανθῇ γνώμην καὶ νὰ μεριμνήσῃ περὶ σωτηρίας αὐτοῦ ».

Αὐτὰ λέγει ἡ μεγάλη ἐπιτροπὴ δὲν ἦτο λοιπὸν εὐκόλον, ὅ,τι ἔπρεπε νὰ γείνη, νὰ ἐκτελεσθῇ ἀμέσως. Κατεσκευάσθη μόνον τὸ ἱκρίωμα καὶ οἱ μηχανικοὶ ἀνέρχονται ἤδη καὶ ἐξετάζουν τὸ ἐπιστύλιον, ἀλλ' ἀκόμη δὲν ἀπεφάνθησαν ὀρισμένως γνώμην.

— Πόσας φορὰς ἀνῆλθον μέχρι τοῦδε ;

— Ἀνῆλθον τετράκις καὶ θ' ἀνέλθουν πάλιν.

Γενικὴ ἐπισκευὴ τοῦ Παρθενῶνος.

— Καὶ ὅταν γνωμοδοτήσουν οἱ μηχανικοὶ θὰ προβῇτε εἰς τὰς σχετικὰς ἐργασίας ἀμέσως ;

— Ἡ Κυβέρνησις σκοπεύει νὰ στερεώσῃ ἀσφαλῶς ὁλόκληρον τὸν Παρθενῶνα. Καὶ ὅταν δὲ γνωμοδοτήσῃ ἡ ἐπιτροπὴ θὰ κληθῶν καὶ ἄλλοι ξένοι ν' ἀποφανθῶν, ὥστε νὰ γείνη γενικὴ ἐπισκευὴ τοῦ Παρθενῶνος, καὶ ἐν γένει ἡ Κυβέρνησις θὰ φροντίσῃ ὥστε νὰ ληθῶσιν τοιαῦτα μέτρα διὰ τῶν ὁποίων νὰ στερεωθῶν ὅλα τὰ μέρη τοῦ Παρθενῶνος καὶ νὰ ἐκλείψῃ πᾶς εἰς τὸ μέλλον κίνδυνος.

— Καὶ τίς θ' ἀναλάβῃ τὴν δαπάνην; Διότι βε-

βαίως ἡ ἐργασία θ' ἀπαιτήσῃ μέγα χρηματικὴν ποσόν.

— Τὴν δαπάνην θ' ἀναλάβῃ ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία, ἵσως δὲ καὶ ὁμογενεῖς, οἱ ὁποῖοι προκειμένου περὶ τοῦ Παρθενῶνος θὰ συνεισφέρουν βεβαίως.

— Ἡ ἤδη συνεργομένη ἐπιτροπὴ ἀπὸ τίνας ἀποτελεῖται ;

— Εἶνε ἡ πρώτη ἐπιτροπὴ εἰς ἣν προσετέθη καὶ ὁ διευθυντὴς τοῦ Πολυτεχνείου κ. Θεοφιλάς, δὲν ἐκλήθη δὲ ὁ κ. Καλλιᾶς διότι ἔχει ἤδη ἐκπεφρασμένην γνώμην, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν καὶ ἡ μεγάλη ἐπιτροπὴ καὶ ἡ Κυβέρνησις καὶ προκειμένου νὰ ληθῶσιν ὀριστικὰ μέτρα, πάντοτε θὰ ληθῇ ὑπ' ὄψιν.

Τὰ μωσαϊκὰ τοῦ Δαφνίου. — Ἀνεφάνησαν καὶ ἄλλα.

— Διὰ τὰ μωσαϊκὰ τοῦ Δαφνίου τί ἀπεφασίσθη;

— Ἡ πρώτη ἐκ μηχανικῶν ἐπιτροπὴ ἡ ἐξετάσασα τὸν Παρθενῶνα μετὰ τοὺς τελευταίους σεισμούς ἐξήτασε καὶ τὸν ναὸν τῆς Μονῆς Δαφνίου ἐγνωμάτευσε δέ, ἐπειδὴ ὁ ναὸς εὕρισκετο εἰς κακὴν κατάστασιν, ν' ἀποσπασθῶσι τὰ μωσαϊκὰ καὶ νὰ μετενεχθῶσιν εἰς τὸ Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον. Καὶ πραγματικῶς ἤρξαντο ν' ἀποσπῶνται καὶ νὰ κατατίθενται προσωρινῶς ἐν τινὶ ἰδιαιτέρᾳ αἰθούσῃ τῆς Μονῆς ὅπουθεν ἐμελλον νὰ μετενεχθῶσιν εἰς τὸ Ἑθνικὸν Μουσεῖον, ὅπου θὰ ἦσαν ἀσφαλῆ. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁμῶς κατέπεσε καὶ μέρος τοῦ θόλου τοῦ νάρθηκος καὶ ἐφάνησαν τὰ βυζαντινὰ σταυροθόλια καὶ νέα μωσαϊκὰ ὠραῖοτερα, καὶ ἐγεννήθη σκέψις νὰ μὴ ἀφαιρεθῶν καὶ αὐτά, ἀλλ' οὔτε καὶ τὰ ἄλλα. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία ἀνέλαβε τότε νὰ δαπανήσῃ ὅσον ποσὸν χρειάζεται διὰ νὰ στερεωθῇ καλῶς ὁλόκληρος ὁ ναὸς καὶ νὰ μένουν τὰ μωσαϊκὰ εἰς τὴν θέσιν των καὶ νὰ μὴ μετενεχθῶσιν εἰς τὸ Ἑθν. Μουσεῖον, παρεκλήθη ἡ αὐτὴ ἐπιτροπὴ νὰ ἐπισκεφθῇ καὶ πάλιν τὸν ναόν, καὶ ἔχουσα ὑπ' ὄψιν τὴν πρότασιν τῆς Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας ν' ἀποφανθῇ τίνι τρόπῳ θὰ στερεωθῇ ὁ ναὸς διὰ νὰ μένουν τὰ μωσαϊκὰ εἰς τὴν θέσιν των.

— Ποῖοι ἀπετέλουν τὴν ἐπιτροπὴν ;

— Οἱ κ. κ. Βλαχόπουλος, Θεοφιλάς, Τροῦμ καὶ Τσίλλερ. Αὐτοὶ λοιπόν, ἀφοῦ εἶχεν ἤδη πέσει καὶ μέρος τοῦ θόλου ἡδυνήθησαν νὰ ἴδουν καλῆτερον τὴν κατάστασιν τοῦ ναοῦ καὶ ἀπεφάνθησαν ὅτι δύναται νὰ στερεωθῇ ὁ ναὸς, ἀφοῦ ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία δαπανᾷ ὅσα χρήματα χρειάζονται πρὸς τοῦτο.

Τί ἐπρότεινεν ἡ ἐπιτροπή.

— Τί ἐπρότεινε λοιπὸν ἡ ἐπιτροπή ;
— Ἐπρότεινε νὰ κριμινισθῇ ὁ δυτικὸς τοῖχος τοῦ νάρθηκος καὶ ν' ἀνοικοδομηθῇ ἐκ νέου ὅπως καὶ τὰ ἄλλα τινὰ σταυροθάλια, νὰ στηριχθῇ δὲ καὶ ὁ θόλος τοῦ ναοῦ καὶ ὅλον τὸ οἰκοδόμημα, ὅτε δύνανται νὰ μένουν καὶ τὰ μωσαϊκὰ εἰς τὴν θέσιν των χωρὶς νὰ διατρέχουν κίνδυνον.

— Καὶ ἤρξατο ἡ ἐργασία ;

— Βεβαίως ἤρξατο ἡδὴ, καὶ ὁ ναὸς ἐπισκευάζεται, τὰ δὲ ἀποσπασθέντα μωσαϊκὰ θὰ τεθῶσι πάλιν εἰς τὴν θέσιν των.

— Δὲν εὐρίσκεται ὀρθοτέρα τὴν γνώμην τῆς μεταφορᾶς ;

— Ἡ γνώμη αὕτη τοῦ κ. Καλλία ἦτο ἐξ ἀρχῆς καὶ γνώμη ἰδική μου καὶ τὴν εὐρίσκω ὀρθοτάτην. Ἄλλ' εἶνε βέβαιον ὅτι τὰ μωσαϊκὰ ὅταν ἀραιεσθῶσιν ἐκ τῆς θέσεώς των καὶ μετενεχθῶσιν ἀλλαχοῦ χάνουν πάντοτε, ἐπομένως καὶ ἡ γνώμη αὕτη ὁμολογῶ ὅτι εἶνε ἐπίσης σεβαστὴ καὶ ὀρθή.

Ἡ κατάστασις τοῦ Παρθενῶνος.— Αἱ νέαι γνώμαι τῆς ἐπιτροπῆς.

— Γνωρίζετε ποία εἶνε ἡ ἐπικρατεστέρα γνώμη τῆς ἡδὴ συνερχομένης περὶ τοῦ Παρθενῶνος ἐπιτροπῆς ;

— Ἀκόμῃ δὲν ἀπεφάνθη τίποτε ὀριστικόν. Ἦκουσα μόνον δύο γνώμας. Ἡ μία εἶνε νὰ τρυπηθῇ εἰς τὸ μέσον τὸ ἐπιστύλιον καὶ νὰ στερεωθῇ διὰ σιδήρου, εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ φαίνεται. Ἡ δευτέρα γνώμη εἶνε ν' ἀντικατασταθῇ τὸ ἐπιστύλιον διὰ νέου. Ἀλλὰ ἡ βλάβη, ξεύρετε, δὲν εἶνε τωρινή· εἶνε παλαιά, ἴσως ἀπὸ τοῦ Μοροζίνη, ἄλλα τώρα μετὰ τοὺς σεισμοὺς μετετοπίσθη περισσότερο τὸ ἐπιστύλιον καὶ ἐφάνη τὸ ἐπισφαλές αὐτοῦ. Ἐπειτα νομίζετε, ὅτι εἶνε αὐτὸ μόνον ; Ἡ σωζομένη εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ Παρθενῶνος ὠραία ζωφόρος πρέπει νὰ στεγασθῇ διότι βαθμηδὸν φθείρεται ὑπὸ τοῦ ἡλίου καὶ τῆς βροχῆς. Καὶ ὁ Φειδίας τὴν εἶχεν ὑπὸ στέγην, δὲν τὴν κατεσκεύασεν ὅπως εὐρίσκεται τώρα. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλλα σωζόμενα ἀνάγλυφα, ὅπως τὰ τοῦ Κεραμεικοῦ, μετὰ καιρὸν θὰ καταστραφῶσιν ὡς εὐρίσκονται.

— Μὰ πῶς δὲν κατεστράφησαν ἐπὶ τόσους αἰῶνας ;

— Μὴ βλέπετε τὰ πράγματα ὅπως εὐρίσκονται τώρα. Φθείρονται βαθμηδόν, ἡμεῖς δὲ δὲν βλέπομεν τὴν διαφορὰν, ἀλλ' οἱ ξένοι ἐπισκεφθέντες αὐτὰ πρὸ 15ετίας τὰ εὐρίσκουν τώρα πολὺ ἐφθαρμένα. Πρέπει λοιπὸν ἢ νὰ μετενεχθῶσιν εἰς τὸ Ἔθν. Μουσεῖον καὶ ν' ἀντικατασταθῶσι διὰ γυψίνων ἢ νὰ περιβληθῶν διὰ κρυσταλλίνου θήκης, ἄλλως μετὰ 50 ἢ 100 ἔτη θὰ καταστραφῶν ἐντελῶς.

ΕΣ

Ἀνάγκη ἰδίου ἀρχιτέκτονος.

— Δὲν ὑπάρχει ἡ δέουσα ἐπίβλεψις ;

— Ποία ἐπίβλεψις ; Τὰ πάντα ἔχουν ἀρεθῇ εἰς τὴν τύχην των. Ἐν Ἰταλίᾳ, Ἀγγλίᾳ Γερμανίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ ἕκαστον ἀρχαῖον κτίριον ἔχει καὶ ἴδιον ἀρχιτέκτονα πληρωνόμενον μόνον διὰ νὰ ἐπιτηρῇ τὸ κτίριον καὶ δι' οὐδὲν ἄλλο. Καὶ ὁ Παρθενὼν λοιπὸν χρειάζεται ἐιδικὸν ἀρχιτέκτονα νὰ ἐπιτηρῇ, καὶ ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος νὰ ἐπιφέρῃ πᾶσαν στερέωσιν ὅπου ἤθελε φανῇ τι ἐτοιμόρροπον. Ὁ Νόβο, ὁ μηχανικὸς τὸν ὁποῖον ἔχομεν ἐδῶ διὰ τὴν τοποθέτησιν τῶν μωσαϊκῶν τοῦ Δαφνίου, εἶνε ἰδικὸς ἀρχιτέκτων διὰ τὸν ναὸν τοῦ Ἀγίου Μάρκου. Ὁ Πένρωζ ἐν Ἀγγλίᾳ εἶνε ἐιδικὸς ἀρχιτέκτων διὰ τὸν ναὸν τοῦ Ἀγ. Παύλου. Ἐπίσης ἡ Μητρόπολις τῆς Κολωνίας ἔχει ἐιδικὸν ἀρχιτέκτονα. Μόνον ἡμεῖς ἐδῶ ἔχομεν ἀφήσει τὰ πάντα εἰς τὴν τύχην των. Μερικαὶ δὲ ἀρχαιότητες ἐν ταῖς ἐπαρχίαις αἱ ὁποῖαι εἶνε κατεσκευασμέναι μὲ πονηρίαν, αὐταὶ βεβαίως θὰ καταστραφῶν ἐντὸς ὀλίγου, ἂν μὴ προφυλαχθῶν ἐν ἀσφαλεῖ χώρῳ ἢ ἐὰν δὲν ὀρισθῇ ἐιδικὸς ἄνθρωπος νὰ τὰς ἐπιτηρῇ.

Αὐτὰ μᾶς εἶπεν ὁ κ. Καβαδίας καὶ εὐχαριστήσαντες αὐτὸν ἀπήλθομεν.

Καρ.

75072

26

7/βρίν 1892

αρ. 1381

33.

Κατεσκευάσθη

ἡ προσωρινή σκέπη τοῦ
Νάρθηκος τοῦ ναοῦ τοῦ
Δαφνίου, διὰ τῆς ὁποίας
ἐξασφαλίζεται τὸ οἰκοδόμημα κατὰ τῶν ἐπικει-
μένων βροχῶν. Ἡ προσωρινή αὕτη κατασκευὴ
ἦτο τόσον μᾶλλον κατεπείγουσα, καθ' ὅσον τὸ
ὑπὸ τῶν σεισμῶν καταπεσὼν μέρος τοῦ ὀρόφου
ἔκαμιν εὐρὺ ἄνοιγμα ἀκριβῶς ὑπεράνω τῆς
γεωστὶ ἀνακαλυφθείσης μεγαλοπρεποῦς ἐκ μω-
σαϊλοῦ παραστάσεως.

Ἰου 6 Νοεμβρίου 1894

αφ. 1422

37
1

ΤΑ ΜΩΣΑΙΚΑ ΤΟΥ ΔΑΦΝΙΟΥ

Ἐκλογὴ ἐπιτίμων μελῶν τῆς Χριστιανικῆς Ἑταιρίας. Ἡ ἀνασύστασις τῶν μωσαϊκῶν.—
Παράσημον εἰς τὸν κ. Νόβο

Τὸ συμβούλιον τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας κατὰ τὴν συνεδρίαν αὐτῆς τοῦ παρελθόντος Σεπτεμβρίου ὠνόμασε μέλη ἐπίτιμα τοὺς κ. κ. Π. Καββαδῖαν, γενικὸν ἑφορον τῶν ἀρχαιοτήτων, Φιντιλῆν, ἀντιπρόεδρον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας, Γ. Νικολαΐδην καὶ Κ. Δ. Μυλωνᾶν, μέλη τοῦ συμβουλίου τῆς αὐτῆς Ἑταιρίας, διὰ τὰς ἐξαιρετικὰς αὐτῶν ὑπὲρ τῶν χριστιανικῶν ἀρχαιοτήτων ἐκδουλεύσεις καὶ ἰδίως ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν καλλιτεχνικῶν κειμηλίων τοῦ Δαφνίου.

Ἐπίσης κατὰ τὴν προτελευταίαν αὐτῆς συνεδρίαν ὠνόμασε μέλος ἐπίτιμον τὸν κ. Φραγκίσκον Νόβο, τὸν γνωστὸν ἑξοχον Βενετὸν καλλιτέχνην, εἰς τὸν ὁποῖον ὀφείλεται ἡ καλλίστη ἐργασία τοῦ Δαφνίου. Τοὺς ἀναγνώστας τοῦ «Ἀσπεως» ἐτηρήσαμεν ἐνημέρους εἰς τὸ ὑπὸ ἱστορικὴν καὶ καλλιτεχνικὴν ἑποψίν σπουδαιότατον τοῦτο ἔργον τῆς συντηρήσεως καὶ ἐπιδιορθώσεως τῶν μωσαϊκῶν τοῦ Δαφνίου, τῶν ὁποίων ἀνεγνωρίσθη ἡ ὑπεροχὴ ἐφ' ὅλων τῶν γνωστῶν βυζαντινῶν μωσαϊκῶν. Ἐκ τῶν σωζομένων διακοσίων περίπου τετραγωνικῶν μέτρων ἐκτάσεως μωσαϊκῶν, ὁ κ. Νόβο ἐπεδιώρθωσεν ἤδη μετὰ καλλιτεχνικῆς τελειότητος περὶ τὰ ὀγδοήκοντα, ἀπετοίχισε δὲ ἐκ τῶν ὑπολοίπων πολλὰς δεκάδας τετραγωνικῶν μέτρων, τὰ μᾶλλον ἐτοιμόρροπα. Τοιοῦτοτρόπως ἔσωσεν ἀνεκτίμητα κειμήλια, μεταβάλλοντα τὴν ἱστορίαν τῆς βυζαντινῆς τέχνης καὶ προσθέντα ἐν ἀνθέμιον περιπλέον εἰς τὸν καλλιτεχνικὸν στέφανον τοῦ ἡμετέρου ἔθνους.

Ἀπέναντι τριαύτης ὑπηρεσίας, μεγάλως παρὰ τῶν ἁρμοδίων ἐκτιμηθείσης, ὁ κ. Φραγκίσκος Νόβο συνεστήθη πᾶν δικαίως παρὰ τοῦ κ. ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας διὰ τὸ παράσημον τοῦ Σωτήρος, τὸ δὲ σχετικὸν Διάταγμα ὑπέβαλεν ἤδη ὁ κ. ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν πρὸς τὴν Α. Μ. τὸν Βασιλέα.

Μετὰ Ζωήμα

Ο ΠΡΟΝΑΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΟΥ ΔΑΦΝΙΟΥ

[Ευχαρίστως δημοσιεύομεν τὸ ἐπόμενον περὶ τοῦ προνάου τῆς ἐκκλησίας τοῦ ναοῦ τοῦ Δαφνίου ἄρθρον τοῦ διακεκοιμένου ἐταίρου τῆς Γαλλικῆς Σχολῆς κ. G. Millet].

Οἱ τελευταῖοι σεισμοὶ ἐπροξένησαν βλάβας εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Δαφνίου καὶ ἐπέσυραν ἐπὶ τοῦ μνημείου τούτου τὴν προσοχὴν τοῦ κοινοῦ, τοῦ τύπου καὶ τῆς κυβερνήσεως. Ἐπιτροπὴ εἰδικὴ ἐπεφορτίσθη νὰ τὴν ἐξετάσῃ καὶ νὰ ἐκτελέσῃ τὰ ἔργα τῆς προστασίας καὶ τῆς ἐπιδιορθώσεως, τὰ ὁποῖα κατέστησαν ἀναγκαῖα.

Ἡ καθαυτὴ ἐκκλησία ὀλίγον ἐδλάβη. Οἱ παχεῖς καὶ καλῶς κτισμένοι τοῖχοι αὐτῆς δὲν εἶνε ὀλίγοι καὶ κεῖνται εἰς μικρὰν ἀπ' ἀλλήλων ἀπόστασιν, οὕτως ὥστε τὰ συνενοῦντα αὐτοὺς θολωτὰ εἶνε ἐλαφρά. Ὁ κεντρικὸς θόλος στηρίζεται ἐπὶ οὐκ ἄντηρίδων ὑποστηρίζομένων εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς ἐκκλησίας εἰς τρία μέρη ἀπὸ ὀγκώδην ἀντοιχίσματα καὶ εἰς τὸ τέταρτον μέρος πρὸς δυσμὰς ἀπὸ στερεὰς καμάρας. Τόσαι προφυλάξεις δὲν ἦσαν ἄλλως ἀναγκαῖαι, ἀφοῦ ἤδη τὸ τύμπανον ἐφ' οὗ ἐρείδεται ὁ θόλος φέρει τὸ βάρος αὐτοῦ πρὸς τὴν κάθετον. Ὁ θόλος ἔχει μᾶλλον βάρος παρὰ ὥτησιν πρὸς τὰ πλάγια. Ἡ ἐκκλησία τοῦ Δαφνίου εἶνε ὑπόδειγμα οἰκοδομῆς ἰσορροπίας καὶ οὕτως εἰπεῖν ἀτόλμου. Ἡ ἐπιτροπὴ ἐθεώρησεν ἐπομένως δι' εἰς ἀσφαλοῦς στερεότητος. Δὲν πρέπει νὰ λησμονῇ ὅμως, ὅτι αἱ πυρκαῖαι καὶ ὁ εἶσρος τῶν ὑδάτων εἰς τὴν τόσον χρόνον ἐγκαταληφθεῖσαν ταύτην ἐκκλησίαν, δυνατόν νὰ ἐπέφεραν ἀποσύνθεσιν τινὰ τῶν ἱσως μετρίας ποιότητος ὑλικῶν.

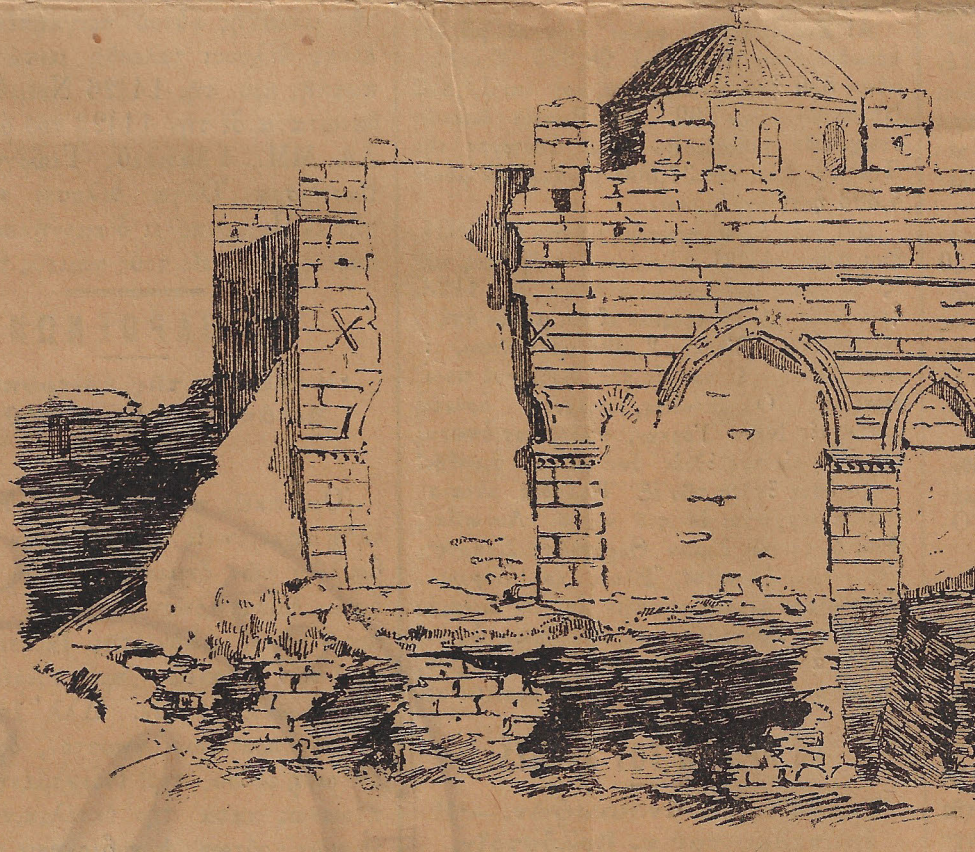
Κυρίως οἱ σεισμὶ παράβλαψαν τὸν νάρθηκα. Ἀρχικῶς δύο μεγάλοι καμάραι, ἀκόμη ἐν μέρει ὁραταί, διήρουν αὐτὸν εἰς τρία μέρη σκεπασμένα ὑπὸ σταυροβολίαν. Βραδύτερον, ὑποκάτω ἀπὸ τὰ ἀρχικὰ θολωτὰ ἐτέθησαν ἄλλα θολωτὰ ἀκουμβῶντα, κατὰ μῆκος τοῦ δυτικῦ τοίχου, ἐπὶ σειρὰς μικρῶν κίωνων. Ἐν τῶν θολωτῶν τούτων, τὸ πρὸς νότον κατέρριψεν ὁ τελευταῖος σεισμός, ὅπισθεν δ' αὐτοῦ ἀνευρέθη ἐπὶ τοῦ ἀρχαιοτέρου τοίχου τὸ ὥραον μωσαϊκὸν τὸ παριστῶν τὴν προσευχὴν τοῦ Ἰωακείμ καὶ τῆς Ἀγίας Ἀννης. Ἡ ἐπιτροπὴ πολὺ φρονίμως ἀπεφάνισε ν' ἀνοικοδομήσῃ τοὺς τοίχους καὶ τὰ θολωτὰ τοῦ νάρθηκος κατὰ τὸ ἀρχικὸν σχέδιον.

Ἐμπροσθεν τοῦ νάρθηκος ὑφύονται τὰ λείψανα τοῦ προνάου, τοῦ ὁποίου τὰ μὲν θολωτὰ ἐξηφανίσθησαν, αἱ δὲ ἀψίδες ἐνετοιχίσθησαν. Ἐπειδὴ τὰ ἐρείπια ταῦτα ἀπειλοῦσι νὰ πέσωσι καὶ ἄφ' ἑτέρου παρενοχλοῦσι τὰς ἐργασίας πρὸς ἀνοικοδόμησιν τοῦ νάρθηκος, ἡ ἐπιτροπὴ ἠθέλησε νὰ κρημνίσῃ αὐτά. Ὅπως δι' καιολογήσῃ τοιοῦτον μέτρον ἐπικαλεῖται τὴν γνώμην τοῦ Buchon, ὅστις ἀποδίδει τὴν κατασκευὴν τοῦ προνάου τούτου εἰς τοὺς Σιστεριανούς μοναχοὺς, 1) διατελέσαντας κυρίως τῆς Μονῆς ἀπὸ τοῦ 13ου μέχρι τοῦ 15ου αἰῶνος. Καὶ βέβαιον ἂν ᾔτο, ὅτι ὁ πρόναος οὗτος εἶνε ξένης κατασκευῆς, τοῦτο κατ' οὐδὲν θὰ ἡλάττωνε τὸ πρὸς τὴν ἀρχαιότητά του ὀφειλόμενον σέβας. Ἀλλὰ πολὺ ἀπέχει νὰ εἶε τοῦτο βέβαιον. Πράγματι αἱ ἐπάλξεις καὶ αἱ γοθικαὶ ἀψίδες, αἱ ὁποῖαι κατὰ πρῶτον ἐλκύνουσιν τὴν προσοχὴν καὶ ἐξηγοῦσι τὴν εὐσεβὴ πλάνην τοῦ Buchon, ἐποποθετήθησαν ἐπὶ τῶν λειψάνων βυζαντινῆς οἰκοδομῆς.

Τὸ σχέδιον τοῦ προνάου τούτου παρουσιάζει διάταξιν περιέργον. Ἡ βορρεία αὐτοῦ πρόσφυς φέρεται ὅπισθεν τῆς προσόψεως τῆς ἐκκλησίας (0 μ. 75), ἐνῷ ἡ νοτία αὐτοῦ πρόσφυς ἐκτείνεται ἐπὶ τῆς αὐτῆς γραμμῆς. Πρὸς βορρᾶν, ἐρειδόμενη εἰς τὴν γωνίαν τῆς ἐκκλησίας, μία οἰκοδομὴ τετραγώνου προέχουσα πρὸς τὰ ἔξω συνάμα ἐπὶ τῆς προσόψεως τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐπὶ τῆς προσόψεως τοῦ προνάου, ἀντικαθίστῃ τὸν τοῖχον ἐπὶ ἐκτάσεως 3 μ. 65. Ἡ οἰκοδομὴ αὕτη φωτίζεται ἔξωθεν διὰ θύρας χαμηλῆς καὶ περιέχει περιστροφικὴν κλίμακα. Οἱ καθαυτοὶ τοῖχοι, ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους, διατυπώνονται ὑπὸ πέντε πλατέων ἀνοιγμάτων, τριῶν πρὸς δυσμὰς, ἑνὸς πρὸς μεσημβρίαν καὶ ἑνὸς πρὸς βορρᾶν. Μεταξὺ τῶν μεγάλων τούτων ἀνοιγμάτων δὲν μένουσι πράγματι παρὰ

ἀντηρίδες, τὰς ὁποίας στεφανοῦσιν εἰς ὕψος περίπου τεσσάρων μέτρων ἀπὸ τοῦ ἐδάφους σειρὰ ὀδοντωτῶν κεράμων καὶ ταινία ἐκ λευκοῦ μαρμάρου. Κλίμαξ καὶ ἀντηρίδες ἔχουσιν ἐπικόσμημα ἐκ πωρίνων λίθων χωρισμένων διὰ σειρὰς κεράμων.

ὑπεράνω τῆς ταινίας ταύτης οἱ τοῖχοι τοῦ προνάου περιέχουσι στοιχεῖα οἰκοδομικὰ ἐπο-

χῶν διαφόρων.

Ἡ νοτιοδυτικὴ γωνία εἶνε καταφανῶς ἀρχαιότερα ἀπὸ τὸ ἐπίλοιπον μέρος τοῦ δυτικοῦ τοίχου. Κοσμεῖται, εἰς ὕψος 3 μ. 70 ἄνωθεν τῆς μαρμαρίνης ταινίας, ὑπὸ δευτέρας ταινίας ἀναλόγου, ἐπίσης ἐπιτεθειμένης ἐπὶ γραμμῆς ὀδοντωτῶν κεράμων. Ἐξακολουθεῖ ὑπεράνω τῆς ταινίας ταύτης μεταξὺ δύο καθέτων τμημάτων, κατὰ μῆκος τῶν ὁποίων φαίνονται αὐλά κώματα ἰκανὰ νὰ συγκρατῶσι περίφραγμα. Τὸ ἐπίλοιπον τοῦ δυτικοῦ τοίχου, χωρισμένον ἀπὸ τὸ τμήμα τοῦτο διὰ μακρᾶς σχισμάδος, δὲν παρουσιάζει οὕτε τὸ αὐτὸ ἐπικόσμημα, οὕτε τὰς ὀδοντωτῶν κεράμων, οὕτε τὴν αὐτὴν ταινίαν, αἱ δὲ ὑπερκεῖμεναι αὐτοῦ ἐπάλξεις δὲν ὁμοιάζουσι ποσῶς πρὸς τὸ περιληφθὲν μέρος τοῦ παλαιοῦ τοίχου καὶ εἰς τὰς ἐπάλξεις προσαρμίσθην.

Εἰς τὸν μεσημβρινὸν τοῖχον εἶνε ἐντοιχιζομένη μία στήλη ἰωνικοῦ ρυθμοῦ, ἥτις ὑψῆτο εἰς τὸ μέσον τοῦ μεγάλου ἀνοίγματος. Αὕτη ὑποβαστάζει εἰς τὸ αὐτὸ ὕψος μὲ τὴν πρώτῃν ταινίαν, ἄδρακα τοῦ αὐτοῦ ρυθμοῦ. Ὑπεστήριξε δὲ δύο καμπυλωτὰς ἀψίδας ἐκ κεράμων, αἵτινες προσκλίνουν ἐπὶ τῶν γωνιαίων ἀντηρίδων. Μία μόνη τῶν ἀψίδων τούτων, ἡ δυτικωτέρα, σώζεται ὁλόκληρος. Τὸ μεγαλειέρον μέρος τῆς ἄλλης ἀψίδος καὶ ἡ πλησιέστερα πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ἀντηρὶς ἐξηφανίσθησαν. Πρὸς βορρᾶν φαίνονται ἀκόμη πρὸς τὰ ἔξω τὰ λείψανα τῶν ἀρχῶν ἀψίδος τοῦ αὐτοῦ χαρακτήρος, στηριζομένης ἐπὶ τῆς γωνιαίας ἀντηρίδος καὶ ἐπὶ τῆς κλίμακος.

Ὁ δυτικὸς τοῖχος παρουσιάζει πέντε γοθικὰς ἀψίδας, τὴν μεγαλειέταν εἰς τὸ κέντρον καὶ τὰς ἐπὶλοιπούς ἀνὰ δύο εἰς τὰ πλάγια, ὑπεράνω τῶν πλαγιῶν ἀνοιγμάτων. Αἱ ἀψίδες αὗται σχηματίζονται ὑπὸ λίθων πωρίνων σφηνοειδῶν κοσμημένων ὑπὸ ἀπλῶν κυματίων. Αἱ μικραὶ ἀψίδες, αἱ ὁποῖαι σήμερον εἶνε ἐντοιχιζομένης, ἐστηρίζοντο ἀρχικῶς εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῶν πλαγιῶν ἀνοιγμάτων ἐπὶ δύο κίωνων, ἀφαιρεθέντων ὑπὸ τοῦ λόρδου Ἐλγίν ὕστερον ἀπὸ ἑνα σεισμόν. Ἡ μεγάλη ἀψὶς φαίνεται ἐπίσης, ὅτι ἵστατο ἐπὶ κίονος ἐξαφανισθέντος. Ὅλοι αἱ ἀψίδες αὗται ἀνηγέρθησαν συγχρόνως μὲ τὸν παρακείμενον τοῖχον, τὸν φέροντα τὰς ἐπάλξεις.

Ἐν ἄλλοι ζητήματα τίθεται. Ἀρχικῶς πρόναος, βεβαίως βυζαντινὸς, εἶνε σύγχρονος μὲ τὴν ἐκκλησίαν; Ἡ ἐκκλησία φαίνεται ὅτι εἶνε τοῦ 11ου αἰῶνος. Οἱ Σιστεριανοὶ μοναχοὶ κατέλαβον αὐτὴν τὸν 13ον αἰῶνα. Δυνατὸν οἱ βυζαντινοὶ μοναχοὶ νὰ ἐφοδύνησαν τὸν πρόναον κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα τῶν δύο αἰώνων.

Ἰδοὺ αἱ ἀποδείξεις πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ὑποθέσεως ταύτης.

Ἀον. Ὁ πρόναος εἶνε ἐπιπρόσθετος εἰς τὴν ἐκκλησίαν, δὲν συνδέεται μὲ αὐτήν. Μεταξὺ τῆς κλίμακος καὶ τοῦ βορείου τοίχου τῆς ἐκκλησίας ὑπάρχει διακοπή εἰς τὴν διακόσμησιν. Πρὸς νότον, ὅπου ἐξηφανίσθη ἡ ἀντηρὶς τοῦ προνάου, ὁ τοῖχος τῆς ἐκκλησίας τελειώνει διὰ τακτικῆς καθέτου τομῆς.

Βον. Ὁ δυτικὸς τοῖχος τοῦ νάρθηκος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἀφῆρθε τὸ ἐπὶ χρίσμα, παρουσιάζει πρὸς τὸ μέρος τοῦ προνάου τὸ αὐτὸ ἐπικόσμημα καὶ τὴν αὐτὴν διακόσμησιν, ὅπως καὶ εἰς τοὺς ἄλλους ἐξωτερικοὺς τοίχους τῆς ἐκ-

κλησίας. Τὰ παράθυρα μὲ τὴν μεγάλην ἀψίδα τῶν, τὴν προέχουσαν ἐπὶ μικρῶν διδύμων θυρίδων ἐσωτερικῶν, διακεκοσμημένων ἄνωθεν διὰ κεράμων, εἶνε παράθυρα ἐξωτερικά. Ἡ μαρμαρίνη ταινία, ἥτις ἐπὶ τῶν ἄλλων τοίχων ἐκτείνεται εἰς τὸ κάτω μέρος τῶν παραθύρων, καὶ ἡ σειρὰ τῶν ὀδοντωτῶν κεράμων, ἡ ὑπερκεῖμένη τῆς ταινίας καὶ περιλαμβάνουσα τὰ θολωτὰ τῶν παραθύρων, ἐξακολουθοῦσιν ἐπὶ τῆς δυτικῆς προσόψεως καὶ διέρχονται μάλιστα ὅπισθεν τοῦ τοίχου τῆς κλίμακος.

Εἶνε ἀληθές, ὅτι πλησίον εἰς τὴν θύραν δύο ἐκ τῶν ἀντηρίδων, αἱ ὁποῖαι ἐχρησίμευσαν πρὸς ὑποστήριξιν τῶν θολωτῶν τοῦ προνάου, εἶνε σύγχρονος μὲ τὴν ἐκκλησίαν. Ἡ μαρμαρίνη ταινία καὶ ἡ σειρὰ τῶν ὀδοντωτῶν κεράμων, δὲν διέρχονται μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῆς ἐκκλησίας, ἐνῷ δὲ ἡ ταινία διακόπτεται, ἡ σειρὰ τῶν ὀδοντωτῶν κεράμων περιβάλλει αὐτάς. Εἶνε κτισμένοι μὲ τὸ αὐτὸ ἐπικόσμημα καὶ μὲ τὴν αὐτὴν κέραμον, ὅπως καὶ οἱ τοῖχοι τῆς ἐκκλησίας. Δὲν συνδέονται μετὰ τῆς ἐκκλησίας, ἀλλὰ καθ' ὅλον τὸ μῆκος τοῦ τοίχου τὸν ὅποιον σκεπάζουν, τὸ ἐπικόσμημα χάριν οἰκονομίας ἀντικατεστάθη διὰ κοινῆς τοιχοδομίας. Ἀλλ' ἐὰν αἱ ἀντηρίδες αὗται εἶχον κτισθῇ, ὅπως φέρωσι θολωτὸν εἰς τὸ ὕψος τοῦ πρώτου ὀρόφου, ἡ αὕτη φροντίς τῆς οἰκονομίας ἦθ' ἔλεν ἀφαιρέσει τὸ ὅπισθεν τοῦ θολωτοῦ ἐπικόσμημα. Τοῦτο ὅμως δὲν ἔγινε. Πράγματι αἱ ἀντηρίδες ὑπεβάσταζαν διακοσμητικὴν ἀψίδα ἐπιπρόσθετον εἰς τὴν πρόσψιν, ἐφ' ἧς ἀψίδος ὑπέρκειτο ὑπερβολὴ ὀροφῆς εἰς γωνίαν ἀπολήγουσα, ὅπως αἱ ἀντηρίδες αἱ ὑφόμεναι ὑπεράνω τῶν δύο θυρῶν, τῆς βορείας καὶ τῆς νοτίας, τῆς ἐκκλησίας τοῦ Δαφνίου καὶ ὑπεράνω τῆς κυρίας θύρας τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ, ἥτις ἔχει τὸ αὐτὸ σχέδιον μὲ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Δαφνίου χωρὶς πρόναον.

Γον. Τὸ ἐπικόσμημα τοῦ προνάου, καίτοι ἔχει τὸν αὐτὸν χαρακτήρα μὲ τὸ ἐπικόσμημα τῆς ἐκκλησίας, δὲν εἶνε ὅμοιον μὲ αὐτό. Αἱ ἐκτιτανῶδεις λίθου βάσεις εἰς τὸ χρησιμώτα δὲν παρουσιάζουσι τὴν αὐτὴν διάταξιν. Οἱ πόρινοι λίθοι εἶνε μικρότεροι καὶ ἰδίως ἡ κέραμος εἶνε λεπτοτέρα. Αἱ ἀντηρίδες αἱ ὑφόμεναι ἐνδὸν τοῦ προνάου ἀπέναντι τῶν ἀντηρίδων, αἵτινες ἀρχικῶς ὑπεβάσταζον τὴν μεγάλην δια-

1) Βε. εἰδικτοῦς τοῦ τάγματος τοῦ Cîteaux ἐν Γαλλίᾳ

Πρέπει να παραδεχθώμεν, ότι ο αρχικός πρόναος, είχαν υπεράνω μὲν τῶν τριῶν μεγάλων ἀντικυμάτων τῆς δυτικῆς προσόψεως ἀψίδας καμπυλωτὰς ἐκ κεράμου ἀναλόγους πρὸς τὰς τῆς νοτίας προσόψεως, υπεράνω δὲ τῶν ἀψίδων τὸ σύστημα τοῦ ἐπικοσμήματος καὶ τῆς ἐπικοσμήσεως, τὸ ὁποῖον παρατηροῦμεν εἰς τὴν νοτιοδυτικὴν γωνίαν. Εἰς τὴν θέσιν τῶν σημερινῶν ἐπάλξεων, ὑπῆρχον πλατέα ἀνοίγματα, στολισμένα διὰ περιφράγματος, τὰ ὁποῖα ἐδίδαν φῶς εἰς τὸν ἄνω ὄροφον εἰς ἓν εἶδος θεωρεῖου (Loggia), ὅπου ἀνῆρχοντο διὰ τῆς περιστροφικῆς κλίμακος. Ἐκ τοῦ θεωρεῖου τούτου εἰσῆρχοντο κατ' εὐθείαν εἰς τὸ κατηχομενεῖον, κείμενον υπεράνω τοῦ νάρθηκος καὶ τῶν δύο γωνιαίων παρεκκλησίων.

Δὲν θέλομεν ἐπιμείνει περὶ τῶν διαφορῶν μεταβολῶν, τὰς ὁποίας ὑπέστη ὁ πρόναος οὗτος. Ὅταν οἱ τοῖχοι ἀπαλλαγῶσι τῶν καλυπτόντων αὐτοὺς ἐπιχρισμάτων, θέλομεν τοὺς παρατηρήσει καλῆτερα. Ἀρκεῖ ἤδη, ὅτι διεγνώσταμεν εἰς τὴν σύγχυσιν αὐτὴν ποικίλων στοιχείων, τὰ λείψανα τῆς ἀρχικῆς οἰκοδομῆς. Τὸ ἐπικοσμημα τῶν ἀρχαιοτέρων τούτων λειψάνων τῆς οἰκοδομῆς, τὸ διακοσμητικὸν αὐτοῦ σύστημα, αἱ ταινίαι καὶ αἱ ὀδοντωταὶ γραμμαὶ, ἡ καμπυλωτὴ καμάρα ἡ σχηματιζομένη ὑπὸ δύο ἀψίδων ἐκ κεράμου, ὧν ἡ μία ὑπέρεκειται καὶ προέχει τῆς ἄλλης, ὅλα αὐτὰ τὰ ἀρχαῖα στοιχεῖα, ἔχουσι τὸν αὐτὸν χαρακτήρα πρὸς τὰ ἀντίστοιχα στοιχεῖα τῆς ἐκκλησίας, εἶνε ἐν συνόλῳ βυζαντινά. Καὶ αὕτη ἡ παρατηρουμένη χρησιμοποίησις ἀρχαίων κίωνων εἶνε συνήθης εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς.

Ἐν ἄλλο ζήτημα τίθεται : Ὁ ἀρχικός πρόναος, βεβαίως βυζαντινός, εἶνε σύγχρονος μὲ τὴν ἐκκλησίαν ; Ἡ ἐκκλησία φαίνεται ὅτι εἶνε τοῦ 11ου αἰῶνος. Οἱ Σιστεριανοὶ μοναχοὶ κατέλαβον αὐτὴν τὸν 13ον αἰῶνα. Δυνατὸν οἱ Βυζαντινοὶ μοναχοὶ νὰ φιοδόμησαν τὸν πρόναον κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα τῶν δύο αἰώνων.

Ἰδοὺ αἱ ἀποδείξεις πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ὑποθέσεως ταύτης.

Α. Οὐ. Ὁ πρόναος εἶνε ἐπιπρόσθετος εἰς τὴν ἐκκλησίαν, δὲν συνδέεται μὲ αὐτήν. Μεταξὺ τῆς κλίμακος καὶ τοῦ βορείου τοίχου τῆς ἐκκλησίας ὑπάρχει διακοπή εἰς τὴν διακόσμησιν. Πρὸς νότον, ὅπου ἐξηφανίσθη ἡ ἀντηρὶς τοῦ προνάου, ὁ τοίχος τῆς ἐκκλησίας τελειώνει διὰ τακτικῆς καθέτου τομῆς.

Β. Οὐ. Ὁ δυτικὸς τοίχος τοῦ νάρθηκος, ἀπὸ τοῦ ὁποῖου ἀφῆρθη τὸ ἐπικόσμημα, παρουσιάζει πρὸς τὸ μέρος τοῦ προνάου τὸ αὐτὸ ἐπικόσμημα καὶ τὴν αὐτὴν διακόσμησιν, ὅπως καὶ εἰς τοὺς ἄλλους ἐξωτερικοὺς τοίχους τῆς ἐκ-

κοσμητικῆς ὀψίδος, περιέχουσιν, ὅπως καὶ ἐκεῖναι κεράμους, ἀλλὰ λεπτοτέρους, ὅπως τὰς τοῦ ἐπικοσμήματος. Δυνάμεθα νὰ προσθέσωμεν, ἀλλὰ χωρὶς νὰ θεωρήσωμεν τοῦτο ὡς θετικὴν ἀπόδειξιν, ὅτι αἱ ταινίαι καὶ αἱ ἐπὶ τοῦ τοίχου τοῦ προνάου ὀδοντωταὶ κέραμοι, δὲν εἶνε εἰς τὸ αὐτὸ ὕψος μὲ τὴν ταινίαν καὶ τὰς κεράμους τῆς ἐκκλησίας καὶ δὲν παρουσιάζουν ἐντελὲς τὴν αὐτὴν διάταξιν.

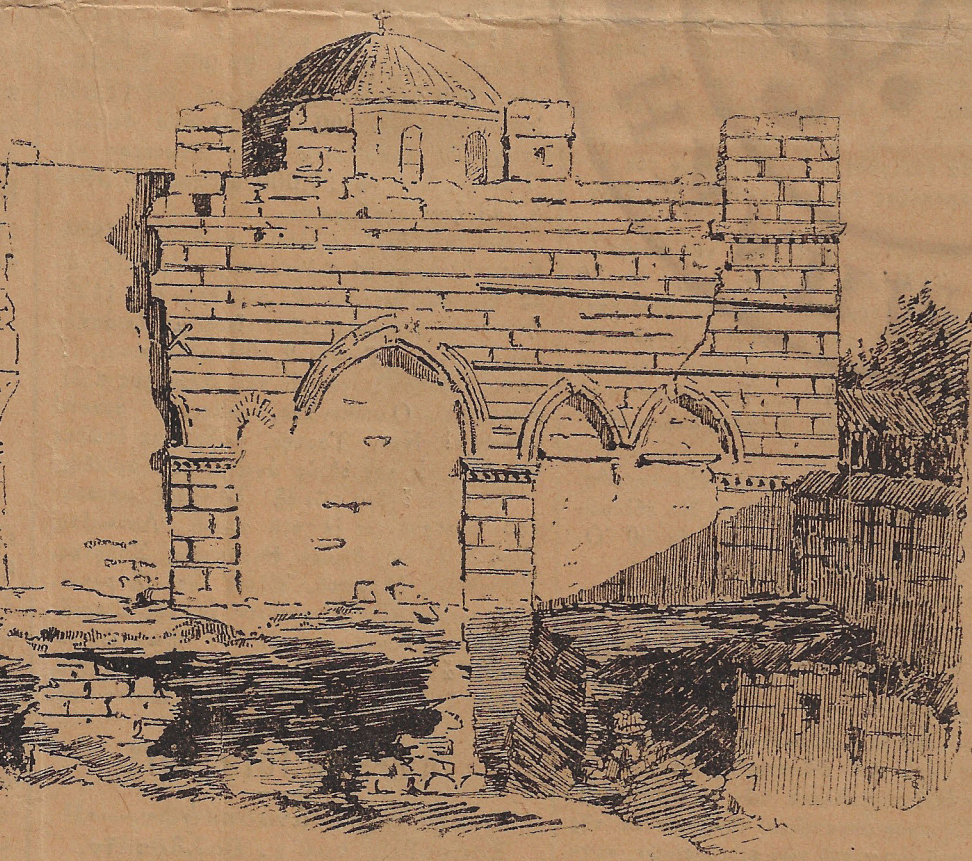
Λοιπὸν ὁ πρόναος καίτοι βυζαντινός εἶνε μεταγενέστερος τῆς ἐκκλησίας.

Ἡ ἀκριβὴς παρατήρησις τοῦ κατηχομενεῖου τοποθετημένου υπεράνω τοῦ νάρθηκος καὶ τῶν παρακειμένων παρεκκλησίων, ἐπικυρῶει τὸ διπλοῦν τοῦτο συμπέρασμα. Τὸ κατηχομενεῖον δὲν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ἄλλην εἴσοδον παρὰ διὰ τοῦ προνάου. Πρέπει ἐπομένως νὰ παραδεχθώμεν ὅτι αἱ δύο αὗται οἰκοδομαίεινε σύγχρονοι. Καὶ πράγματι οἱ σωζόμενοι ἀκόμη τοῖχοι τοῦ κατηχομενεῖου εἶνε κτισμένοι μὲ τὴν λεπτὴν κέραμον τοῦ προνάου, ἥτις ἀκριβὲς εἰς τὸ ὕψος τοῦ πρώτου ὀρόφου διαδέχεται τὴν χονδροὴν κέραμον τῆς ἐκκλησίας. Ἀλλὰ οἱ νέοι οὗτοι τοῖχοι, οἱ ὑψωθέντες ἐπὶ τῶν παλαιοτέρων, δὲν συνδέονται ὅπως ἐκεῖνοι μὲ τοὺς τοίχους τῶν χορῶν.

Πρέπει νὰ προσθέσωμεν, ὅτι ἡ πρόσσις τῆς δυτικῆς κεραίας τοῦ σταυροῦ ἔχει τὸ αὐτὸ ἐπικόσμημα, τὸ ὁποῖον ἔχουν καὶ οἱ ἐξωτερικοὶ τοῖχοι τῆς ἐκκλησίας. Βεβαίως δὲ συνεπεία μεταγενεστέρως παραλλαγῆς, δυσκόλως φαίνεται ὑπὸ τὸ ὑπόχρισμα, τὸ ἐπὶ τῆς προσόψεως ταύτης ἀνεφγμένον παράθυρον παρουσιάζει τὴν μεγάλην αὐτῆς ἀψίδα ἀπολήγουσαν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπιπέδου τῶν μικρῶν θολωτῶν, ὡς ἀρμόζει εἰς ἐσωτερικὸν παράθυρον, τὸ ὁποῖον θὰ καλύψουν τὰ μωσαϊκὰ ἢ τὸ κονίαμα. Τὸ κατηχομενεῖον στενῶς ἐνωμένον μὲ τὸν πρόναον, εἶνε ὅπως αὐτὸς οἰκοδόμημα μεταγενέστερον τῆς ἐκκλησίας. Ἀλλὰ μόνον ἡ θέα τῶν καμπυλωτῶν καὶ ἐκ κεράμων παραθύρων τοῦ ἀρκεῖ νὰ δείξῃ τὴν βυζαντινὴν κατασκευὴν τοῦ, καὶ ἐπομένως τὴν βυζαντινὴν κατασκευὴν τοῦ προνάου, μεθ' οὗ συνδέεται ἀναποσπαστως.

Ἡ δυνήθησαν ἴσως νὰ υποθέσωσιν, ὅτι ὁ πρόναος οὗτος εἶνε τῆς τουρκικῆς ἐποχῆς, ὅπως ἦτο καὶ ὁ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν κατεδαφισθεὶς πρόναος τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ὁσίου Λουκά. Το καθ' ἡμᾶς ἀληθῶς κλίνομεν νὰ θέσωμεν εἰς τὴν τουρκικὴν ἐποχὴν τὴν οἰκοδομὴν τοῦ τοίχου τοῦ φέροντος τὰς ἐπάλξεις, ἐπίσης καὶ τὴν ἐντοίχισιν τῶν γοთικῶν ἀψίδων, αἱ ὁποῖαι πιθανῶς παρελήφθησαν ἀπὸ ἄλλο μνημεῖον. Ἀλλ' ὁ ἀρχικός πρόναος εἶνε βεβαίως προγενέστερος τῆς φραγκικῆς καταλήψεως, ἀφοῦ οἱ Σιστεριανοὶ ἀκοιμήθησαν τὴν σειρὰν τῶν κελίων τῶν ἐπὶ τῆς δυτικῆς προσόψεως τοῦ.

φω
σ
ου
κο
πι
διά
τοῦ
το

κλησίας. Τὰ παράθυρα μὲ τὴν μεγάλην ἀψίδα τῶν, τὴν προέχουσαν ἐπὶ μικρῶν διδύμων θυρίδων ἐσωτερικῶν, διακεκοσμημένων ἄνωθεν διὰ κεράμων, εἶνε παράθυρα ἐξωτερικά. Ἡ μαρμαρινὴ ταινία, ἥτις ἐπὶ τῶν ἄλλων τοίχων ἐκτείνεται εἰς τὸ κάτω μέρος τῶν παραθύρων, καὶ ἡ σειρὰ τῶν ὀδοντωτῶν κεράμων, ἡ ὑπερκειμένη τῆς ταινίας καὶ περιλαμβάνουσα τὰ θολωτὰ τῶν παραθύρων, ἐξακολουθοῦσιν ἐπὶ τῆς δυτικῆς προσόψεως καὶ διέρχονται μάλιστα ὀπισθεν τοῦ τοίχου τῆς κλίμακος.

Εἶνε ἀληθές, ὅτι πλησίον εἰς τὴν θύραν δύο ἐκ τῶν ἀντηρίδων, αἱ ὁποῖαι ἐχρησίμευσαν πρὸς ὑποστήριξιν τῶν θολωτῶν τοῦ προνάου, εἶνε σύγχρονοι μὲ τὴν ἐκκλησίαν. Ἡ μαρμαρινὴ ταινία καὶ ἡ σειρὰ τῶν ὀδοντωτῶν κεράμων, δὲν διέρχονται μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῆς ἐκκλησίας, ἐνῶ δὲ ἡ ταινία διακόπτεται, ἡ σειρὰ τῶν ὀδοντωτῶν κεράμων περιβάλλει αὐτάς. Εἶνε κτισμένοι μὲ τὸ αὐτὸ ἐπικόσμημα καὶ μὲ τὴν αὐτὴν κέραμον, ὅπως καὶ οἱ τοῖχοι τῆς ἐκκλησίας. Δὲν συνδέονται μετὰ τῆς ἐκκλησίας, ἀλλὰ καθ' ὅλον τὸ μήκος τοῦ τοίχου τὸν ὁποῖον σκεπάζουν, τὸ ἐπικόσμημα νὰ εἶναι εἰσληφθέν.

Δὲν ἀνῆκει εἰς ἡμᾶς νὰ δώσωμεν συμβολὴν πρακτικὴν εἰς τὴν ἐπιτροπὴν. Ἡ θελήσει μὲν μόνον νὰ καταστήσωμεν εἰς αὐτὴν γνωστὴν τὴν σπουδαιότητα τῶν κλονιζομένων ἐρείπων, τὰ ὁποῖα προτίθεται νὰ κρημνίσῃ. Ὁ πρόναος τοῦ Δαφνίου εἰς τὰ ἀρχαιότερα αὐτοῦ μέρη εἶνε ἔργον γνήσιον τοῦ 11ου ἢ τοῦ 12ου αἰῶνος, ἰδιορρυθμὸς ὅλως σχεδίου. Εἶνε μνημεῖον μοναδικὸν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς βυζαντινῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Ἡ ἐπιτροπὴ θέλει ἐπομένως, νομίζομεν, προσφέρει ἐκδόλυσιν εἰς τὴν ἐπιστήμην συντηροῦσα αὐτόν.

GABRIEL MILLET

Novembre 1894 ap 1424

39

Τὸ χθὲς δημοσιευθὲν περὶ σπούδατον ἄρθρον τοῦ κ. Gabriel Millet, μέλους τοῦ ἑν Ἀθήναις Γαλλικῆς Σχολῆς, περὶ τοῦ προνάου τοῦ Δαφνίου ἐλκύει τὴν προσοχὴν τῆς μεσαιωνικῆς τέχνης καὶ ἡρῆσιν αὐτῆς ἀρμοδίως. Ὁ περὶ πρόναος ὕψους ἐμπροσθεν τοῦ ἐκκλησίας. Ἐπειδὴ τὰ ἐρείπια πειλοῦσι νὰ πέσωσιν, ἔγεινε λόγος καὶ νὰ ἀφαιρεθῇ οὕτως ἵνα ἐπὶ τῷ λόγῳ, ὅτι τὸ οἶκος εἶνε ἔργον φραγκικόν. Καὶ βέβαιον ὅτι ὁ πρόναος ἦτο φραγκικὸς τοῦτο κατ' οὐδὲν θὰ ἡλάττωνε στορικὴν ἀξίαν τοῦ ὀφειλόμενον εἰκνύεται ὁμῶς ἐξ ἐναντίας, ὅτι ἐκεῖ ἐπάλξεις καὶ αἱ γοθικαὶ ἀνετήθησαν μεταγενεστέρως ἐπὶ τῶν βυζαντινῆς οἰκοδομῆς. Ὅταν οἱ τοῦ προνάου ἀπαλλαγῶσι τῶν καλυπτόντων ἐπιχρισμάτων, θέλουσι παρατηρηταὶ διαφοροὶ μεταβολαί, τὰς ὁποίας δύναται οὗτος. Ἡδὴ ὁμῶς διεγνώστην σύγχυσιν ποικίλων στοιχείων, τῆς ἀρχικῆς οἰκοδομῆς. Ταῦτα ἐλάττωσιν ὁ κ. Μιλλὲ δι' ἀρχιτεκτομερειῶν ἀκριβεστάτων. Τὸ συμπερασμα εἶνε, ὅτι ὁ πρόναος τοῦ Δαφνίου βυζαντινός, ἀλλὰ μεταγενέστερος, προγενέστερος δὲ τῆς φραγκικῆς. Κατὰ τὸν κ. Μιλλὲ ὁ ἑν ὅς εἰς τὰ ἀρχαιότερα αὐτοῦ μέρη γνήσιον τοῦ 11ου ἢ τοῦ 12ου αἰῶνος ὅλως σχεδίου. Εἶνε μνημεῖον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς βυζαντινῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ συντηρηθῇ ἐπιστήμης ἀνοικοδομούμενος, ὅπου καὶ τὴν τέχνην. Ὡς πληροφοροῦμεθα ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς ἢ διατήρησις, ὅστις βέβαια, ὅπως καὶ ὁ νὰ σταθῇ κατισθῇ.

3 Αστὺ 8 Νοεμβρίου 1894 ἀρ 1424.

39.

Τὸ χθὲς δημοσιευθὲν περὶ
τοῦ προνάου σπούδαστον ἄρθρον τοῦ κ.
τῆς ἐκκλησίας Gabriel Millet, μέλους
τοῦ Δαφνίου τῆς ἐν Ἀθήναις Γαλλικῆς
Σχολῆς, περὶ τοῦ προνάου
τῆς ἐκκλησίας τοῦ Δαφνίου ἐλκύει τὴν προσο-
χὴν τῶν φίλων τῆς μεσαιωνικῆς τέχνης καὶ
τῶν πρὸς συντήρησιν αὐτῆς ἀρμοδίων. Ὁ περὶ
οὗ πρόκειται πρόναος ὑφύεται ἔμπροσθεν τοῦ
νάρθηκος τῆς ἐκκλησίας. Ἐπειδὴ τὰ ἐρείπια
τοῦ προνάου ἀπειλοῦσι νὰ πέσωσιν, ἔγεινε λό-
γος νὰ κρημνισθῶσι καὶ νὰ ἀφαιρεθῇ οὕτως
ἐντελῶς ὁ πρόναος ἐπὶ τῷ λόγῳ, ὅτι τὸ οἰκο-
δόμημα τοῦτο εἶνε ἔργον φραγκικόν. Καὶ βέ-
βαιον ἂν ἦτο, ὅτι ὁ πρόναος ἦτο φραγκικῆς
κατασκευῆς, τοῦτο κατ' οὐδὲν θὰ ἡλάττωνε
τὸ πρὸς τὴν ἱστορικὴν ἀξίαν του ὀφειλόμενον
σεβας. Ἀποδεικνύεται ὁμῶς ἐξ ἐναντίας, ὅτι
αἱ φαινόμεναι ἐκεῖ ἐπάλξεις καὶ αἱ γοτθικαὶ ἀ-
ψίδες, ἐτοποθετήθησαν μεταγενεστέρως ἐπὶ τῶν
λειψάνων βυζαντινῆς οἰκοδομῆς. Ὅταν οἱ τοῖ-
χοι τοῦ προνάου ἀπαλλαγῶσι τῶν καλυπτόν-
των αὐτοὺς ἐπιχρισμάτων, θέλουσι παρατηρη-
θῇ καλῆτερα αἱ διαφοροὶ μεταβολαί, τὰς ὁποίας
ὑπέστη ὁ πρόναος οὗτος. Ἦδη ὁμῶς διεγνώ-
σθησαν εἰς τὴν σύγχυσιν ποικίλων στοιχείων,
τὰ λείψανα τῆς ἀρχικῆς οἰκοδομῆς. Ταῦτα
ἀναπτύσσει κάλλιστα ὁ κ. Μιλλέ δι' ἀρχιτε-
κτονικῶν λεπτομερειῶν ἀκριβεστάτων. Τὸ συμ-
πέρασμα αὐτοῦ εἶνε, ὅτι ὁ πρόναος τοῦ Δα-
φνίου εἶνε βυζαντινός, ἀλλὰ μεταγενέστερος
τῆς ἐκκλησίας, προγενέστερος δὲ τῆς φραγ-
κικῆς κατακτήσεως. Κατὰ τὸν κ. Μιλλέ ὁ ἐν
λόγῳ πρόναος εἰς τὰ ἀρχαιότερα αὐτοῦ μέρη
εἶνε ἔργον γνήσιον τοῦ 11ου ἢ τοῦ 12ου αἰῶ-
νος, ἰδιορρύθμου ὅλως σχεδίου. Εἶνε μνημεῖον
μοναδικὸν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς βυζαντινῆς ἀρ-
χιτεκτονικῆς. Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ συντηρηθῇ
χάριν τῆς ἐπιστήμης ἀνοικοδομούμενος, ὅπου
πρέπει κατὰ τὴν τέχνην. Ὡς πληροφοροῦμεθα
ἀπεφασίσθη ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς ἡ διατήρησις
τοῦ προνάου, ὅστις βέβαια, ὅπως καὶ ὁ νάουθας
θέλει ἀνακαινισθῇ.

40/

Ἰστον 13 Νοεμβρίου 1894 αρ 1429

ΤΟ ΔΑΦΝΙ

Κατάργησις τοῦ θόλου. — Καὶ ἄλλο μωσαϊκὸν

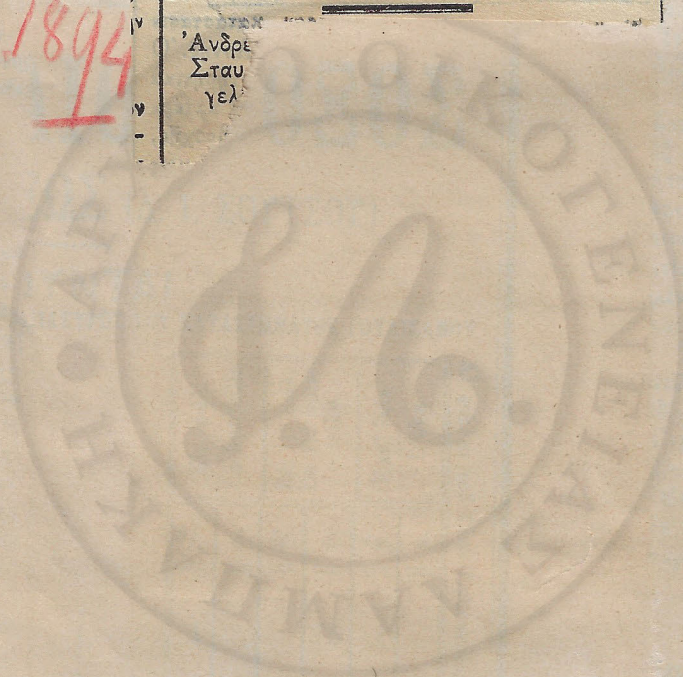
Νεαὶ ἀνακαλύψεις μωσαϊκῶν ἐγένοντο χθὲς εἰς Δαφνὶ κατεδαφισθέντος τοῦ ἐπὶ τοῦ νάρθηκος θόλου τοῦ ναοῦ. Μεγάλῃ εἰσὼν φέρουσα 18 περίπου μορφὰς καὶ διατηρουμένη εἰς καλὴν κατάστασιν εὐρέθῃ προσηρμοσμένη ἐπὶ τοῦ βυζαντινοῦ τοίχου. Θυμάσιον μωσαϊκὸν καὶ λόγῳ τῆς θεοπνεύστου συλλήψεως καὶ λόγῳ τῆς τεχνικωτάτης κατασκευῆς, παριστάνον τὸ φῖλημα τοῦ Ἰούδα καὶ τὴν σύλληψιν τοῦ Ἰησοῦ. Χάρις εἰς τὰς πολυτίμους ταύτας ἀνακαλύψεις, ὁ ἐν Δαφνίᾳ ναὸς θὰ καταστῇ πλήρης μυστῶν τῆς βυζαντινῆς μωσαϊκῆς ἀγιογραφίας, ὅστις ἐφάμιλλον δὲν εὐρίσκεται βεβαίως εἰς ὅλον τὸν κόσμον.

Ἀνδρε
Σταυ
γελ

ἡ Προδοσία
τῆς Ἰούδα

εὐκρινεῖται

12 Νοεμβρ 1894

Ἄστυ 15 Νοεμβρίου 1894 αρ 1431
41

ΤΑ ΜΩΣΑΪΚΑ ΤΟΥ ΔΑΦΝΙΟΥ ΤΟ ΝΕΟΝ ΜΩΣΑΪΚΟΝ

Ἡ καλλίστη μωσαϊκὴ παράστασις, τῆς ὁποίας ἀνηγγείλαμεν χθὲς τὴν ἀνακάλυψιν, καλύπτει ἑπτάσιν τεσσάρων περίπου τετραγωνικῶν μέτρων. Ἡ εἰκὼν πλαισιούται εἰς σχῆμα ἡμικυκλίου, ἀπαράλλακτα, ὅπως ἡ ἄλλη ἀνακαλυφθεῖσα εἰκὼν τῆς προσευχῆς τῶν ἁγίων Ἰωακείμ καὶ Ἀννης. Αἱ δύο αὗται εἰκόνες ἔχουσιν ἀκριβῶς τὰς αὐτὰς διαστάσεις, κοσμοῦσαι συμμετρικῶς τὸν δυτικὸν τοῖχον τοῦ νάρθηκος. Ἡ ἐν λόγῳ εἰκὼν, ὡς εἶπόμεν χθὲς, παριστᾷ τὴν σκηνὴν τῆς συλλήψεως τοῦ Σωτῆρος ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν Ἑλαιῶν. Καίτοι ἕξ αἰῶνας σκεπασμένη ὑπὸ τοίχου, ἡ αὕτη εὗρέθη εἰς πολὺ χειροτέραν ἢ ἡ εἰκὼν τῶν ἁγίων Ἰωακείμ καὶ Ἀννης. Νόβο ἔλαβεν εὐθὺς προσωρινὰ συνμέτρα, χωρὶς τῶν ὁποίων ἡ εἰκὼν θαρρεῖν ἐντὸς ὀλίγων ὥρων, ἐνεκα τῆς καθόσον μετὰ τὴν κατάρριψιν τοῦ θόλου τὸ μωσαϊκὸν εἶνε εἰς τὸ ὑπαιθρον. Τὰ ἐλλείποντα μέρη δὲν παρουσιάζουν καμμίαν δυσκολίαν εἰς τὴν συμπλήρωσιν. Ὁ κ. Νόβο θέλει τάχιστα ἀποτοχίσει τὴν εἰκόνα ἐντὸς τῆς ἐβδομάδος ταύτης.

Ὑπὸ πλείστας ἐπόψεις ἡ ἀνακαλυφθεῖσα εἰκὼν εἶνε σπουδαιοτάτη. Ἡ παριστανόμενη σκηνὴ εἶνε ἢ μοναδική, ἢ σπανιωτάτη εἰς τὴν βυζαντινὴν ἀγιογραφίαν. Τὰ τρία πρόσωπα τοῦ Σωτῆρος, τοῦ Ἰούδα, ὅστις θέτει τὴν χεῖρα ἐπ' αὐτοῦ, καὶ τοῦ Ρωμαίου ἐκατοντάρχου, ὅστις κρατεῖ ὑψωμένην τὴν ράβδον του, φαίνονται τὰ μᾶλλον ἀξιοσημείωτα τῆς παραστάσεως. Ἀξιοπαρατήρητον εἶνε, ὅτι τὸ πρόσωπον τοῦ Ἰούδα παρουσιάζεται ἐν κατατομῇ, ὅπερ σπάνιον εἰς τὴν βυζαντινὴν ἀγιογραφίαν. Εἶνε δὲ ἡ φυσιογνωμία τοῦ Ἰούδα παραδόξως συμπαθής. Ὁ Ἰούδας παρουσιάζεται ὄχι ἀσπαζόμενος τὸν Κύριον, ἀλλὰ θέτων βιαίως τὴν δεξιὰν χεῖρα ἐπ' αὐτοῦ. Ἡ εἰκὼν κατέχει τὸ βορειοδυτικὸν μέρος τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ νάρθηκος.

42/

Ἰστυ 16. Νοεμβρίου 1894

αρ. 1432

Ὡς ἀνηγγείλαμεν ἤδη εἰς
Ὁ πρόναος προλαβὼν φύλλον, ἀπεφασίσθη
τοῦ Δαφνίου ἡ διατήρησις τοῦ προνάου τῆς
ἐκκλησίας τοῦ Δαφνίου. Ἐ-
πειδὴ ὅμως τὸ πλεῖστον τῆς οἰκοδομῆς ταύτης
εἶνε ἐτοιμόρροπον, θὰ συντηρηθῇ βεβαίως διὰ
τῆς ἀνοικοδομήσεως αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ παλαιοῦ
σχεδίου. Χάριν τῆς ἱστορίας τοῦ συνελουμέ-
νου ἤδη ἀξιολόγου ἔργου τῶν ἐπιδιορθώσεων
τοῦ Δαφνίου, σημειοῦμεν ὅτι ὁ ἐν λόγῳ πρό-
ναος, ὅστις εἶχε θεωρηθῇ ὡς φραγκικὴ προσθή-
κη, ἐχαρκτηρίσθη πρὸ καιροῦ ὑπὸ τοῦ με-
σιωνοδίου κ. Δ. Γρ. Καμπούρογλου ὡς οἰ-
κοδόμημα βυζαντινῶν χρόνων ἕνεκα τῶν ἐπ'
αὐτοῦ φαινομένων ἰχιδῶν βυζαντινῆς ἀρχιτε-
κτονικῆς.

νῆς

Ἄστυ 28. Νοεμβρίου 1894 αρ. 1444

43.

μωσαϊκὸν τῆς συλλήψεως τοῦ
Το λαμπρὸν Κυρίου, περὶ οὗ ἐπανελημ-
μένως ἐγράψαμεν, ἐξετοιχίσθη
τὴν παρελθοῦσαν ἐβδομάδα καὶ εὐρίσκεται ἤδη
ἐν ἀσφαλείᾳ κατατεθειμένον εἰς τὸ ἐκτὸς τῆς
αὐλῆς τῆς Μονῆς δωμάτιον. Ἡ ἐκτοίχισις τοῦ
ἐν λόγῳ μωσαϊκοῦ ἐπαρουσίαζεν ἐκτάκτους
δυσκολίας, ἕνεκα τῆς ἐτοιμορρόπου καταστά-
σεώς του. Κατὰ τὴν γνώμην τοῦ κ. Νόβο
καὶ τινων ἄλλων ἀρμεδίων, ἡ παράστασις αὐ-
τῇ τῆς συλλήψεως τοῦ Κυρίου ὡς καὶ ἡ συμ-
μετρικῶς παρ' αὐτὴν κειμένη παράστασις τῆς
προσευχῆς τῶν Ἀγίων Ἰωακείμ καὶ Ἄννης
εἶνε ὅπως πρωτότυποι, διότι ἐξ ὁμοιοτήτων εὐρίσκον-
ται τὰ ὅμοια αὐτῶν. Τοῦτο εἶνε τόσον μᾶλλον
περίεργον, ὅσον αἱ πρόσφατοι μελέται τῶν μω-
σαϊκῶν τοῦ ὁσίου Λουκᾶ ἀπέδειξαν τὴν ὁμοιότητα
ἢ ἀκριβέστερον εἰπεῖν τὴν ταυτότητα πολλῶν ἐξ
αὐτῶν πρὸς τὰ μωσαϊκὰ τοῦ Δαφνίου. Αἱ δύο ἐν
λόγῳ εἰκόνες ἀποτελοῦσιν ἐπομένως ἐξαίρεσιν
εἰς τὸν κύκλον τῆς βυζαντινῆς ἀγιογραφίας.
Σκοποῦντες προσεχῶς νὰ δημοσιεύσωμεν τὰς
ἐκ τῶν δύο τελευταίως ἀνακαλυφθεισῶν εἰκό-
νων τοῦ Δαφνίου ἐντυπώσεις, περιοριζόμεθα νὰ
εἰπώμεν ὅτι ἡ ὠραιότης τῶν χρωμάτων καὶ ἡ
τελειότης τῆς σχεδιαγραφῆσεως τινῶν προσώ-
πων εἰς τὰς παραστάσεις ταύτας εἶνέ τι ἀλη-
θῶς ἐξάισιον. Τὰς ἐν λόγῳ δύο εἰκόνας ἀντέ-
γραψεν ἤδη ἐπιτυχῶς ὁ κ. Νόβο μὲ τὰ χρώ-
ματά των εἰς κλίμακα τοῦ δεκάτου τοῦ μεγέ-
θους των.